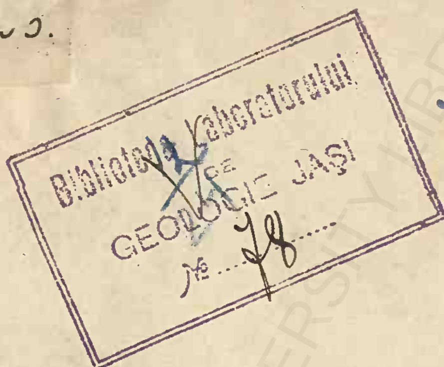

CONSTANȚA PITOREASCA

IOAN ADAM

CONSTANŢA PITOREASCĂ

CU ÎMPREJURIMILE EI

CĂLĂUZĂ DESCRIPTIVĂ CU ILUSTRAŢII

BUCUREŞTI
«MINERVA», Institut de Arte Grafice şi Editură, B-dul Academiei, 3 — Edgar-Quinet, 4.
1908.

EDITURA INSTITUTULUI DE ARTE GRAFICE «MINERVA»
BUCUREŞTI. — B-DUL ACADEMIEI 3.

O VORBĂ ÎNAINTE

Constanţa şi cu ea toată Dobrogea, ajung tot mai scumpe pentru noi.

Aici sunt urme sfinte şi amintiri glorioase.

Dobrogea este copilul cel regăsit al ţărei româneşti. Coprinsurile ei ne sunt evocătoare prin trecut şi scumpe prin jertfa din zilele noastre.

In privinţa Constanţei, i se poate vedea uşor însemnătatea : E primul nostru port maritim, oraş industrial şi staţiune balneară — climaterică marină

Toate aceste manifestaţiuni de viaţă, sunt prinse în cadrul măreţ al ruinilor, rămase pe urma stăpânirei strămoşilor noştri. Patrimoniul acesta sfânt, este o chezăşie de drept pentru noi şi un îndemn la muncă şi încredere, pentru ca să ridicăm moştenirea aceasta desgropată, la trăinicia şi înflorirea de altă dată.

Constanţa şi Dobrogea trebuesc cunoscute.

Pentru orientarea vizitatorilor şi pregătirea cititorilor de mai pe departe, am alcătuit călăuza

care urmează: — E o înbinare de priveliști dela mare, cu ușoare schițări din trecut, — prinse toate în extazuri și tresăriri trecătoare.

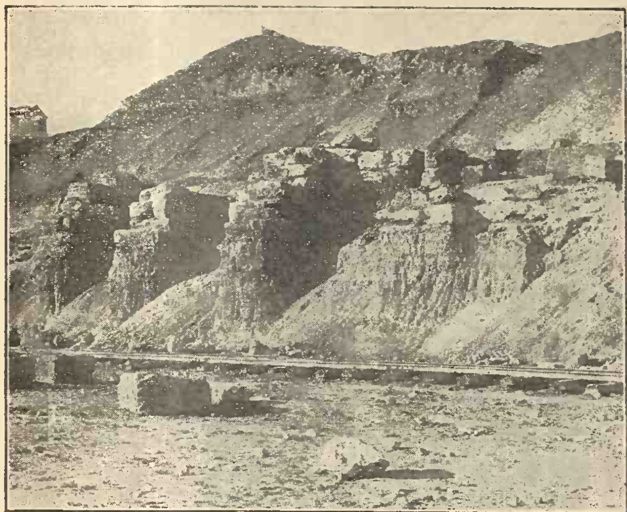
N'am uitat deasemenea nici acele câteva localități însemnate de-afară, care au mai mare interes pentru escursioniști.

Am scris cartea aceasta, mai întâi pentru ca să-mi plătesc o datorie modestă către Primăria de Constanța, — dar mai ales, am scris'o, dintr'un sentiment de recunoștință și premărire, față de natura cea frumoasă, care m'a înconjurat prietenește și m'a înnălțat în cei câțiva ani cât am trăit acolo, făcându-mă să uit și să ert celelalte amărăciuni ale vieței...

IOAN ADAM.

DIN TRECUTUL CONSTANȚEI

TOMIS

Ruine din vechiul Tomis.

I.

TIMPUL LEGENDELOR

Origina oraşului Tomis, — Constanţa de azi, — s'amestecă în trecut, până în misterele legendelor din antichitatea greacă. Oraşul acesta mitic, a luat astfel parte la viaţa fantastică a eroilor şi zeilor, pe vremea când poezia îmbrăcă în minuni faptele oamenilor.

Poveştile antice spun că eroul Iasone, s'a dus cu argonanţii lui, până în ţara Colchilor, la regele

Aetes, ca să-i ceară lâna de aur a berbecului sacrificat acolo de Phryxus.

Regele bănuelnic şi temător, cu toată puterea lui de stăpân peste o ţară, nu ştia cum să se scape de oaspeţii aceştia nepoftiţi. El auzise de isprăvile lui Iasone şi de vitejia argonanţilor şi atunci ca să-i piardă, i-a pus la nişte încercări grele, făgăduindu-le că numai aşa le va da comoara cea căutată.

Lâna de aur era la loc bun, căci era păzită de un balaur amarnic şi Iasone ştia că numai cu binele ar fi putut'o luà, de aceea s'a supus încercărilor.

Aetes a pus pe Iasone să-i are un câmp, cu un taur care avea picioarele de aramă şi suflà pe nări flacări de foc, după care să samene apoi acolo dinţi de balaur.

Incercarea erà in adevăr periculoasă.

In vremea aceasta însă, Medeea, fiica regelui Aetes, se îndrăgosteşte de falnicul erou grec şi văzând că tatăl său vrea să-i piardă alesul, se hotăreşte să-l scape ea din primejdie. Medeea pe lângă că era fiică de rege şi fată frumoasă, mai ştia şi fermece şi făcea vrăjitorii. Ea intră în înţelegere cu fratele ei mai mic Absyrthé, ca s'o ajute să scape pe Iasone din pericol. Chiar în noaptea aceea au eşit amândoi din palat şi s'au dus la erou, căruia Medeea i-a dat un amestec fermecat, cu care să se ungă înainte de luptă, ca să-l ferească de arsurile flăcărilor suflate de taur.

Iasone numai de foc s'ar fi putut teme, — căci în potriva focului nu poate lupta nici ferul, — dar de sălbătăcia taurului, nu se îngrijia cu braţele lui vânjoase.

Fata vrăjitoare îi venise ca o trimisă a zeilor.

A doua zi eroul se scoală înviorat şi voinic şi după ce se pregăteşte de luptă cu farmecile Medeei, se duce la grajdul taurului năzdrăvan. Când s'au deschis porţile, bestia grozavă, a năpădit afară ca o sbucnire de vâlvătăi înăbuşite, suflând într'una pe nări vârtejuri de foc. Jasone mândru şi puternic, învăluit un moment de flăcări ca un brad aprins, se încordează hotărât şi apucând taurul de coarne, îl plecă cu nările în pământ. Bestia suflà şi gâfâià înlănţuită, gemând sub pumnii eroului, ca sub o stâncă prăvălită.

Jasone a silit taurul cel amarnic să are câmpul cerut, în spaima şi mirarea regelui Aetes şi al Colchilor strânşi împrejur. Tot prin farmecile Medeei, — dinţii de balaur semănaţi de Jasone pe câmpul arat, în loc să rodiască balauri ameninţători, a odrăslit fraţi învrăjmăşiţi, cari se sfâşiau în de ei, de cum răsăriau din pământ, în loc de a se aruncà asupra eroului duşmănit.

Cu toate aceste isbânde, Aetes tot n'a vrut să deà argonanţilor lâna de aur.

Medeea, fata vrăjitoare, — cea fermecată acum de Jasone, uită de tată, de ţara ei şi adormind cu descântece balaurul păzitor, lăsă pe Jasone să-l omoare şi să-i ià lâna de aur. Eroul stăpân pe

comoara cea căutată, ià cu el pe Medeea şi pe fratele ei Absyrthe şi fug împreună cu ceilalţi tovarăşi pe corabia «Argos». Ca să-şi piardă urma, de frica regelui o apucă pe un drum nou, traversând marea către miază-noapte, în spre gurile Istrului.

Regele Aetes, când înţelege trădarea Medeei şi vede hoţia oaspeţilor, se avântă pe urma fugarilor, împreună c'o ceata de marinari colcheeni.

In străbaterea Pontului, duşmanii dela un timp mai-mai să se ajungă, căci dacă «Argos» sburà printre valuri, mânia lui Aetes erà deajuns ca să facă pe colchii lui, să vâsliască şi mai iute.

Medeea văzând pericolul care se ţineà răsbunător de urma lor şi ştiind că nimic n'ar puteà oprì în drum pe tatăl său, se gândeşte la o crimă stranie, pe care numai iubirea o poate face şi ertà. Ea îndeamnă atunci pe Jasone, ca să tae în bucăţi pe Absyrthe şi să-i împrăştie membrele desprinse, pe ţărmul mărei de-acolò. Eroul îndeplinind grozava însărcinare, a atârnat capul şi mânile copilului de colţurile unei stânci dela mal.

Privilişteà aceasta negândită, a oprit pe Aetes din goana lui şi-a dat răgaz fugarilor să se depărteze. Regele îndurerat, a strâns bucăţile împrăştiate ale lui Absyrte şi plângându-şi amar soarta blestemată şi-a îngropat odrasla ucisă acolo pe malul mărei.

Colchii cari însoţise în goană, pe regele Aetes, au colonizat pe colţul acela de mal şi au fondat

Foto. amat. Bezançon

Stâncile Medeii pe care se crede că a fost agăţate bucăţile din trupul lui Absyrte. Stâncile acestea formau un colan dantelat, în care bătiau şi se-ngânau valurile, evocând poezia antică. Azi nu se mai vede cingătoarea aceea feerică, căci s'a acoperit cu umplutura noului bulevard.

oraşul *Tomis*, al cărui nume e tras din vorba grecească Τέμνω — a îmbucătăţi, — adică locul unde s'a *îmbucătăţit* trupul nenorocitului fiu de rege. Slugile acestea credincioase, au înălţat pentru pomenire, deasupra mormântului lui Absyrthe, movila cea mare dela marginea de sus a Constanţei, pe care Turcii au numit-o Avratük-tépe, iar romanii Ponticum. Ovidiu pomeneşte şi el de această legendă: «*Inde Tomis dictus locus hic, quia fertur in illo membra soror fratris consecuisse sui*» (Acest loc a fost numit apoi Tomis, fiindcă acolo se zice că, o soră a tăiat membrele fratelui său.)

O monedă cu efigia lui Tomos.

O altă legendă atribue fondarea oraşului Tomis, unui erou închipuit care s'ar fi numit *Tomos* şi pentru pomenirea căruia s'au bătut şi monede, cu inscripţiunea:

ΤΟΜΟΣ ΚΤΙΞΤΙΞ

adică Tomos ctitorul, fondatorul oraşului.

N'avem şi noi pentru Bucureşti, legenda lui Bucur? Totuşi numele de Tomis, ascunde în etimologia lui şi origina oraşului:

În vremile primelor dibuiri de navigaţiune, corăbierii nu poposiau şi nu fondau colonii, decât pe ţărmurile smăcinate şi rupte de golfuri naturale, ocrotite, — căci pe atunci nu se puteau face lucrări de apărare, care să învingă natura.

S'o fi întâmplat ca navigatorii primitivi, plecaţi din Milet şi de pe aiurea, să deà peste malul *îmbucătăţit* şi primitor dela noi şi să fondeze o colonie comercială, care a devenit cu timpul înfloritorul *Tomis*, adică cel pus pe-un mal îmbucătăţit. (τεμνω).

Constanţa noastră de azi, cu trecutul îndepărtat al Tomisului, ale cărui legende le-a moştenit, ne leagă de amintirea uriaşă a lui Homer, readucând între noi poezia timpurilor primitive, când geniul şi gloria se împărţià de către zei, între eroi şi rapsozi...

Totuşi timpul legendelor eroice n'a trecut cu totul, căci intrarea românilor din zilele noastre în vechea lor stăpânire, ia şi ea proporţiunile unei legende miraculoase.

Portul şi oraşul, cu ajutorul podului de peste Dunăre, s'au deschis deodată ca într'o feerie visată şi ceea ce s'ar fi părut mai înainte un basm născocit, străluceşte azi într'o desăvârşită realitate, ca o podoabă neîntrecută, prinsă pentru veşnicie, în cadrul de piatră al zăgazurilor dela mare.

Amintirea uriaşă a lui Homer, cu toată lumea eroilor şi legendelor dela început, nu s'ar găsì

străine şi strâmtorate, în înconjurul măreţ, îndeplinit de Români la Constanţa.

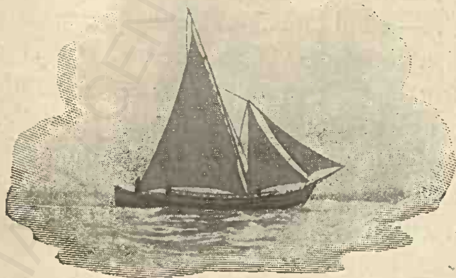
Podul de peste Dunăre.

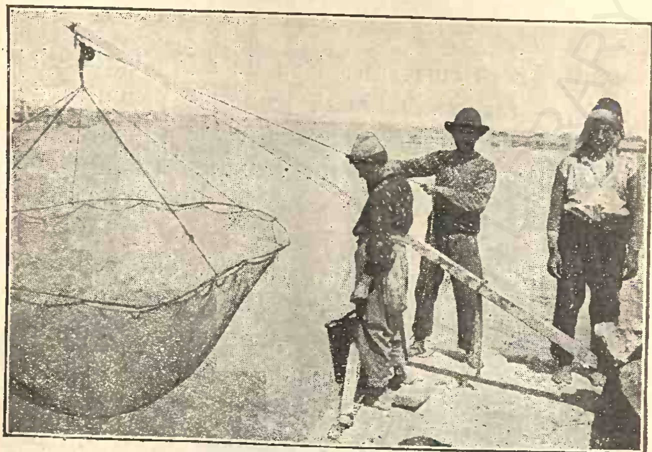
Toată poezia însă îşi are şi adâncul ei. Jasone,

pentru ca să cucerească lâna de aur a berbecului mitic, — care simbolizează tendinţile primitive de extindere şi cucerire economică ale grecilor, — a călcat peste toate greutăţile, scumpind jertfa lui, cu preţul unei iubiri şi cu sângele unui frate nevinovat.

Simbolul e îngrozitor, criminal, dar cadrează voinţa şi instinctul de viaţă a celor cari înving.

Jasone a cucerit lâna de aur pentru el şi pentru gloria şi mândria neamului helen. În cucerirea noastră nouă, prin care am smuls valurilor mărei şi împrejurărilor, o comoară tot aşa de scumpă, — cu jertfe de sânge frăţesc şi sforţări de eroi, — nu trebue să uităm că simbolul e al nostru şi pentru noi, ca să nu se zică că Jasone cel nou, după ce-a cucerit ca un erou lâna de aur, a aruncat-o neştiutor pe umerii unui trecător străin.

Pe malul mărei.

II.

TIMPUL ISTORIEI

Dacă lăsăm legendele şi intrăm în timpul istoriei, — când faptele oamenilor se însemnă cu urme şi amintiri, — vedem că naşterea Tomisului este normală, ca şi a tuturor oraşelor pontice din vremea aceea. Golfurile cele mai ospitaliere ale Mărei Negre, au atras încă din vechime, întâi pe navigatorii Fenicieni şi mai târziu pe Greci, momindu-i cu bogăţiile eftine, ale ţinuturilor barbare şi mănoase dinprejur.

Cei dintăi locuitori ai Tomisului, cari s'aleg din negura legendelor, pentru ca să se însemne în

Tiché Poleos. — Zeiţa norocului (Fortuna). Statue găsită la Constanţa, cu ocaziunea săpărei unor fondaţiuni. E în proprietatea d-lui Bartolomeu, inginer la Cerna-Vodă.

cadrul de lumină al istoriei, a fost o colonie grecească din Milet, care a statornicit aici la noi o schele de comerţ, cam prin secolul VII înainte de Cristos.

În adevăr, Grecii primitivi, fie din Helada, fie de pe coastele Asiei, în cutreerarea apelor cu navigaţiunea şi negoţul lor, întemeiau porturi pe la subsuorile mărilor, acolo unde vedeau că le-ar aduce câştig.

Tomisul a fost cel mai norocos aşezat, căci curând a putut ajunge la o înflorire de pizmuit.

Cu barbarii din prejurul uscatului, coloniile acestea greceşti, intrau lesne în legături de interese şi plătind şi o dare oarecare şefilor mai puternici, îşi asigurau liniştea şi prosperitatea.

În privinţa acestei supuneri nominale, toate porturile pontice, urmau soarta provinciei în care cădeau. Cu venirea unei stăpâniri nouă, oraşele acestea se supuniau şi ele la o nouă ascultare. Tomisul a trecut şi el pe sub aceleaşi dominaţiuni ca şi *Scytia minor*, — cum se numia pe-atunci Dobrogea noastră de azi.

Cu chipul acesta, Tomisul a fost pe rând sub atârnarea Scytilor, Geţilor, Macedonenilor şi Romanilor.

Despre toate aceste întâmplări nu ne-a rămas mai nimica scris, aşa încât multe din ştiri sunt deducţiuni istorice şi îndrumări descoperite cu ajutorul archiologiei şi mai ales al numismaticei. În privinţa aceasta am puteà spune că Tomisul şi-a

salvat amintirea şi istoria, în ruinile sale şi monedele vechi găsite pe urmă.

De pe urma succesiunei Macedonenilor asupra Tomisului, după înfrângerea Geţilor, avem moneda de aur cu efigia lui Lisimach şi cu inscripţia *TO*, (Tomis) care ne chezăşueşte împrejurările deatunci.

Stăpânirea romană asupra oraşelor pontice, trebue să se fi simţit cam de pe la anul 71 înainte de Cr., când generalul Luculus a supus Moesia. Deatunci a şi început adevărata viaţă de înflorire a cetăţilor pontice, căci fiind ocrotite de o putere mare şi statornică, au avut tot răgazul şi liniştea, de-a se desvolta în voe.

Propăşirea aceasta trebue să fi mers simţitor, căci pe la anul 9 d. Cr. când vine Ovidiu la Tomis, în surghiun, oraşul erà temeinic, cu mişcare şi lume pregătită, care îşi dădea seama de nenorocirea şi valoarea marelui oaspe pe care-l primiau la ei. In adevăr, Tomitanii şi-au dat toate silinţele ca să îndulcească exilul lui Ovidiu, înconjurând pe poet cu onoruri şi grijă. Se zice că ei au fost foarte atinşi, auzind că Ovidiu ponegreşte prin scrisorile lui trimise la Roma, viaţa şi moravurile din surghin. Nişte poetaşi greci din Tomis, s'au apucat chiar să satirizeze pe marele înfrânt al soartei, nedumeriţi de plânsetele lui.

Ce ştiau ei înse, despre tot ce lăsase Ovidiu la Roma!

Totuşi, Tomitanii au ertat îngratitudinea neîn-

bunatului surghiunit, căci la moartea lui, în anul 17 d. Chr. i-au făcut o înmormântare domniască, ridicându-i în urmă şi o statue. Ce s'or fi făcut oare toate aceste urme? Când se vor găsì?

Cu sdrobirea desăvârşită a Geţilor şi Dacilor de către Traian, între anii 101—103 şi 104—107, Scytia minor intră împăcată în plină epocă de aşezare şi progres.

Moneda cu bustul lui Traian şi relieful trofeului, bătută de oraşul Tomis

In deosebi Traian erà divinizat de toate aceste cetăţi, căci în el vedeau răzbunătorul nestatorniciei de până atunci şi cumpăna dreptăţei şi liniştei din viitor. De atunci avem moneda aceea atât de preţioasă, care pe-o faţă are bustul lui Traian, iar pe ceealaltă relieful trofeului ridicat de marele împărat în sudul Scyţiei, pe locul numit azi Adam-Klissi. Din inscripţiune se pot citi şi literile Twn, care sunt o prescurtare a cuvântului *Tomeon*. Simbolul acesta nepreţuit, care alătură *Tomisul* de *Tropaeum*, deschide înaintea ochilor noştri de azi, tot misterul vremilor de atunci, ascuns sub ruine.

Nicăeri n'avem aceste două momente din viaţa trecută, strânse într'o idee, care s'arate mai bine comunitatea lor de interese, în acele vremuri de restrişte.

Cât timp a ţinut liniştea şi puterea romanilor, oraşele pontice au progresat şi s'au mărit. Sub împăraţii Antonini mai ales şi-au trăit tot apogeul lor.

In fruntea tuturor acestor cetăţi de mare, a stat în totdeauna oraşul Tomis şi când s'au confederat îndeele, — (*Tomis*—Constanţa, *Odessus*—Varna, *Calatis*—Mangalia, *Istropolis*—dispărut cu totul şi *Marcianopolis*) — cu scopul de a-şi apără interesele comune, cu toate au recunoscut pe *Tomis* ca *Metropola Pontului.*

Tomis metropola Pontului.

Titulatura aceasta se vede pe monedele oraşului de atunci, care aveau următoarea inscripţiune:

ΜΙΤΡΟ. ΠΟΝ. ΤΟΜΕΩΞ

(*Tomis metropola Pontului*).

La Tomis, ca metropolă, se strângeau delegaţii celorlalte oraşe, ca să hotărască în chestiunile privitoare la interesele confederaţiunei.

Tomisul îmbogăţindu-se prin comerţ, s'a umplut de monumente şi edificii măreţe. E destul să privim azi sfărmăturile de marmură, cu coloanele frânte şi frizile ştirbite, care se găsesc în pământ la tot pasul, ca din măreţia acestor ruine de artă şi mândrie, să ne închipuim ce viaţă superioară trebue să se fi trăit odată pe locurile acestea. Mulţimea statuelor şi a templelor, puneau Tomisul în cadru unei civilizaţiuni impunătoare, care trebuie să fi uimit orientul, înaintea Bizanţului.

Negustorii de-atunci erau şi oameni de gust şi gândire, căci îşi premăriau norocul oraşului, pe Tiché Poleos, Fortuna lor, în statui scumpe de marmoră, aducându-şi aminte în aceeaşi vreme şi de rapsozii şi filosofii de atunci, pe care-i slăviau alăturea tot în statui măreţe. Şi numai aşa gloria şi nemurirea, au salvat faima unei lumi care nu mai este, căci numai de unde s'a gonit arta şi gândirea, n'a mai rămas pe urma oamenilor nimica.

In Tomis erà Templul lui August şi al Romei, unde se oficià cultul împăraţilor romani. Limba şi influenţa latină a dat aripi şi zbor tot mai mare începutului de cultură grecească, pătrunzând tot mai mult viaţa oraşului milesian. Mai târziu metropola începe a se intitulà cu mândrie în latineşte:

Respublica Tomitanorum.

S'au bătut şi monede cu inscripţiuni latine, din care una veche de tot purta intitularea:

Senatus populusque Tomitanorum.

Cu vremea s'a stins însă generaţiunea împăraţilor vrednici dela Roma şi barbarii au ajuns tot mai ameninţători.

Tomisul cel înfloritor a început a se îngriji in faţa acestui pericol, căutând să se întăriască cu ziduri şi lucrări de apărare, ca să nu se treziască surprins de năvălitori.

In anul 268, pe timpul domniei lui Claudiu, au năvălit Goţii ca o groază prin Scytia. In drumul lor spre Moesia, barbarii s'au oprit să devasteze şi porturile pontice. Tomisul însă întărit şi apărat, a respins singur pe Goţì, îndepărtând pentru un timp pericolul.

De aici încolo însă, liniştea era perdută pentru oraşele pontice, încât propăşirea lor a dat repede înapoi, până s'a stins cu totul.

Năvălirea Goţilor, Carpilor, Hunilor, Pecinegilor, venise ca un păcat, distrugând şi Tomisul, odată cu celelalte centre de viaţă şi bogăţie din drumul lor.

In răstimpul acesta sau încercat unii din împăraţii romani mai vrednici, ca să reînvieze prosperitatea de altă dată a oraşelor din Scytia. Aşa, Constantin cel mare (325—337) a rezidit din temelie Tomisul cel devastat, schimbându-i însă numele în *Constanţiana*, în onoarea surorei lui Constanţa. Tot atunci a refăcut el şi cetatea de lângă trofeul lui Traian, numind'o *Civitas Tropaeensium*, în locul vechiului ei nume de: Tropaeum Traiani.

Impăratul Justinian (527—565), s'a încercat de

asemenea să întăriască oraşele dela graniţele imperiului, dar această nouă statornicire n'a fost de lungă viaţă.

Constanţa noastră cea ridicată pe ruinele metro-

Un sarcofag.

polei Tomis, a urmat şi ea fatalitatea împărăţiei romane, — înflorind cât era linişte în imperiu şi suferind şi dând înapoi, când barbarii găsiau drumul deschis.

Ultima devastare a Constanţei, au făcut'o Bul-

garii prin secolul al X-lea, când s'a întunecat pentru multă vreme steaua ei.

De bătrânul Tomis nici nu se mai pomenea, acum, când însăşi Constanţa nu mai era decât o ruină.

Popoarele şi-au făcut loc pe rând la stăpânire şi înflorire în viaţa lumei.

In locul vechilor Fenicieni, am văzut că au venit pe vremuri Grecii ca să stăpâniască mările. In evul mediu, Grecii dispar aproape din istorie şi-n locul lor apar prin porturile lumei Genovezii şi Veneţienii.

Incepând de prin secolul IX şi cu oarecare şovăiri până prin secolul XVII, Genovezii aveau în mânile lor tot comerţul Orientului. Ei rechemase la viaţă toate fostele comptuare greceşti de pe malul Pontului, între care şi pe Constanţa noastră. Aici Genovezii au lăsat amintiri măreţe, care ne dovedesc tăria lor de atunci. Sunt încă şi azi rămăşiţe din vechile depozite înşirate pe malul mărei şi urme din portul lor.

In vremea aceasta însă istoria Scytiei vechi, a rămas foarte întunecată, din lipsă de informaţiuni.

Tocmai prin anul 1374, apare în Cronicele genoveze, prinţul bulgar răsvrătit Dobrotici, care stăpânea locurile din prejurul Varnei, până pe sub Constanţa de azi. Dobrotici erà o fire războinică şi s'a hărţuit mult timp cu Genovezii. Numile lui

s'a impus pesemne în timpul acela, căci a trecut mai pe urmă la întreaga provincie stăpânită de el.

Dela numile lui *Dobrotici*, pare a se trage numele *Dobrogiei* de azi, care s'a generalizat cu timpul asupra întregei provincii, până la gurile Dunărei.

După anul 1386, Dobrogea intră sub stăpânirea lui Mircea cel bătrân, domnul Munteniei, care se intitulà în hrisoave: — «*Domnul Ţărei Româneşti şi... stăpân peste ambele maluri ale Dunărei, până la Marea cea mare şi a Cetăţei Silistra*».

Intr'un act scris în limba latină, în anul 1390 şi încheiat cu polonii, Mircea se întitulează şi: «*Despot al ţărilor lui Dobrotici şi domn al Silistrei*».

Odată cu întinderea puterei turceşti asupra Peninsulei Balcanice, după anul 1390, Dobrogea a intrat şi ea sub stăpânirea acestora.

Cu venirea Turcilor a început să slăbiască şi influenţa comerţului genovez, până când dispare cu totul prin secolul al XVII.

După căderea comerţului italian, *Constanţa* s'a strâmtorat sub Turci, de-a ajuns la urmă un sătuc sărac şi necunoscut, pervertindu-şi numile în *Kiustenge*.

Toată amintirea şi gloria Tomisului vechiu, se asămuise cu pământul şi în timpurile din urmă, nici nu se mai ştià de locul unde fusese cetatea legendară a Colchilor lui Aetes.

Schimbarea de mai târziu a numelui de Tomis în Constanţiana, cu denaturarea în Kiustenge,— toate la un loc au încurcat şi mai mult părerile învăţaţilor cercetători.

Unii dibuiau s'aşeze Tomisul, ba mai sus, ba mai jos de Constanţa de azi, sprijinindu-se fiecare pe diferite argumente. Un grec modern s'a apucat s'aşeze Tomisul, în satul Anadalchioi şi-n aventura asta istorică a târât un moment şi pe marele Mommsen. Alţii s'au întrecut a duce Tomisul, ba la Kiev, ba la Ovidiopolis şi până şi la Temeş*var,* ca să-l unguriască.

Toate aceste încurcături s'au putut face mai demult, în lipsă de documente, azi însă, în urma săpăturilor şi inscripţiunilor descoperite, nu se mai îndoieşte nimeni că Tomisul cel legendar, a fost pe locul unde înfloreşte azi Constanţa noastră.

Când au venit Englejii la Constanţa în anul 1869, sub forma unei societăţi de întreprindere, au recunoscut urmele impunătoare ale vechilor lucrări făcute de Genovezi, — înaintaşii lor la stăpânirea mărilor, — şi-au folosit o parte din portul vechiu, înjghebând o schele nouă.

Cu această viaţă şi activitate proaspătă, sătucul turcesc *Kiustenge,* începe a prinde la faţă şi a înflori. Influenţa engleză însă, s'a întrerupt curând, căci după războiul dela 1877, Dobrogea se reîncorporează la patria mumă şi Kiustenge redevine iar Constanţa romană, intrând astfel pe mâni iu-

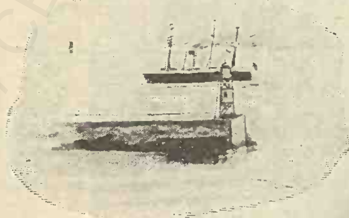
Constanța văzută din Port.

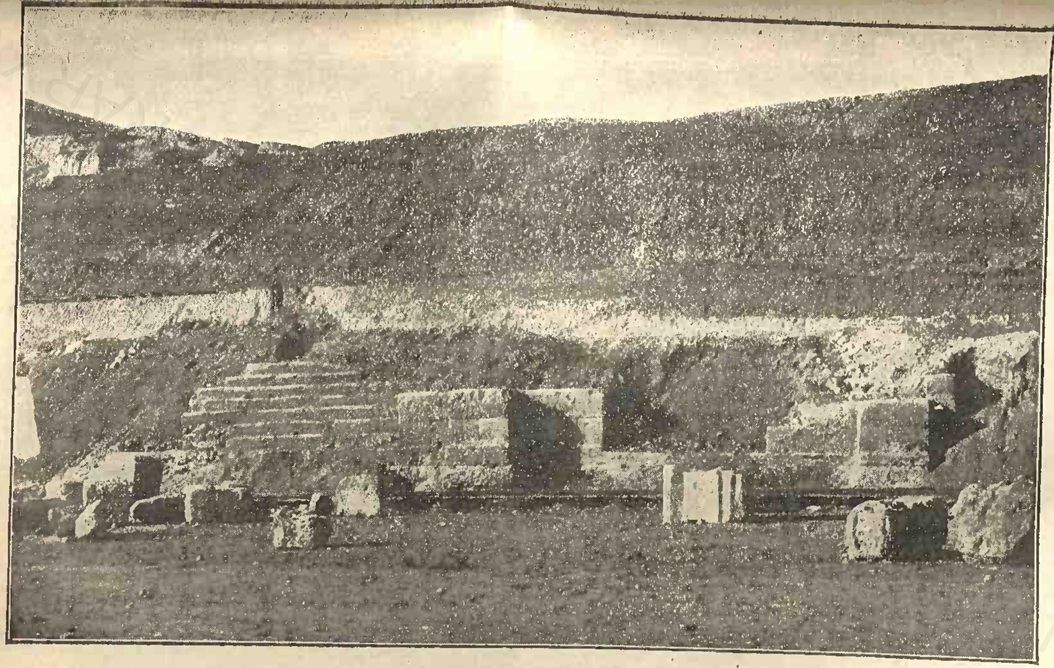
bitoare de mamă, care-şi regăseşte copilul cel perdut.

Lucrările începute de Engleji în port şi pe drumul Cerna-Voda-Constanţa, au fost răscumpărate cu dărnicie de Statul român şi de-atunci încoace, Constanţa s'a prefăcut şi înflorit ca prin farmec, răscumpărând astfel vremea de adormire şi umilinţă.

A fost pesemne dat ca opera de ocrotire şi progres, întemeiată de romani în Scytia, s'o reia cu vrednicie şi avânt urmaşii acestora, ca un patrimoniu cuvenit, pentru jertfele făcute aici.

Din interesul pe care l-a stârnit în toate timpurile colţul acesta de pământ, se vede că Constanţa e menită să îndepliniască un rol mare în viaţa tânărului nostru Stat. Oraşul a progresat în ultimul timp surprinzător, şi lucrările care s'au realizat de Români la mare, pare că se ridică din întunericul vremii, ca dintr'un basm fantastic.

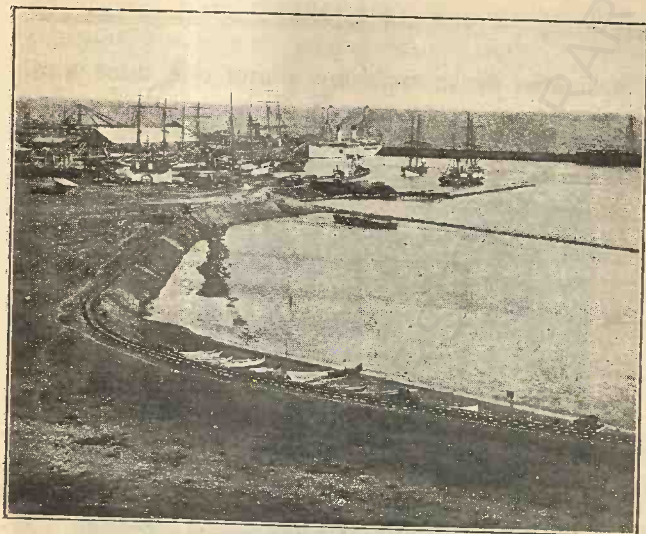

Alte ruine din vechiul Tomis.

Foto-Magrin.

CONSTANȚA DIN ZILELE NOASTRE

Prelungirea Portului.

ORAŞUL [1])

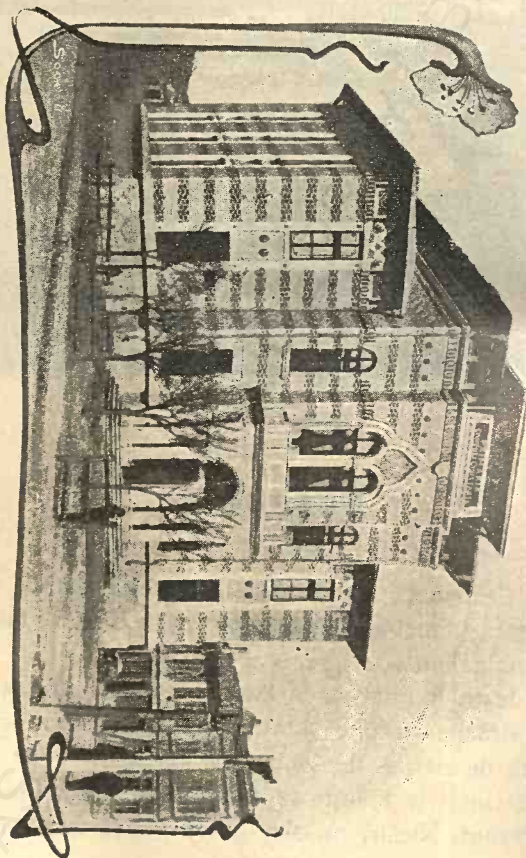
La Constanţa vine lumea de hatârul mărei, — totuşi, nici oraşul în sine, nu-i lipsit cu totul de originalitate.

E destul numai să te încurci aşa la întâmplare, prin străzile strâmte şi întortochiate şi dai cu ochii îndată de părţile deosebite ale locului.

Mai întâi te loveşte lupta în toate, dintre trecut şi prezent. Nicăiri nu s'ar puteà vedeà mai bine,

[1]) Constanţa are o populaţiune aproximativă de 16.000 locuitori, care însă creşte anual surprinzător. Suprafaţa ocupată de oraş e de 216 hectare, cu o altitudine mijlocie de 20 m. deasupra mărei.

încercarea de suprapunere dintre cele două lumi. Ici vezi case vechi turceşti, mai mult improvizate

Oficiul poştal.

în paiantă, cu balcoane zidite sus şi văpsite bizar cu galben, sau cu alte culori închise — colo dai

de magazii vechi de piatră, cu ferestrele zăbrelite şi orbite aproape de păianjiniş. De după împrejmuiri de zid ruinate pe alocuri, se văd curţi virane cu grămezi de piatră trântită şi cu resturi de coloane şi blocuri antice.

Printre toate aceste ruini şi case orientale, se ridică trufaş şi tânăr, oraşul cel renăscut, cu clădiri mari şi sprintene, cu lumină multă şi năzuinţă nouă.

Mulţimea cânilor slobozi, cari trec în haite nesfârşite, îţi aduc aminte de Constantinopol.

Dela bucătăriile populare, vine miros de seu prăjit. Prin obloanele largi, ridicate în sus, se văd crateţile de pe plite, cum aburesc de mâncări grase şi săţioase, printre care domină pilaful cu căpăţână de oaie.

In vremea aceasta dudue lungul drumului, de goana căruţilor tătăreşti ferecate, cari se încrucişează în căratul mărfurilor din port.

Dacă scapi de întortochiarea aceasta strâmtă şi amestecată, dai în străzi mai regulate, cu prăvălii moderne şi lume nouă.

E o luptă vădită între ce a fost odinioară şi ceia ce trebue să fie.

In mijlocul acestei prefaceri însă, din înghesu lumei şi împletirea străzilor, ochiul strâmtorat, nu poate prinde decât fragmente şi amănunţimi din viaţă. Vederea oraşului ca tot, cu trăsăturile caracterizate şi impresiunea generală a perspectivei, nu

se arată întreagă, decât de pe movila Avratük-tepè, dela bariera Anadalchioului.

Mă urc într'o trăsură şi spui să mă ducă pe strada Carol, la deal. De pe dreapta se-nalţă fosta Primărie, în care s'a instalat în urmă Oficiul poştal,

Musulmani la sfat.

o clădire frumoasă şi de gust, alcătuită dintr'un amestec curios de stiluri şi care-ţi dă impresiunea unui fronton de templu maur. In vremea noastră de construcţiuni uniforme şi îngrămădite, ca nişte cozonaci crescuţi scoşi din calupuri, e o adevărată odihnă pentru suflet şi ochi, ca să mai dai

şi de câte o arătare stingheră de clădire, în care îndrăzniala şi concepţia architectului, să te mai scoată un moment din obsesiunea comună.

Nici într'un timp n'a fost mai puţină inspiraţie în arta clădirilor. Casele din ziua de azi sunt de o banalitate care te întristează. Bogaţii noştri îşi fac casele tot după planurile zidarilor pripăşiţi şi nu văd că avem un început de architectură care se impune.

Trăsura însă merge înainte.

Tot pe dreapta se ridică şcoala No. 1 de băeţi şi de fete. Clădirea pare aşezată şi comodă. Plantaţiunile din faţă şi grădiniţile directorilor, dovedesc gust bun şi hărnicie din partea dascalilor. Peste drum se înalţă într'un impozant colţar hotelul Continental.

Lumea de pe drum se împestriţează de diferite costume încărcate, peste care plutesc cialmalele roşcate ale tătarilor veniţi la târg.

Accentele smuncite turceşti, s'amestecă cu şuşuitul fluerat al vorbelor greceşti.

Inaintea noastră, la dreapta, împânzeşte verdele grădinei Mircea Vodă. Respir în larg, ca scăpat dintr'o cameră cu aerul închis. Mirodenia florilor şi-a verdeţei, umple tot cuprinsul. Dela cazărmi s'aud trompote şi zăngănituri de arme.

Trecem în fuga cailor pe dinaintea spitalul comunal şi pe lângă casele noui şi vesele din cartierul românesc, înaintând tot mai mult prin aer proaspăt şi prin lumină.

Colţul de vie nelucrată şi moara de vânt pă-

răsită dela capătul oraşului, par ultimile buclucuri ale altor vremuri, scoase afară şi gata să le ia timpul în spinare şi să plece cu totul în altă parte.

Movila Avratük-tepe se înalţă plină şi rotundă, crescută par'că din pământ.

Avratük-tepe s'ar numi mai cu drept *Ponticum*, cum îi ziceau romanii.

Sus în vârf un turnuleţ geodezic, cu cupola bombată, străluceşte în soare, ca o coroană scumpă pe capul unui monarch bătrân.

Albastrul orizontului, înseilat de raze şi bucurie, pune pe creştetul verde, o aureolă străvezie de premărire şi sacrare.

Pe coastele movilei, şerpuesc potecuţe încrucişate cari duc sus.

M'am suit în goană şi în câteva minute am fost pe creştet.

Ponticum domină toate împrejurimile.

Marea nesfârşită, încinge orizontul dela răsărit.

Oraşul se întinde îngust pe promontorul care intră mult în mare.

Sus suflă o boare proaspătă, care te învălue în răcoare şi 'ţi limpezeşte ochii ca după un spălat.

Necuprinsul cerului pare că te fură înspre el, în răcoarea şi clarul care pluteşte în senin, ca într'o adulmecare de mântuire.

Ochii se poartă deocamdată nehotărâţi peste toate. Se vede apa imensă, îngrămădirea acoperişurilor roşcate, de unde apoi dacă te întorci de

Catedrala.

partea pământului, vezi până departe în raza câmpului, cum se înşiră mulţimea movilelor scytice, care ascund poate sub ele morminte vechi, cu poveşti de stăpâni uitaţi.

După această goană nestăpânită, în care privirea şi-a extompat numai fondul tabloului,—ochiul sătul şi cuminţit, caută să se opriască asupra grupelor mai hotărâte, ca să fixeze îndrumarea minţei care cercetează.

Constanţa prelinsă şi ajustată, intră în mare ca un deget care indică un drum.

Priveliştea se cuprinde toată sub ochi.

Ponticum stăpâneşte zarea din tuspatru părţile.

Ovidiu trebue să fi suit des Ponticum, ca să vadă de sus galerile romane, care veniau de departe.

Şi Ovidiu aveà multe de aşteptat cu venirea galerilor.

Azi Ponticul se pare că tot aşteaptă ceva din largul mării, aşa stă el de înnălţat şi atent, deasupra apelor.

Mă încerc să rătăcesc cu privirea prin oraş.

O iau rar cu ochii pe malul mării din stânga.

Cazărmile se luptă să iasă din copleşirea salcâmilor stufoşi. Prin curţile lor bătucite, se încrucişează rânduri de soldaţi cari fac instrucţie.

Până sus nu ajunge decât sunetul goarnei.

Vin apoi clădirile vămei cu Hanul călugărilor.

De acolo ochiul nu se opreşte decât la vila Şuţu, care albeşte în bătaia soarelui, de pare cioplită în

marmoră. Marea necuprinsă se întinde în sub-

Geamie.

suorile Constanței, de mai s'o desfacă dela țărm, ca să-i rămâie ei, în placul valurilor.

Ochii lasă malul şi asămue cu privirea, aria prelungită a oraşului, ca într'o dezmerdare.

Prefectura şi tribunalul, îşi scânteiază acoperişurile în bătaia soarelui.

Pe palatul regal fâlfâe falnic steagul stăpânirei.

Rotind vederile pe deasupra mulţimei de case, te împiedici de turnurile bisericei catedrale şi minaretul giamiei din apropiere, care se ridică din vale şi-ţi atrag privirile. Turlelele acestea deosebite, par doi stăpâni împăcaţi, ce se privesc faţă în faţă, prieteneşte, — unul mândru de cucerirea lui, altul resemnat înaintea fatalităţii şi trist de apusul puterei trecute.

Mai jos, departe, acolo unde Constanţa se apleacă, — trupul uriaş al farului îşi înnalţă cercetător capul mititel, de după casele ce vor par'că să-i închidă zarea spre uscat.

Portul cu furnicarea hamalilor, cu încrucişarea trenurilor şi cu catargele vapoarelor, se schiţează şters de tot, mai mult o învălmăşeală de umbre nehotărâte, din care se disting numai liniile grele şi drepte ale digurilor.

Privirea care dibue nesigur în partea aceia, găseşte în sfârşit un razîm de odihnă.

Rezervoarele enorme de petrol de lângă tunel, înroşesc subsuoara Viilor.

Grădinile de pe deal, împodobesc toată mişcarea şi munca din port, ca o coroană verde, gătită să încunune aspiraţiunile şi strădania neamului românesc.

Ochii încântaţi se trag înnapoi, poposind un mo-

«Dacă scapi de întortochiarea strâmtă... dai în străzi regulate, cu prăvălii moderne şi lume nouă». (pag. 36)

ment pe turnul elegant al clubului militar. Curăţenia şi distincţiunea cu care se încrucişază dife-

ritele alee din parcul clubului, îţi dă impresiunea de grijă şi gust bun.

De aici privirile rătăcesc, fără să mai deà de un razim deosebit, oprindu-se ici şi colea ca într'o ciugulire. Pe tapşanul din stânga, de unde începe drumul Mangaliei, magaziile de cereale se întind posomorâte. Cimitirul ascuns în verdeaţă, se ghi-

Prefectura

ceşte după drumul de salcâmi, care-l leagă de oraş, ca un vad de uşurare, pe unde se scurge prisosul vieţei. — Pe câmp, afară, se ivesc ici-colo, împrăştiate, acoperişuri curate şi îngrijite de case, ca nişte cercetaşi ai oraşului, cari înaintează şi spionează împrejurimile.

Depozitele de petrol ale societăţilor străine, cresc

în lumina soarelui şi coprind podişul de deasupra tunelului, ca nişte gâlci care au năpădit ceafa cuiva.

Locuinţele mahomedanilor pipernicite şi murdare, îşi roşesc ţigla de pe acoperişuri, ca nişte spete solzoase de peşti uscaţi.

Biserica evanghelică modestă şi demnă, s'arată îmbujorată din stufişurile verzi ale copacilor dinprejur.

Ochii scapă un moment la drum bătut, în lungul străzei Carol şi-o iau razna la vale ca printr'un făgaş, care taie promotoriul Constanţei de la un capăt la altul.

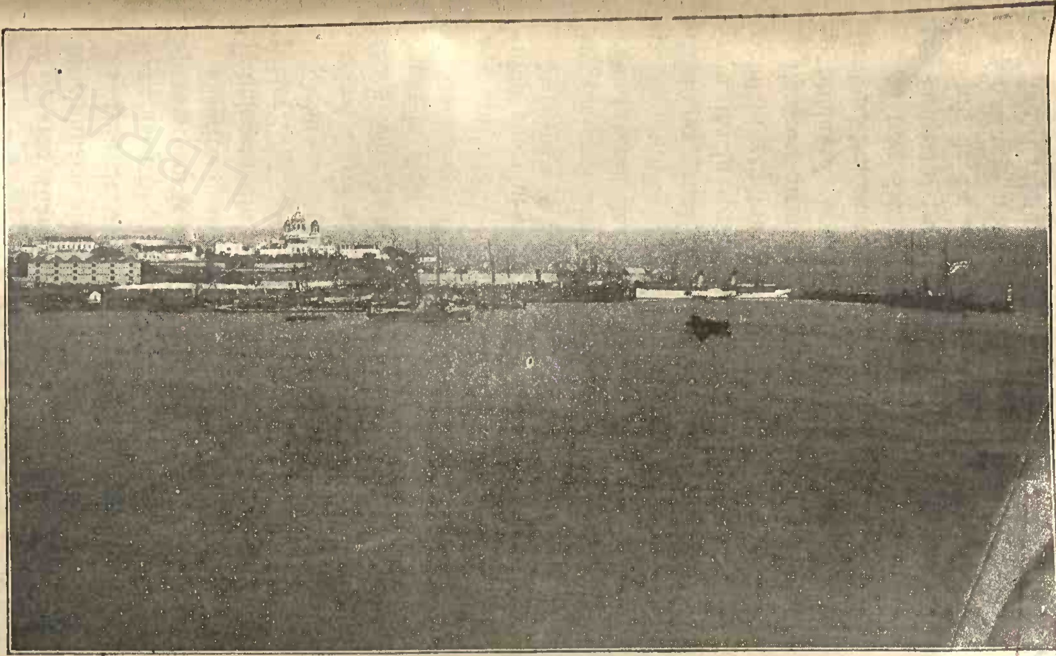
Mă opresc la Poştă s'o mai văd încă odată, aşa sprintenă şi frumoasă, cum se îmbracă în lumina soarelui ca un templu maur.

Privirile însă s'afundă în depărtarea străzei, până nu mai pot alege nimic, din îngrămădirea clădirilor înecate de lumină şi atunci se'ntorc înapoi pe drumul bătut. În goana revenirei, trec iute pe dinaintea şcoalei cu grădinile şi plantaţiuni bogate, las în urmă hotelul Continental şi intru cu ochii în grădina publică.

Rătăcesc prin alee, mă opresc pe la chioşcuri şi întâlnesc copii şi slugi. Verdeaţa şi mirodenia florilor, îmi dau aripi de sănătate.

Mă trag din grădină peste coama copacilor şi ies iarăşi în drumul care înaintează prăfuit până sub movilă, ca să treacă apoi înainte la Anadolchioi.

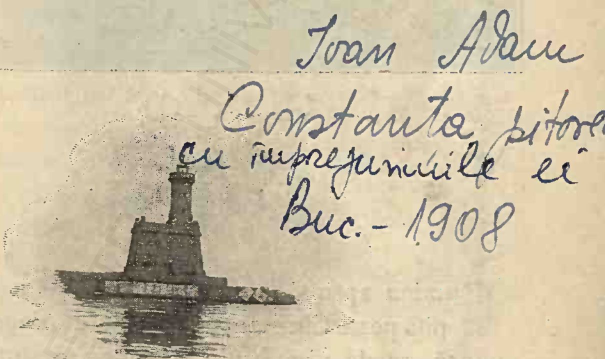
Constanţa aprinsă de soare, ca într'o vaporare de flacări mistice, îşi amestecă viaţa şi clădirile

O vedere de sus a Constanței.

în aceiaşi fierbere şi prefacere taincă; din care s'alege triumfătoare lumea nouă, ca o biruinţă a prezentului, asupra trecutului care moare.

Mulţumit de priveliştea înconjurătoare, de viaţa care tresaltă de pretutindeni, m'am întors cu ochii în răcoarea apelor cari încing orizontul. Marea liniştită, îşi desfăşură măreţ oglinda până în depărtări, unde culoarea se închide şi ajunge albastră verzue, ca o fâşie de întunerec, care leagă zarea apei, de lumina cerului.

GEAMIILE

Lumina aprinsă a soarelui, care pluteşte încropită peste Constanţa, se vede de departe străpunsă, ca de nişte suliţi gigantice, de turlele geamiilor răsleţe. Insemnările acestea mistice, care punctează orizontul ca nişte ghimpi enormi, te duc cu mintea departe în trecut, când credinţa aceasta străină, ameninţa lumina creştinismului, ca o împunsătură de suliţă. Minaretele de piatră, sprintene şi rotunde, se înalţă subţiri şi albe, de deasupra geamiilor greoae şi joase. Sus se încing cu ceardacuri înguste şi se acopăr cu turle ţuguiate

şi verzi, ca nişte chivere. In vârfurile lor, deasupra de tot, se încearcă par'că să scântee semiluna în dogoarea arşiţei.

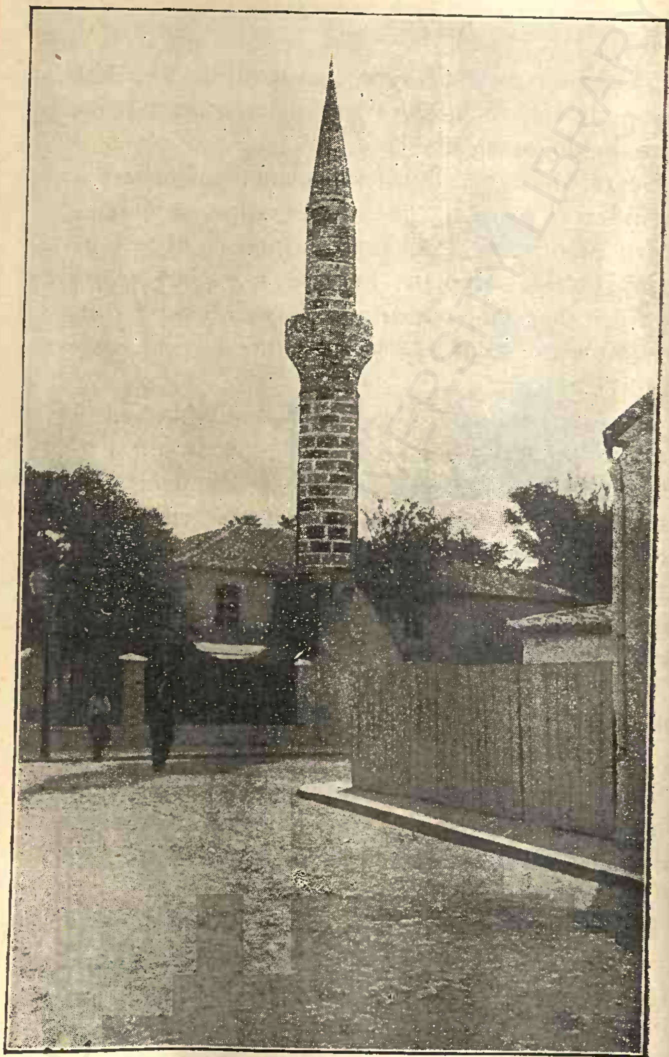
Seara, după ce atmosfera se mai potoleşte din aprinderea soarelui, turlele geamiilor se desemnează pe orizont în linii mai închise, ca nişte ţape împrăştiate şi afumate, în care a expirat gloria credincioşilor. In vremea aceasta cuprinsul răcorit se umple de strigăte bocite, venite de prin ceardacurile minaretelor.

— Alah ekber... Alah ekber... (Dumnezeu e mare, Dumnezeu e mare). Şi Hogii bătrâni şi tineri, îmbrăcaţi în anteree negre şi legaţi în jurul fesurilor cu sarâcuri albe, se învârtesc cu mersul lor oriental în jurul minaretelor. Ţinându-şi palmele deschise la urechi, umplu cuprinsul cu rugăciunile lor plânse trăgănat, strigând în cele patru părţi ale lumei:

— Alem fenà... Hayé alel felah... (Lume rea, ticăloasă... Numai în deşteptare e mântuirea ta!...)

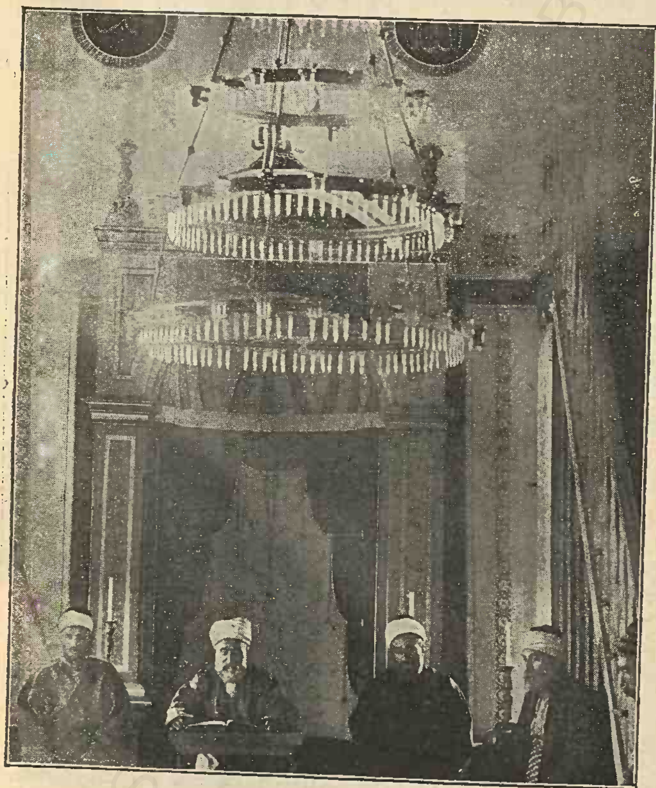
Pe Constanţenii vechi, nu-i mai impresionează toate acestea, pentru că s'au obişnuit cu spectacolul, dar pe străinii veniţi de pe aiurea, îi opreşte în loc solemnitatea acestor rugăciuni.

Intre alte curiosităţi de la Constanţa e şi vizitarea geamiilor mai principale. Aceste locaşuri sfinte sunt deschise în toate zilele şi străinii pot să le vadă cu învoirea hogilor. Trebue să priviască însă totul numai din prag, căci înlăuntru nu se

O giamie.

poate intra de cât descălţat şi creştinii sunt cam greoi şi stingheriţi la această operaţiune. Când se

Interior de geamii.

intâmplă ca geamia să fie goală de credincioşi, te impresionează mult muţenia mohorîtă şi rece a interiorului, dându-ţi fiorul că priveşti la nişte

cosciuge, din pragul unui cavou deschis. Vinerea însă când e ziua lor de sărbătoare, vezi cârdurile de musulmani cuvioşi şi curaţi, cum se îndreaptă în spre geamii. La uşă îşi lasă cu toţii papucii tăiaţi anume ca să se descalţe uşor şi rămân numai în ciorapi, după care intră apoi

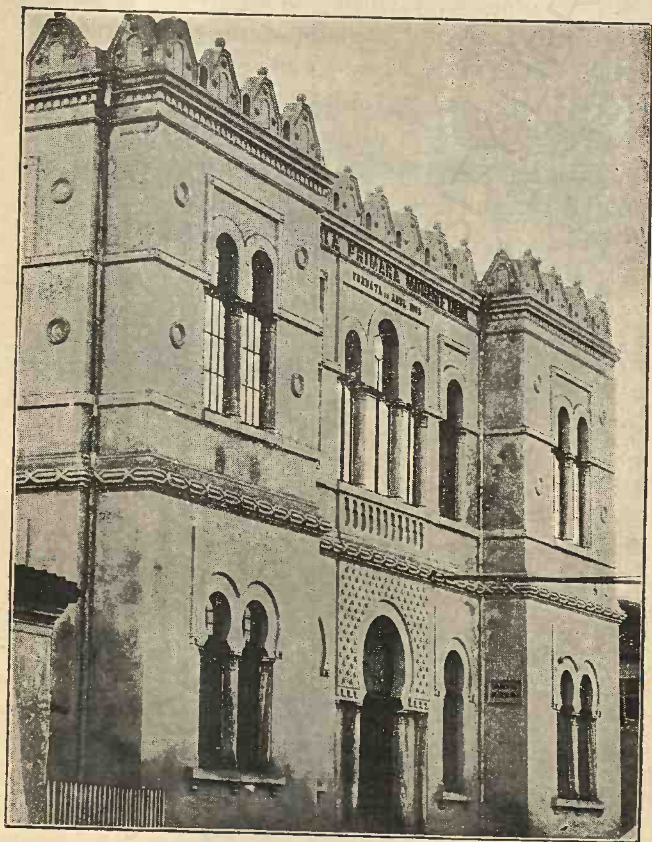
Femei musulmane.

în geamie. Inăuntru, aştern jos batiste scumpe şi s'aşează turceşte cu evlavie.

Hogii dela altar, par nişte magi inspiraţi, care caută să ghicească viitorul în cărţile lor deschise.

Femeile nu pot intra în geamii, ca şi când ar fi considerate nevrednice de mila lui Alah, aşa că numai bărbaţii se roagă.

Din semeţia şi înfruntarea acestor credincioşi,

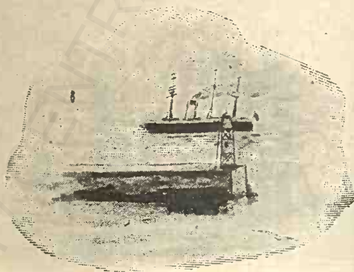
Şcoala primară musulmană.

n'a mai rămas de cât umile tradiţiuni de formă, căci aprinderea de altă dată, s'a stins ca o amin-

tire îndepărtată. Femeile lor se strecoară acum pe străzile oraşului, ca nişte arătări triste, cu hainele lor închise, pe care le umflă vântul din mers. Bărbaţii, aduşi de spete şi greoi, cu capetele legate în cealmale enorme, umblă posomorîţi şi învinşi, de parcă ar trăi în captivitate.

Şi când hogii inspiraţi, strigă prelung din minaretele geamiilor : Alah ekber... Alah ekber... musulmanii trec agale, abătuţi şi sceptici, ca nişte prisonieri care au perdut credinţa în vre-o putere de salvare...

In mijlocul vieţei nouă, care năvăleşte din toate părţile şi schimbă oraşul vechiu, minaretele subţiri şi albe îşi fac loc sfioase, prin îngrămădirea de clădiri, ca nişte vrejuri plăpânde care cresc din umbră.

Bulevardul.

PE BULEVARD

Prilejul de întâlnire şi apropiere pentru vizitatorii strânşi vara la Constanţa din toată lumea, e primblarea pe bulevard. Nu s'ar înţelege de altfel sezonul fără această mare expoziţie de tualete şi fără încrucişarea tinerilor eleganţi şi curtezani, care cuceresc şi se lasă... cuceriţi. Pe bulevard debutează şi fragetele vlăstare ale pensioanelor, cu conversaţiunea franceză şi fasoanele de domnişoare, în admiraţiunea mamelor victorioase şi a părinţilor stingheriţi.

De cum se răcoreşte cuprinsul, în revărsarea

sărei proaspete, vezi cum toate străzile oraşului încep să roiască de grupuri foşnitoare de femei

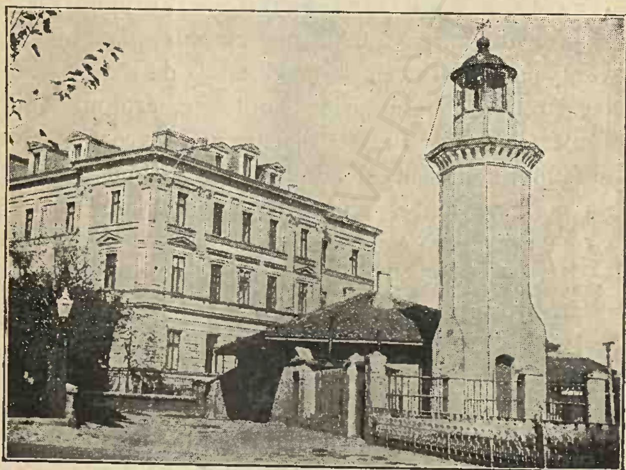

Vila Gr. Sturza.

şi copii, care se lasă la vale, duse din urmă de bărbaţii mai greoi şi prinşi în discuţii. Şirurile a-

cestea apucă ca nişte râuri sorbite în spre bulevard, care atrage şi înghite toată această viaţă şi bucurie.

După ce treci pe lângă frumosul palat al răposatului prinţ Gr. Sturza, ţi se deschide deodată înainte, toată perspectiva mărei imense, în care

Hotelul Carol şi farul.

se prinde ca pe un fond de feerie, farul şi clădirea trainică a hotelului Carol. Dar hotelul rămâne tot mai la stânga şi treci la urmă şi de far, până când privirea desrobită cu totul, s'afundă lacomă şi setoasă în orizontul deschis, amestecat departe cu marea. Din larg te 'nvălue o boare înviorătoare, care te ià par'că de subsuori ca într'o legănare, gata să-ţi facă vânt în valuri. Bulevardul lărgit se

îndoae în tot lungul mărei, ca un ceardac deschis, unde se primenesc şiruri de lume liberă şi fericită, care vorbeşte de toate şi se lasă covârşită de măreţia mărei. Lumea care oboseşte, se opreşte la răstimpuri pe băncile înşirate pe delături, sau pe malul mărei. Unii rămân duşi, pe marginea aleei şi caută în zare la apa mişcată în unde mari. Boarea din larg vine tot mai răcoare, până ajunge vânt pătrunzător. Dela pavilionul de sus al bulevardului, sboară aripe rupte de armonie, din cântecele fanfarei militare, care concertează în plin aer. In tot amestecul acesta de muzică şi adieri de mare, domneşte chicotitul şi vorba împestriţată, ce se ridică din valurile de plimbători. Mulţimea se încrucişează şi se îndepărtează, în unde de uitare şi fericire.

Dar nu în forfotul acesta de lume gălăgioasă şi înghesuită, se poate gustà toată voluptatea mărei deschise şi adulmecarea zărei cufundate în valuri. Lumea aceasta, care se îngrămădeşte aici cu atâta îndărătnicie, la anumite ore, pentru ca să se poată strânge la un loc, s'ar păreà că vine mai mult la un masaj de contact, decât să admire frumuseţea mărei. Cine vreà să înţeleagă minunile şi să vadă puterea de covârşire a elementelor, vine pe bulevard dimineaţa, când nu sunt decât curioşi răsleţi şi trecători mânaţi de treburi. Atunci prispa uriaşă a bulevardului e goală de lume şi visătorul neturburat se plimbă prin bătaia soarelui şi caută

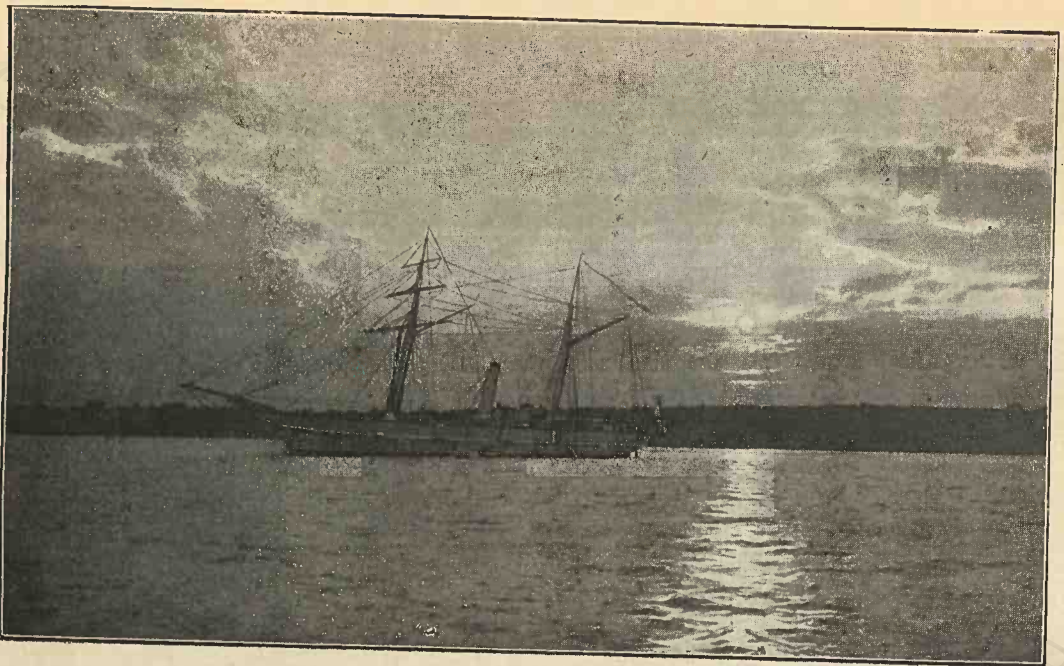

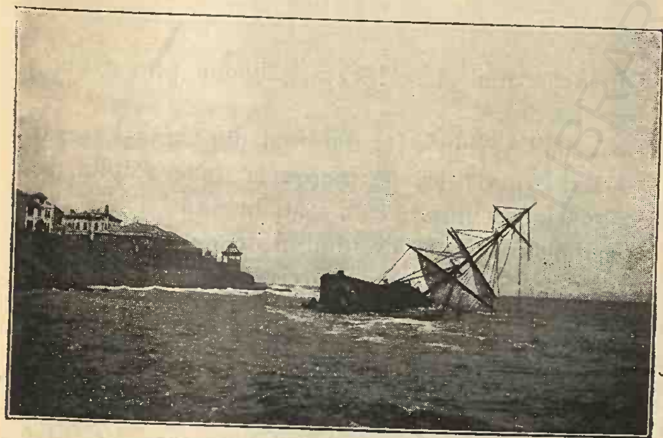
Foto. amat. Bezançon.

Efecte de mare.

la nemărginirea de ape. Valurile domoale se trag la mal întinse şi plescăesc de stânci, ca nişte unde de albuşuri bătute. Clătinarea uşoară a apei se tae de vintrelele albe ale bărcilor, cari plimbă prin îndepărtări pe oaspeţii veniţi de aiurea. Stăvilarele înalte ale portului, opresc vederea mişcărei de după ele, ca zidurile uriaşe ale unei cetăţi apărate. Peste coama de granit nu se arată decât vârfurile catargelor şi rotogoalele de fum, ridicate de prin coşurile vapoarelor ascunse.

Soarele de sus aprinde oglinda mărei, care se mişcă ca într'o respirare de odihnă şi împăcare. Pe aria albastră din larg, ş'aşterne în spre mal o pârtie de scânteere şi lumină, din sfărâmăturile razelor săgetate de soare.

O corabie naufragiată dinaintea cazinului.

LA CAZIN

Una din atracţiunile care strânge cea mai multă lume la un loc, e cazinul. Primăria are grije din timp, să nămiască pentru sezon una din cele mai renumite orchestre din ţară, care să cânte în lunile Iulie şi August, pe terasa cazinului, între orele 5—7 şi 8—12, seara. Pentru a luà parte la aceste concerte zilnice, vizitatorii plătesc o anumită taxă, pe care o fixează mai înainte consiliul comunal. In serile liniştite, cele două terase ale vechiului cazin, se umplù de lume aleasă, care-şi ia gustările afară, în faţa mărei ascunse în noapte şi ascultă armoniile amăgitoare ale orhestrei. In vremea aceasta valurile uşoare

bat jos la mal şi se îneacă gâlgâind prin scorburile stâncilor.

Cazinul vechiu e făcut numai din lemn şi aşezat pe taraşi puternici, pe marginea bulevardului. In salonul acela improvizat, s'au bucurat şi au petrecut la baluri, multe rânduri de sezonişti, strânşi acolo din toate colţurile ţărei şi din toate părţile lumei. Azi însă, se pare că cerinţele au ajuns mai pretenţioase şi lumea priveşte cu milă la bătrâna baracă, care a ocrotit atâtea întâlniri şi extazuri. Primăria s'a gândit atunci la o schimbare îndrăzneaţă, potrivit şi sborului pe care l-a luat oraşul şi a hotărât să facă un cazin cu toate înlesnirele moderne de petrecere. Noua clădire trecută prin o mulţime de prefaceri, din cauza capriciilor politice, va ajunge în sfârşit să se înalţe sprintenă şi trufaşă, pe prispa măreaţă a umpluturei de pe bulevard.

In noul cazin va fi o splendidă terasă dinaintea mărei, înconjurată de toate podoabele sculptate în lemn, cu o admirabilă extradă pentru orchestrele viitoare. Cazinul va aveà şi o frumoasă sală de teatru pentru artiştii de vară şi pentru concerte.

La Constanţa, pe lângă toate celelalte mijloace de distracţie şi petrecere, se mai organizează şi baluri atât pentru cei mari, cât şi pentru copii, — cari au loc în salonul parchetat al cazinului.

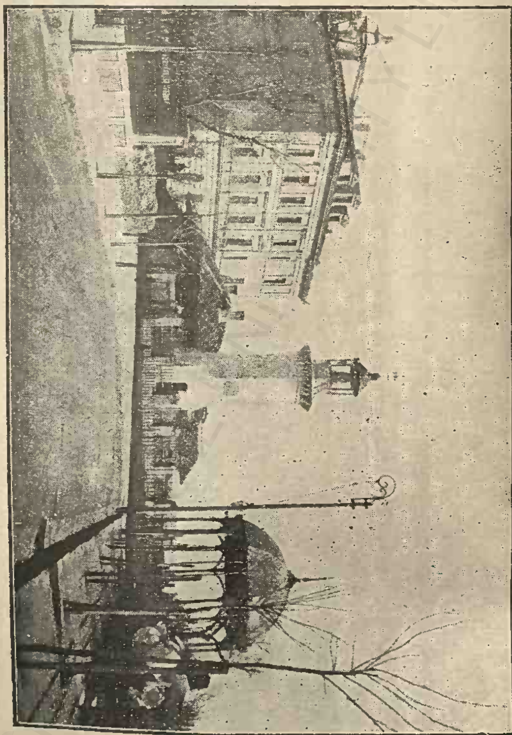
Mulţimea celor cari obosesc plimbându-se pe bulevard şi pe malul nou al mărei, se abate pe

Cazinul cu perspectiva vochiului mal, în timpul ernei.

urmă şi pe terasa cazinului, unde îşi iau răcoritorul şi se odihnesc ascultând muzica.

Ochii celor de pe la mese se împart între oas-

Pe bulevard.

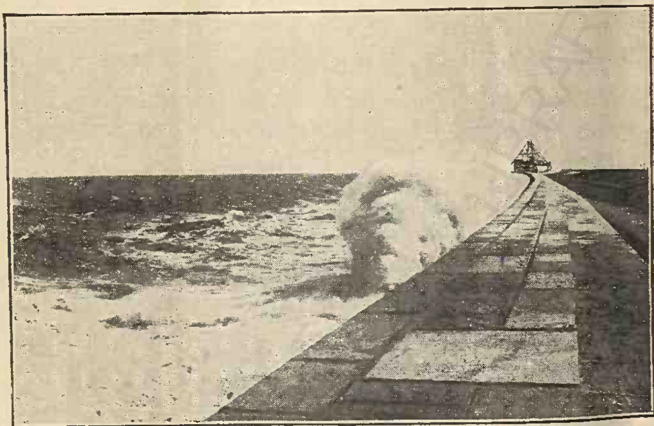
peţii cari se priminesc continuu şi întinsul mărei nestrăbătute.

Noaptea cade tot mai grea şi mai rece, înecând cuprinsul umed. Zăgazul portului nu se mai ghi-

ceşte din umbrele lăsate, decât după bufniturile valurilor oprite. Farurile din radă au luminile paianjenite, de crezi că sunt învăluite în zăbranice de doliu.

Orizontul plin de întuneric, înfruntă privirile ca un codru nestrăbătut. In apăsarea aceasta oarbă, care încinge şi sugrumă tot înconjurul, numai farul dela Tuzla, mai puternic, săgetează la răstimpuri noaptea, de par'că ar amenință bezna, cu împunsătura unui pumnal de foc.

Baterea valurilor în dig.

EFECTE DE MARE

Trecuse de miezul nopţii şi tot nu mă înduram să nu-l mai ascult. Prietenul meu, Marinarul, adusese cu el, mirodenia mistică cu toată feeria ţărilor îndepărtate. Povestirile lui nu erau numai simple întâmplări, căci cuvintele i se desfăceau din gură, cum se deschid florile în dimineaţă şi ascultându-l, mă îmbătam de farmec, ca dinaintea unui trandafir încărcat de parfum. Eram numai amândoi în balconul casei din spre mare. El venise dintr'o călătorie îndepărtată şi nu-l văzusem de câţiva ani. Întâlnirea noastră a fost o adevărată contopire de suflete care s'au dorit. După ce i-am spus ce s'a întâmplat în lipsa lui: — un prieten mort, alţii în-

suraţi, cunoscuţi plecaţi pe-aiurea şi câte alte nimicuri de interes, — m'a luat el, pe nesimţite, în unda impresiunilor, învăluindu-mă în evocarea cuprinsurilor acelea străine, ca într'o copleşire de petale care se scutură.

Sub balcon, jos mai departe, în subsuoara malului surpat, se bătea marea strivită de apăsarea nopţei.

Frământarea aceasta surdă de valuri, desfăşurată într'un huruit nesfârşit venit din larg, dădea şi mai mult sbor povestirilor prietenului meu, ca o încadrare nimerită de peisaj.

Am umblat cu mintea, dus ca într'o amăgire ispititoare, prin toate porturile şi mările lumei, strecurându-mă odată cu povestitorul, prin strâmtori periculoase, luat de şuvoaele curenţilor şi învârtit până la ameţire de vârtejurile sfredelite în mare.

Noaptea cădea umedă şi rece peste noi, înegrind coprinsul. Ochii se opriau înfruntaţi în înecul acela de întuneric. Jos departe, la subsuoara malului surpat, marea se chinuia şi gemea, cercând să aprindă bezna cu fosforescenţa valurilor sale înspumate.

— Ehei... e frumoasă marea, numai să ştii s'o vezi !.. Eu am văzut marea...

Marinarul meu rumenit la faţă şi obosit ca după o sforţare, rămăsese frânt, căzut în sprijinul scaunului, jucându-şi luminile ochilor în lacrămi. După

un moment de amuţire şi emoţiune, el reia vorba dămol şi cu melancolie dusă.

— Marea e bine s'o vezi nu numai de pe mal. Marea e mare şi frumoasă în albia ei, la ea acasă. Şi trebue să rămâi numai cu ea şi cu cerul, pentru

Explozia unei torpile.

ca s'o cunoşti în toată varietatea şi măreţia apucăturilor. Marea are şi ea duioşia ei, momentele ei de visare. Bestia care se frământă şi se răsbună azi colo jos, — mâine e amanta învinsă şi dulce, care te leagănă pe sin şi te mântue numai în mişcarea respirărei ei.

Eu sunt copilul pădurilor din Moldova şi le-am

apucat pe-atunci, pe când erau încă codri. Am venit aici la mare, cu sufletul plin de taina şi şoapta lor. Apa aceasta nesfârşită şi aceiaşi, m'a respins şi am urât-o din primele zile. Nostalgia codrilor noştri, cu răcoarea şi priveliştele lor neaşteptate, mă ţineau departe de altă dragoste. Mă miram pe-atunci ce găsesc oamenii pe mare, de se-ndrăgostesc unii atâta de ea. Şi m'am aruncat atunci în călătorii. Ce s'a întâmplat pe urmă? — Am cunoscut marea, m'a fermecat, m'a minţit şi-acum o iubesc, — o iubesc, cum iubeşti pe femeia, de care nu ştii dacă te-nşală, sau te iubeşte.

După un moment de tăcere, Marinarul se-ntoarce cu vorba în spre mine:

— Ştii ce? — hai să-ţi arăt şi ţie marea...

— Pe vremea asta cu valuri?

— Să nu-ţi fie frică, că eşti cu mine. Şi-apoi, ce-are de-aface, trebue să cunoşti frumosul pe toate feţele, Codrul nu-i frumos pe furtună? Şi frumuseţa aceasta n'o poţi gustà numai privind de departe, ci se gustă şi se simte numai în mijlocul copacilor care se sbat şi se-ndoae. Tot aşa şi cu marea. Numai acolo, în frământarea valurilor şi-n sbuciumul furtunei, poţi vedea tot farmecul şi ameninţarea frumosului de pe mare. Hai-hai... să vezi marea cu mine, marea cu răsăritul soarelui din apă... căci s'apropie ziua...

— Eu n'am văzut încă, cum răsare soarele din mare.

— Atunci trebue să mergi, să-l vedem acum.

— Apoi se zice că soarele nu răsare frumos, decât pe vreme senină?

— Soarele răsare frumos oricând, numai să nu-l acopere cu totul nourii. Cu înfumurarea cerului din spre ziuă — şi uite că zarea începe chiar a se mai limpezi, — vom vedea un răsărit bizar,

O corabie de pescari.

pe care nu-l poţi prinde când vrai.—Să ştii un lucru, soarele nu răsare din mare la fel, eu am văzut multe răsărituri şi prin locuri şi anotimpuri diferite. Ei bine, niciodată nu s'a nimerit să văd răsăritul la fel. O palǎ de nour, un joc de valuri, o bătae de vânt, toate pot hotărî o schimbare în arătarea soarelui.

Ne-am coborât pe povârnişul rupt al mărei, pe-o cărare întortochiată, săpată în zigzag, printre mâncături de ploae şi-afundături de pământ. Colibele şi şandramalele pescarilor s'alegeau şterse din noapte. Marea îşi huruia înainte, în spre mal, rostogolirea înspumată a valurilor, într'o deşirare nesfârşită de apă întinsă, agăţindu-se de maluri ca într'o implorare.

Prietenul meu Marinarul, era cunoscut de pescari, căci fusese într'un rând căpitanul portului. A fost destul să-i audă vocea, când a bătut şi chemat la uşa unei colibe, pentru ca să şi ieasă de-acolo patru sdrahoni de pescari, îmbrăcaţi gata şi treji ca decând lumea.

— Ce porunceşte d-l căpitan?

— Să mergem pe mare, înaintea soarelui.

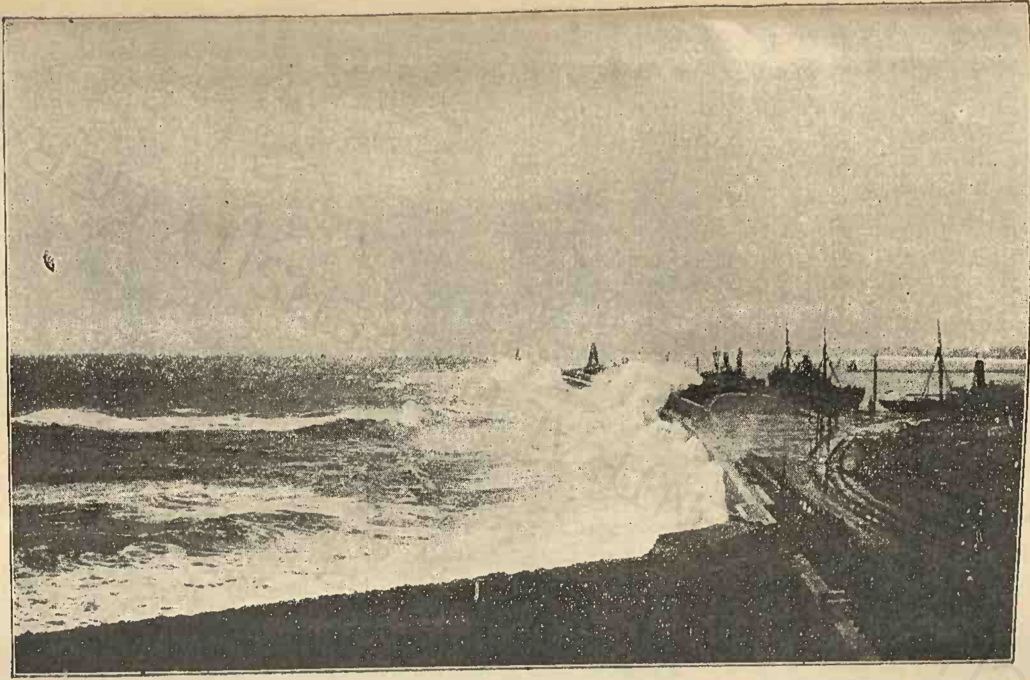
— Să mergem, — de ce nu?

Un timp nu s'a auzit decât trosnitura unei bărci desprinse, pocnituri de lopeţi potrivite, icniri şi strănutări de plecare.

— Gata, suntem...

Ne-am aşezat alături în fundul bărcei. Pescarii, cu mânile încordate pe lopeţi, câte doi de ambele părţi, apasă de-odată în nisipul dela mal, până pătrundem în larg, prin spintecătura valurile. Zorile care se apropiau, începuse a desbrobodi marea din zăbranic, căutând s'o domolească din răscoala plânsului ei.

Inaintam prin coamele asudate ale valurilor, ca printr'o ameninţare venită de sub orizont.

Marea pe furtună.

lopeţile scârţiau în legăturile lor strânse, iar barca hărţuită trosnià şi sărià sub încordarea apei, ca o mânzoacă neînvăţată încă la călărie. Pescarii însă stăpâniau marea şi legănarea bărcei, cu toată îndămânarea şi încrederea meşteşugului lor.

Primele emoţiuni ale necunoscutului şi desfăşurarea covârşitoare a priveliştei dimprejur, îmi legase gura şi-mi copleşise sufletul. Mă uitasem în jocul plutirei, urmărind numai căderile de pe valuri şi ridicările pe coame, ca într'o hurducare moale de hopuri nesimţite.

Prietenul meu văzând că nu ştiu de ce să mă apuc ca să mă sprijin, îmi zice cu nepăsare.

— Nu te'ngrijì de mare. Nicăiri nu eşti mai păzit, decât într'o barcă. Se joacă apa cu tine, te'nalţă şi te coboară, te pleacă şi te ameţeşte, dar nu te răstoarnă. Mie mi-i mai frică de pământ, decât de apă...

Cu tot curajul pe care mi-l da Marinarul, eu nu puteam să mă liniştesc din îndoiala care mă cuprinsese. Când m'am trezit în lumina revărsatului, înconjurat de toate părţile numai de forfot şi spumă spulberată, fără nici un razim de care să-mi agăţ privirea, săltat şi smuncit de mişcările largi ale apei, mi s'a părut că plutesc de-asupra cazanelor de pe gurile infernului.

— Priveşte răsăritul.

Prin zarea grea de ceaţă, se vedeau pâlpâind suluri topite de roşaţă, care izvorau de după prispa

mărei, într'o fumegare sbucnită de pară scărmănată. Cerul erà şi el brumat cu fâşii destrămate de nour, de parcă ar fi fost şters cu'n burete nespălat bine. Lumina se înpânzià tot mai mult prin coprinsul greu, revărsându-se dinspre răsărit într'o inundaţie neoprită. Pe urma luminei, se ridicau tot mai înfiorate sulurile aprinse de văpaie, ca o resfrângere îndepărtată de incendiu. Nourii străvezii s'aprindeau şi ei de focul acesta nebănuit, care se ridicà din genună. Flacările se rupeau şi se întindeau, împerechindu-se în vâlvătăi tremurate, care aprinsese toată zarea. Printre destrămăturile fâşiilor de nouri, sbucniau vârtejuri mai vii, răsuflând scăpate în aer, ca din dosul unor uşi sparte. De după stâlpii de nouri mai închişi, se ghicea numai focul ascuns. Orizontul ardea ca un castel devastat, în care nu se mai ţineà în picioare decât colonadele şi unele părţi din ziduri. Flacările biruitoare ţişniau în sfredelituri din toate părţile, prin ferestile golite şi porţile căzute jos, fâlfâind în subsuoara cerului. Stăteam cu toţii uimiţi, săltaţi şi coborâţi ca într'un scrânciob, de înghesuiala valurilor care treceau pe sub noi.

Cu cât trecea timpul, cu atât brâul dintre apă şi cer se'negrià ca un cărbune stins, pe când mânia focului se năpustise în spre acoperişul de nouri, care însprâncenà zarea.

Deodată para se potoleşte, iar pe muchea nourului sfăşiat, apare sus de tot, în limpezeala ce-

rului despotmolit, fruntea încoronată a soarelui care râde.

— Ai văzut tocmai unde s'a arătat soarele? Face şi el glume. Câte de-al de astea am păţit eu cu el. Niciodată nu se lasă ghicit. Numai când e sătul de încurcături, răsare şi el întreg din mare, liniştit şi măreţ, ca un Făt-frumos care se ridică din basme. N'aşi şti să-ţi spun când e mai frumos, căci totdeauna s'arată sub un farmec deosebit. Eu am văzut într'o iarnă un răsărit straniu. Plutiam prin apele Mărei nordului. Intr'o dimineţă erà un ger de celea seci, care-ţi îneacă suflarea. Eram de post pe punte. Marea amorţită de frig, abea răsuflà de sgribulită ce erà. In vremea aceasta se arată la orizont din apă soarele care răsărià. In cerul de plumb, se incrustase numai un nasture roş, fără nici o licărire, fără viaţă, un cap însângerat şi strivit desprins dela un condamnat. Când m'am trezit în singurătatea înfrigurată a dimineţei, numai eu pe punte şi cu spectrul răsăritului aceluia mort în faţă, am avut un moment fiorul fricei. Vaporul mergea domol, pe când pata aceea de sânge închegat, se ţinea pe cer ca urma unei crime, care apasă asupra pământului.

Pe când barca noastră cârmise drumul în spre port, unde voiam să debarcăm, vedem la gura radei un vapor străin care se cercà să intre. La capul digului dela farul cel mare, marea se frânge însă într'o împletitură infernală de curenţi, care

Un răsărit de soare.

opresc mersul bastimentelor şi ameninţă trecerea bărcilor. De departe vedeam bine cum se joacă talazurile cu vaporul cel sosit. Când să treacă prin şuvoiul dela far, l-au luat curenţii într'o învârtire smuncită, întorcându-l vertiginos în loc, ca pe-o svârlează sucită între degete.

La emoţiunea şi tresăririle mele, Marinarul ridică din umere râzând:

— Astea sunt valuri? Să-ţi spun eu o întâmplare din viaţa mea de apă, ca să înţelegi ce e pericolul:

Marinarul îşi strânge ochi, ca într'o evocaţiune din trecut:

— Veniam dela Smirna, pe unul din frumoasele vase ale Serviciului nostru maritim. Marea erà calmă, soarele blând şi cerul învăscut cu uşoare înfumurări de nouri.

Dela fanarele Cavac şi Sft. Gheorghe, zarea se lărgia nesfârşită. Vasul mândru brăzdà faţa lucie, făcându-şi loc repede prin boarea răcoroasă. Priveliştea apei, în care cădeà soarele aprins, fumegà străveziu, ca după stingerea unui fer înferbântat. Imensitatea şi pustiul mărei, ne trăgeà ca în spre necunoscut, furându-ne din urmă vederea ţărmului.

Treceam despicând marea, ca într'o pornire de cucerire. In muţenia nesfârşitului în care pătrundeam, nu s'auzià de cât desfacerea forfotită a apei, cu vânzoleala talazului înspumat, care curgea în urma vaporului.

Pe nesimţite se bagă de seamă că spaţiul cel neclintit, pare că se mişcă ca de-o clătinare venită de departe. Cerul care se posomorà treptat, răsfrângeà în mare o paliditate stranie. Un moment aerul îngreuiat atârna în gol ca mort, când s'auzì deodată din depărtările adânci, deslănţuirea unei detunături groaznice.

Vântul se ridicase ca o urgie, trecând printre funiile vaporului cu şuerături ascuţite. Marea se întărâtă şi se curmă pe toată întinderea de vălătucirea valurilor.

Incheeturile vasului trosniau sguduite.

Călătorii de pe punte erau coprinşi de freamătul fricei, privind la răscoala dimprejur.

In lupta cu marea se lasă şi sara cu întunerecul. — Trei zile şi trei nopţi am rătăcit pe apă. Hărţuiala dintre vapor şi furia mărei se înteţià, cu o împotrivire crâncenă. Furtuna nebună suia valurile în coame spumoase, ca să le prăbuşiască pe urmă în prăpăstii negre. Vaporul erà purtat ca o jucărie, răsturnat, de când—de când să-l prăvală, înălţat şi coborât, de parcă se juca soarta cu norocul oamenilor.

In biciuirea aceasta de vânt, amestecat cu stropi de spumă sburată, numai comandantul de la cârmă se mai ţineà neclintit şi hotărît, susţinând lupta făţiş. Talazurile ce se sdrobiau de coasta vaporului, se înălţau răsfrânte într'o pulbere albă de apă bătută, care se frângea peste punte, într'un giulgiu de îngropare.

Nopțile veniau repezi, ca să ascundă ochilor înspăimântați, prăpastiile adânci și prăbușirea apelor în ele. Când s'arătà luna prin vr'o ruptură de nour, se vedeà în bezna oarbă, hărțuiala aceea desperată dintre vapor și mare.

Singura speranță și încredere, o dădea același comandant, care stà neurnit la cârmă și care se lumina și el, de aparițiunile răslețe ale lunei, ca un îndemn de îmbărbătare.

Nu mai știam încotro mergem, cât drum am făcut și unde avem să ajungem.

Incepusem a ne gândi la un sfârșit, când ca printr'o minune, în a treia noapte, a tresărit în greul întunericului, scăpărarea săgetată a farului de la Tuzla. Lumina aceasta mântuitoare, străbătea până la noi, ca o mână divină întinsă pe neașteptate pentru ajutor.

Când am tras la țărm, nu știu ce femee, c'un prunc în brațe, agățându-se de tot ce-i eșià în cale, s'a suit până pe punte și-a îmbrățișat picioarele comandantului, plângând...

Cu sfârșitul povestirei, terminasem și plutitul nostru, căci ne-am trezit pe negândite la debarcaderul din port. M'am ridicat pe țărm, greu de-atâta încordare și neliniște, dar cu sufletul plin de impresiuni și avânturi. Marea din port rămânea liniștită în cadrul cheiurilor, pe când de-afară, de după zăgazuri, veniau bufnituri grozave de valuri, cu explozii înălțate de stropi, care se resfrângeau peste ziduri, ca niște aripi de spumă suflată.

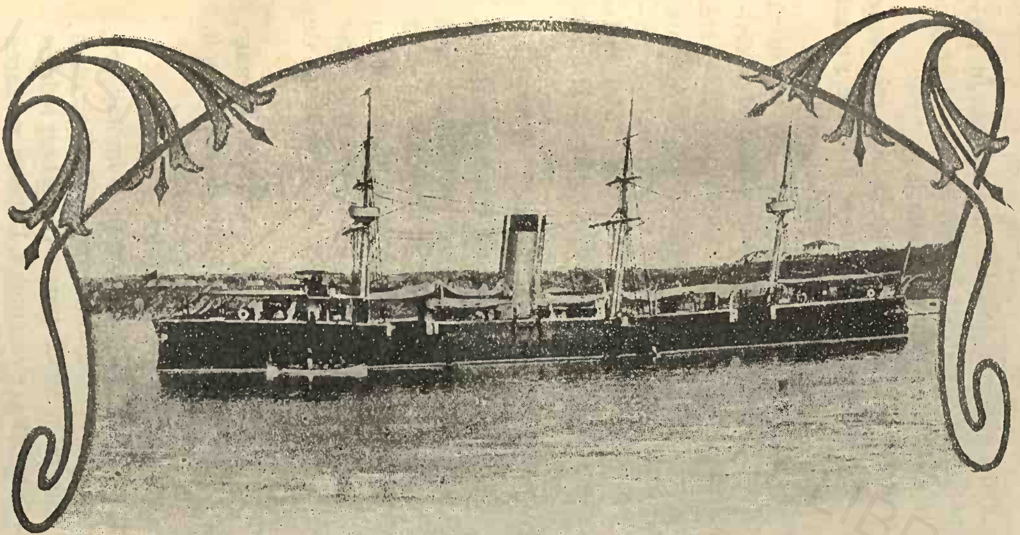
Pe puntea unui vapor încărcat.

PORTUL

Cheiurile mişună de încrucişarea hamalilor, cari se priminesc ca într'o întrecere, unii ducându-se cu poveri de pe mal, iar alţii întorcându-se cu sacii goi pe mână. Punţile înşirate între ţerm şi vapoare, duduie şi se îndoaie, scârţiind sub şirurile acestor flămânzi, cari vin şi se duc în aceiaşi încrucişare de muncă şi sirguinţă.

Vezi spinări încovoiate, grumaji aprinşi de sudoare, frunţi încreţite de năduf, trupuri încordate în felurite înfăţişări şi reflexe, după cum prinzi din mers pe aceşti furnicari ai portului.

Vapoarele negre şi grele, stau trândave de-alungul

Incrucişătorul Elisabeta.

cheiurilor, ghiftuite de-atâta încărcătură. În zarva chemărilor şi strigătelor în toate limbile, zdrăngăne ancorele căzute şi lanţurile întinse.

Trenurile încărcate vin ca să ia locul celor care scot vagoanele deşarte, ferindu-se în de ele numai prin semne de fanioane şi şuerături stridente.

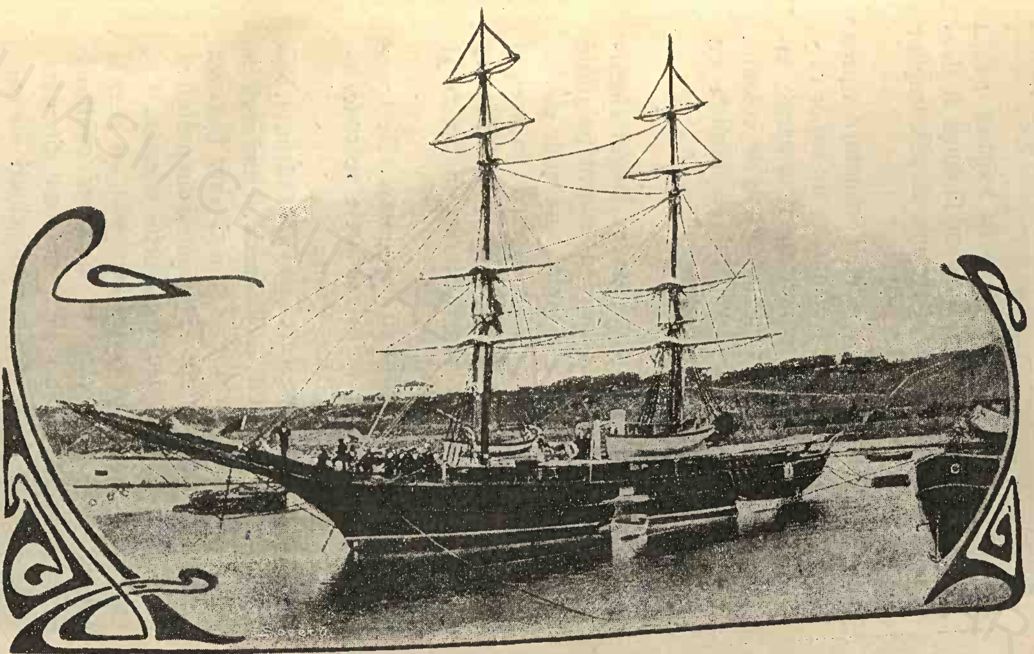
Peste toată această trudă şi biruinţă, se ridică soarele de dimineaţă, potolit din vâlvătăile răsăritului. În mijlocul portului, ca o strajă neclintită, stă turnat «Încrucişătorul Elisabeta», care stăpâneşte solemn toată raza, privighind cu încredere la înconjor, ca la tezaurul neamului nostru. Mai la o parte, îşi însăilează pe perspectivă, catargele şi mulţimea fringhiilor, «Bricul Mircea», mai visător şi mai încercat, în aprinderea de raze.

In pâlpâitul de lumină şi de linişte, toată cuprinderea, până unde pot învinge ochii, între farul Tuzla care albeşte în depărtările nisipoase şi până ici la cingătoarea de piatră, care a robit pentru vecie apele portului, — nimic nu tulbură faţa lucie a mărei, aşternută într'o pace şi seninătate de somn împăcat.

Resfrângerile soarelui de sus se oglindesc în mare, tremurând pe unda sclipită o punte de argint topit, care se trage de sub orizont până la mal.

Marea rămâne înainte domolită şi imensă.

Golful deschis în larg ca pentru o îmbrăţişare, proiectează oraşul în oglinda apei străvezii, pe când digul de piatră înfruntă marea ca un braţ îndrăzneţ, proptit în bătaia elementelor. Departe, pe zarea

Bricul Mircea.

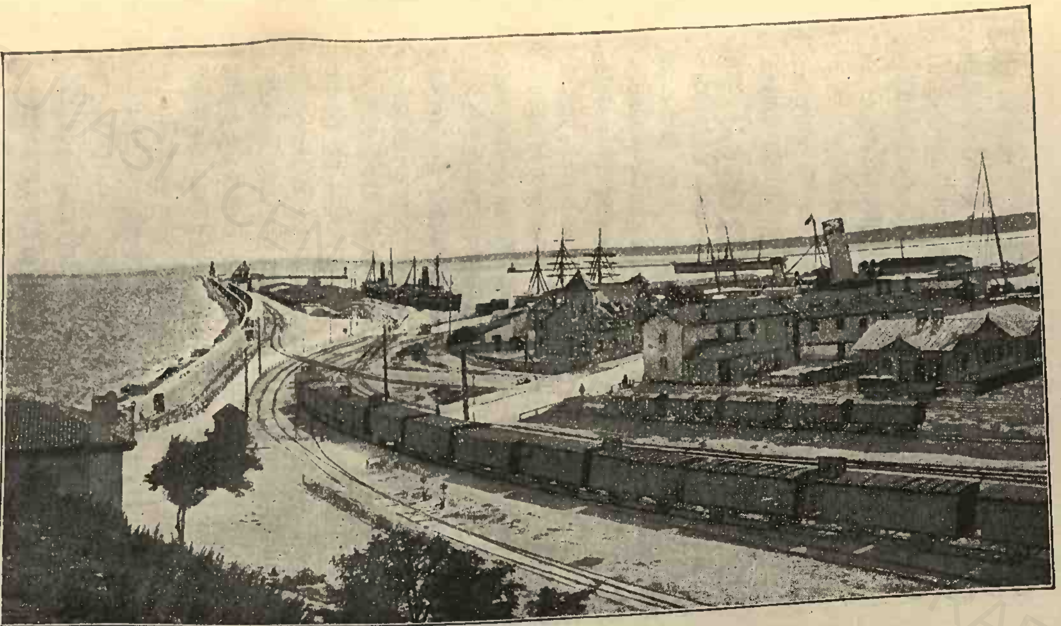
din faţă, o barcă singuratecă îşi leagănă pânza moartă pe faţa de opal. Prin jocul luminos de deasupra, se'nseamnă zborul legănat al pescăruşilor albi.

Ochiul desprins de pe razimul orizonturilor prea ferite, se lasă ca pentru odihnă, pe un vapor care iesă din port. Privirile se pierd aşa în urmărire îndelungată, ţinându-se ca de-un tovarăş de coloana frântă de fum, până ce vaporul se cufundă cu totul în orizont ca un gând ostenit.

Trenurile care se încrucişază pe lungul cheiurilor, pufnesc şi chiue, crâşnind strident pe şinile întortochiate. Bogăţiile se împrumută în de ele, se ia şi se dă, se-ncarcă şi se descarcă, în aceiaşi pripă şi zarvă, cu aceleaşi strigăte şi duduituri de punţi, în primenirea viermătului care munceşte şi asudă.

Activitatea se împarte cu înfrigurare. De toate laturile cheiurilor, străjuesc vapoarele acostate, legate de ţerm cu odgoane întinse.

La cheiul vechiu descărca un vapor cărbuni. Namila neagră, înlănţuită, se întuneca şi mai mult de praful ridicat din cărbuni. Oameni care lucrează pe bord sunt toţi numai un tăciune şi din prăfuirea lor neagră, nu le roşesc decât ochii injectaţi. Cei care încarcă coşuri în podul vaporului, nu se mai cunosc decât în mişcări, în înourarea continuă a prafului răscolit. Macaralele smuncesc din pântecile desfăcut al vaporului, mănunchiuri enorme

Vederea portului.

de coşuri pline, pe care le aruncă la mal, zăngănindu-şi lanţurile. S'ar părea că scot cu cârligile lor, focul şi răutatea din măruntaele aprinse ale monstrului, ca să-l uşureze din năduful încărcăturei.

Pe cheiul din faţă se înalţă piramidele negre, cu sclipiri unsuroase de cărbuni descărcaţi.

La capul portului masiv, un vapor german, aruncă pe mal ca în batjocură baloturi de marfă, care se rostogolesc greoae în toate părţile. O corabie turcească încarcă scânduri de brad. Pe bordul unui vapor italian, gata de plecare, s'au încărcat boi, care se-ncurcă în coarne, mişcându-şi capetele în bătaea soarelui. Dealungul cheiurilor dela portul nou, stau înşirate vapoarele care încarcă bucate. Unile sunt afundate de tot în apă, ghiftuite de atâta povară, pe când cele care sunt mai goale, se-nalţă negre şi nesfârşite, de par'că-ar ieşi din unde. Porumbul vărsat pe pâlniile podurilor de încărcare, ţurue în valuri inervante, aprinzându-şi în curgere coama de aur. Un hamal care n'apucase bine de gura sacului, când venia pe punte scapă cu mâna de-un colţ şi în treacăt curge în mare un val galben de porumb resfirat. Paguba aceasta nu emoţionează pe nimeni, căci de toate părţile s'aud şuruituri de risipă, în goana şi graba încărcatului. Cheiul tot e o împrăştiare de grăunţe amestecate şi călcate, de pe care zboară stoluri întunecate de ciori şi vrăbii sătule.

Când vezi părăduirea aceasta neluată în seamă, te gândeşti fără să vrai la truda şi grija dela ţară,

unde babele şi copiii spicuesc cu firul şi curăţe grâul în palme, culegând şi firile resleţite de pe jos. In îngrămădirea magaziilor pline şi a vagoanelor încărcate, unde rizicul şi jocul pieţelor, îmbogăţesc sau sărăcesc pe armatori dintr'o întorsătură, nu se mai uită nimeni la câţiva saci risipiţi.

Rătăcesc în lungul cheiurilor, strecurându-mă printre vagoane şi movile de bucate şi mărfuri, trecând înainte pe ultima margine a portului din spre zăgazuri. Marea tace toropită, întinzându-se la soare leneşă şi împăcată. In afară de încrucişarea şi frământarea acestei vieţi, nu s'aude nimica din încadrarea aspră şi uscată a portului. Dinafara mărei, din larg, vine ca o amuţire de cimitir, singurătatea şi pustiul de pe ape.

Pe digul dela poarta radei, pescuesc cu undiţa băeţi nebunatici de tătari şi bătrâni nevolnici, care clipocesc a somn. Se văd la răstâmpuri, cum sforile undiţilor, întorc prin aer, în bătaea soarelui, cercuri de argint sclipit cu vr'o scrumbie prinsă şi aruncată pe mal. Guvizii lacomi şi moi, se văd atârnând şi ei de capătul undiţilor, ca nişte mormoloci crescuţi. Marea se ciupeşte continuu de smuncitul undiţilor, înfiorându-se în cercuri tremurate. Sclipesc pe rând în baterea soarelui, calcani şi limbi lătăreţe, care se sbat ca nişte pălmuiri în aer. Un grec vioiu scoate cu plasa aterine. Când nimereşte să ţină calea vr'unui stol mai des, ridică

La pescuit pe marginea digului.

în sus plasa încărcată, care se rotunjeşte de pescuţi, ca o pungă enormă plină cu băncuţi de argint.

Cu întărirea soarelui, încep a foì prin bazinul portului delfinii flamânzi. Nu li se vede din apă, decât îndoitura grasă a cefei, în opintirea lor la fund după hrană. Vânătorii aceştia nesătui, strică cheful pescarilor cu undiţa, căci pe unde trec ei svântează scrumbiile. — Un bătrân cu undiţa ameninţă invaziunea aceasta neaşteptată:

— Ho, berbecilor...

Delfinii dau busna de pretutindeni, s'afundă şi-şi îndoae trupul, se-ncrucişază şi se-ngrămădesc ca într'o burduşire de şagă.

Pescăruşii albi şi delicaţi se strigă din toate părţile, cârâe ascuţit a bătae, strângându-se în pâlcuri pe deasupra delfinilor care s'afundă.

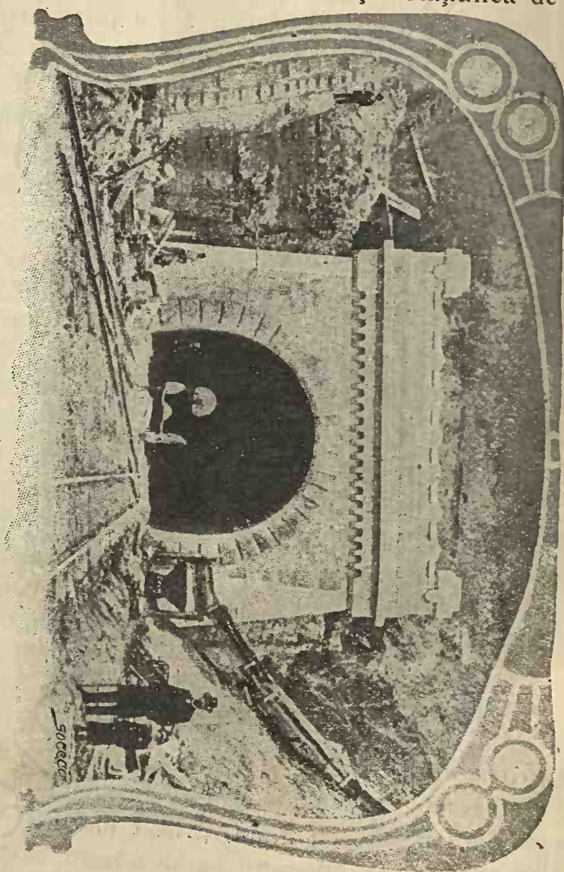
Răsboiul se deschide desperat, dar pe când pescăruşii fac numai gălăgie şi jinduesc la prada bogată ce li se arată, delfinii nepăsători şi dolofani se dau de-a tumba, oglindindu-şi ceafa în bătaea soarelui.

M'am ridicat pe culmea zăgazului celui mare, din faţa mărei şi-am luat'o aşa în lung, în spre farul din cap.

Marea respirà dămol, ca într'un somn toropit, lingând în neştire cu unda, prispa blocurilor năpădite de scoici. Orizontul se desfăşurà ca sub o cupolă largă de lumină şi albastru.

Dela far dacă te întorci cu ochii în spre ţărm,

îţi înverzeşte în priviri, sprinceana viilor adumbrite. Dedesuptul malului se desveleşte staţiunea de pe-

Tunelul.

trol, cu rezervoarele enorme şi turtite, care zac sub soare, ca nişte ţeste pline de minte.

La cheiul portului de-acolo, încarcă un vapor petrol. Tuburile conductelor se lasă în spre debarcader, ca nişte artere înţesate, prin care se scurge vlaga pământului nostru.

Ochii urmărind ţărmul tot la dreapta, dai de scheletul uriaş al silozurilor care se construesc, împedecându-te pe urme în şcheli şi macarale, cu îngrămădire de pontoane şi vapoare de lucru.

Tunelul înegreşte în coapsa malului ca o gură de întuneric.

Oraşul se schiţiază pe promontorul lui, într'un miraj de lumină şi scăpărare...

In port aceeaşi mişcare şi goană, cu scrâşnitul strident al vagoanelor trase, cu flueratul maşinilor şi semnele mistice ale fanioanelor care îndrumează.

In truda şi sforţarea aceasta extraordinară, se făureşte începutul unei avuţii, care trebue să încoroneze speranţele de bine, ale unui popor tânăr.

Ţigance musulmana.

RĂSĂRITUL LUNEI

Stau cu casa chiar pe malul mării.

In partea noastră, ţărmul e şubred şi se lasă treptat în prăbuşituri grozave.

Străzi întregi s'au afundat în mare şi ruina aceasta nu se opreşte, ci mănâncă înainte ca o bubă rea, din pământul slăbit.

Sara întârzii de multe ori în balconul casei. Surpătura sinistră şi largul mării, se deschid la picioarele mele, de sub zăbranicul căzut al nopţii, ca intrarea mohorâtă a genunei.

Într'o sară aşteptam răsăritul lunei din mare. Lumina timidă a stelelor, topită în spaţiu, nu în-

drăznia să se lase cu licărirea până în ascunzişurile negre de pe pământ.

Prăbuşitura de sub mal, se lărgia lugubră ca o rană periculoasă, deschisă în coapsa pământului.

În aşteprarea lunei, mă gândiam cu milă la soarta oraşului condamnat.

Să se fi împlinit oare zilele vechiului Tomis? Oricum, dacă nu se va întări ţărmul în partea aceasta de nord, marea ameninţă să-şi facă loc răsbunătoare prin oraş şi să-şi uniască apele cu bazinul portului, într'o îmbrăţişare ucigaşă. Constanţa va rămâne atunci izolată numai pe o insulă în partea de jos.

La urmă, cine ştie, s'ar puteà să fie mai frumos aşa în viitor.

. . . .

Pe mal e linişte, nici o umbră nu tae drumul dealături, numai vântul mătură la vale frunze uscate, rupte dintr'un salcâm singuratec. Sara aceasta senină de toamnă, e plină de fiori reci şi de păreri de rău. Într'o margine a râpei uriaşe, se mai ţine de ţărm, o parte din ruina unei case vechi, prăvălită de curând în mare. Pe ştirbitura unui zid desgolit, o pisică sfioasă se primblă curioasă, mirându-se par'că de pacostea din vale care înghite totul.

In depărtare, tot pe malurile risipite, se văd bordeele ţiganilor musulmani, triste şi sărace sub lumina mohorâtă.

Îmi port ochii peste întinsul mării întunecate.

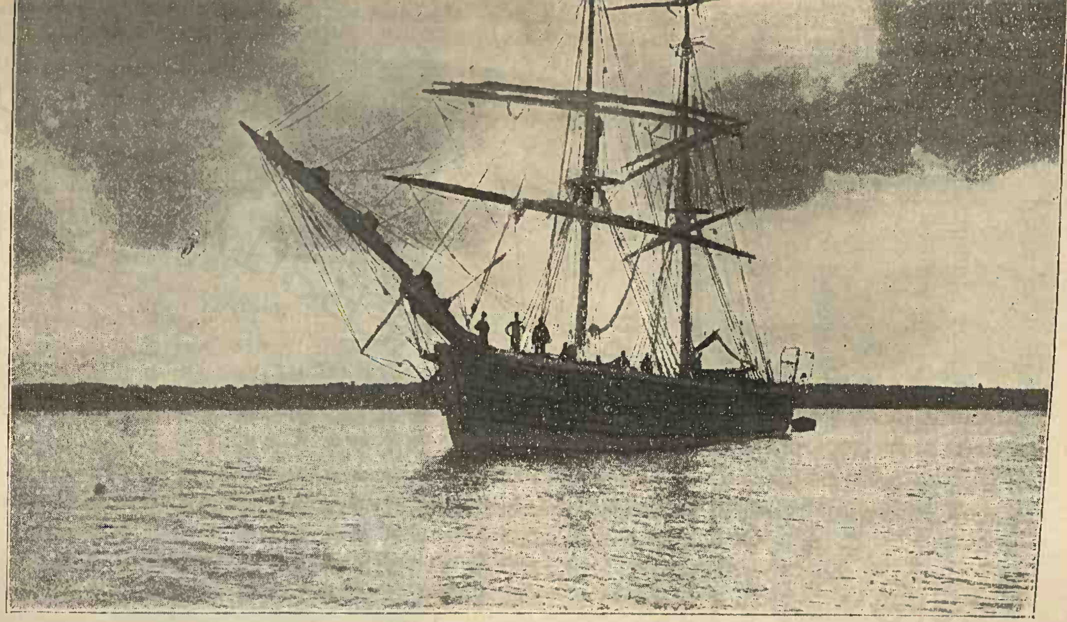

Foto amat. «Bezançon».

Liniştea amorţise imensitatea şi nu se auziau de cât uşoare plescăituri de unde moi.

Cerul senin clipeşte zadarnic din mulţimea ochilor lui umezi, căci nu poate lumina adâncurile beznei de jos. Ursele abia se disting sus, în claritatea lor stelară, pe când coroana boreală tremură mai limpezită, ca un colan de licurici descheiat.

Valurile dămoale foşnesc la răstimpuri înăbuşite, ca din întunericul unui abis.

Noaptea aceasta cernită, se înfioară în zarea din fund, de o tresărire de lumină. De după prefirarea străvezie a unor pale de nour, cerul prinde a roşi ca de răsfrângerea unei văpăi ascunse. Marea s'aprinde şi ea la faţă într'acolo şi din unda aceia oglindită, însângerează marginea lunei, ca o crestătură de cuţit într'un obraz bărbos.

Valurile înroşite impresoară lumina cea nouă, de par'că ar vrea s'o ţie în loc ca pe o podoabă veşnică a zării, dar luna se trage încet din apă, lunecă ca un ban umed pe marginea unui pocal, obosită şi tristă, umplând orizontul cu resfirarea buclelor ei bălăi.

Sub luna înălţată bine, valurile întinse ajung tot mai palide. Fecioara părăsită a norocului, se uită cercetător pe întinderea neagră a mărei, caută şi 'n cele patru colţuri ale necuprinsului, dar nu-şi găseşte nici aici pe mirele ei cel dorit, soarele, care fuge şi din dragostea căruia trăeşte. Zadarnic a străbătut pe după mări şi-a luptat cu întunericul. Plânsă şi obidită, luna dacă nu-şi găseşte

iubitul, se întartă şi porneşte mai departe în rotocoale aprinse, acoperind pământul cu visuri şi speranţe noui de iubire. Şi cu cât se sue discul, cu atât lumina se limpezeşte şi se strânge, întinzând o trâmbă argintie dealungul mării. În dreptul ei, pe puntea aceia misterioasă, puzderie de raze învie apa, trezind acolo lumini infinite, care s'ascund în valuri, de unde ies apoi săltate ca dintr'o clipeală. In jocul acela de lumină, e o mişcare ce-ţi gâdilă ochii.

Unda largă se joacă cu trâmba ca şi cu un praf de perle împrăştiat. Aici înneacă comoara, aici adună fărămile de lumină, pe care le amestecă în scânteere şi le lunecă din larg, ca pe o panglică metalică cu sclipiri tăioase. Mă uit aşa, mult, şi mă perd în urmărirea jocului feeric de lumină.

Din splendoarea cuprinsului plin de lună, mă mai întorc iarăşi cu privirile pe la prăbuşitura sombră de sub mal. Luna îşi amestecă razele prin surpăturile triste şi-i luminează tainiţele, de ai fi crezut că desmormântează din noapte, ruina unei cetăţi devastate.

In învăluirea senzaţiunilor amestecate, mă gândesc că frumosul se complectează tot prin contraste ca şi fericirea.

PE MARE

Lumina aprinsă de raze, cade de sus ca un înnec de arşiţă. Căldura a scos pe oameni de prin case şi-a golit străzile, ca s'aducă lumea pe malul mărei. O boare proaspătă din larg, vine ca o desmerdare de răcoare.

Ziua e plină de soare, iar zarea mărei de albastru. In întinsul obosit al apei, e o discordare leneşă de forţe. Valurile stinse, lăsate, îşi desdoae incet coamele moi, ca nişte suspine târzii.

Tricornurile albe ale bărcilor, se incrucişează din mers şi se întrec in zbor, pe perspectiva mărei. Pescarii se grăbesc voioşi să exploateze bogăţia apelor. Se văd desfăcându-se plăşi, cari s'aruncă

în undă, prin scăpărarea razelor. Braţe vânjoase se încoardă pe mânerile uşoare ale vâslelor, pe când apa tăiată spumează uşor sub creasta prorelor. Furnicarea bărcilor ţine un timp, pentru ca pe urmă să se împrăştie în larg, să se răsleţiască departe, ca nişte aripi desprinse, care se sbat pe imensitatea mărei.

Mi se face dor de-o izolare în larg. Fac semn unui barcagiu cunoscut şi el îmi înţelege gândul. Mă adulmeca infinitul albastru şi atmosfera escitantă a mărei.

— Eşti gata, Curti?

— Gata, suntem...

Barca hurue pe drugii de lemn puşi podiş din mal până'n cuprinsul apei. Arapul meu înfige lopeţile în nisipul din margine şi opintindu-se odată, lunecăm cu barca pe substratul tremurat şi nesigur al mărei.

Ce miros pătrunzător şi umed, de feregi putrede şi apă proaspătă, care te renaşte şi te atrage până'n fundul cerului. Te simţi regenerat dela primele adieri, sănătatea parcă-ţi pătrunde brusc până în profundul ţesuturilor, pe când porţile uimite ale minţei, se deschid gândurilor bune.

Cu cât ne îndepărtăm de ţărm, cu atât valurile se desfac în unde mai largi şi mai săltate. Oraşul rămâne în urmă, acoperit ca într'o maramă şi căpătând farmecul contururilor nehotărâte. Din înnecul luminei albe se aleg cupolele bisericilor şi

Vederea Constanţei de pe mare.

minaretele subţiri ale geamiilor. Hotelul Carol, trufaş şi întărit de stânci, pare o cetăţuie a mărei. Oraşul tot s'arată ca sub o lumină nouă. Vila Sutzu îşi ascunde în fund detaliile de stil şi fantastizată de mirajul depărtărei, ia înfăţişarea unui castel medieval, spânzurat pe stânci, deasupra talazurilor.

Rătăciam în goana bărcei, copleşit de muţenia dinprejur şi de nesfârşitul zărilor. Respirarea largă a valurilor umflate tot mai mult, îmi da avânt închipuirei şi plutiam ca'n amăgirea poveştilor. Am trecut prin timp şi peste unde, fără să-mi dau seamă că prea m'am îndepărtat. Intr'un moment nu s'a mai văzut oraşul, aşa în cât nu mai ştiam pe ce să-mi razim privirile. Cupola plină de lumină a cerului, se vedeà căzută pe apă cu marginele pe orizonturi. Deodată se simte o boare iute, trecând rece prin aer. Faţa mărei se încreţeşte ca de-o sgribulire neaşteptată de frig.

— Întoarcem, boierule?

Erà primul cuvânt ce-mi spunea barcagiul de două ceasuri aproape. Imi ştia obiceiul şi când mă simţià pornit pe tăcere, nu-mi strica jocul gândurilor. Acum însă Curti păreà îngrijorat.

— Are să se schimbe vremea şi noi ne-am prea îndepărtat de ţărm...

— Şi ţi-e frică de mare?

— Mie, nu...

Curti lăsă lopeţile, mai răsuflă şi ştergându-şi

sudoarea de pe frunte şi din lungul pieptului descheiat, îşi îndeasă fesul peste lâna creaţă şi stufoasă, care-i năpădia capul.

Vântul se 'ntăreşte, iar valurile încep să se mişte, ca destinate din legăturile adâncului.

— Intoarce, Curti.

— Mie, nu mi-e frică de mare...

O invaziune de nouri groşi, coprinde curăţenia cerului şi-l întunică ca o erupţiune noroioasă de vulcan. Valurile cresc şi se incordează în coamele lor albite de spumă.

Curti scuipă a isbândă în palme şi coprinzând c'o privire zarea neguroasă, împlântă lopeţile adânc în apă. O namilă de val, cu fruntea băloasă şi învineţită, cu creştetul clăbucit şi speriat, se prăvale detunând în coasta bărcei şi ne ridică apoi hohotind în spinarea lui gheboasă. Un salt şi apoi un gol brusc, ca o gură de himeră flămândă, ne supse intr'o prăpastie adâncă de apă. Ne-am văzut căzuţi ca între nişte ziduri prăvălite pe care creşte un muşchiu verde. O ameţeală scurtă, c'o zvârcolire de şarpe care-şi caută ieşirea şi ne-am trezit de-odată ridicaţi iarăşi sus, în lumina cernită şi străbătută de furtună, suspendaţi ca în aer pe umerii valurilor.

Prăbuşirea dintre talazuri, îţi rupe brusc senzaţia de lumină şi te simţi ca rostogolit în intuneric. Jocul salturilor urmează acelaşi schimb de cădere şi inălţare, prin explozia de spumă împroşcată şi

stropi împrăştiaţi din toate părţile. Cerul zguduit de tunete ameninţă să se surpe. Din câte un punct îndepărtat al mărei, grăbesc bărcile pescarilor întârziaţi. O dezolare tristă se lasă peste dungile de valuri, revărsate în cascadări spumegoase. Gemetele înfundate ale mării, se înăbuşe de forfotirea spumei topite. Pescăruşii albi, zăpăciţi de furtună, taie cu aripele lăsate, câte o coamă de val, pândind peştii năuciţi de frământarea apei.

Orizontul umed şi rece atârnă pleoştit de greutatea norilor. Picurii cari încep a cădeà de sus, ajung săraţi şi grei, prin amestecul împroşcat al valurilor suflate de vânt. Pustiul plânge şi se vaită, pe când sara întinde velinţa întunericului peste lume. Oraşul care-şi aprinde luminile, ne îndeamnă să grăbim vâslitul. Din înegurarea aceia de case şi geamuri cari clipesc, nu se mai alege nimic în noaptea grea, decât aburirea slabă de lumină, către care mergem ca în spre mântuire. Marea răscolită şi furioasă, rămâne mugind în urmă, ca o bestie flămândă, care ameninţă şi blestemă între maluri. Când m'am văzut pe ţărm, am răsuflat ca după o luptă şi m'am gândit fără să vreau la viaţa trecătoare a omului, faţă de veşnicia trufaşă a elementelor.

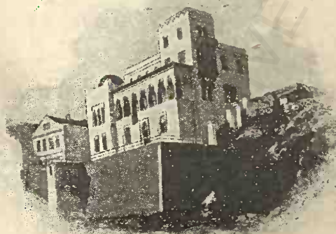
— Ce mic e omul, Curti, în faţa mărei!...

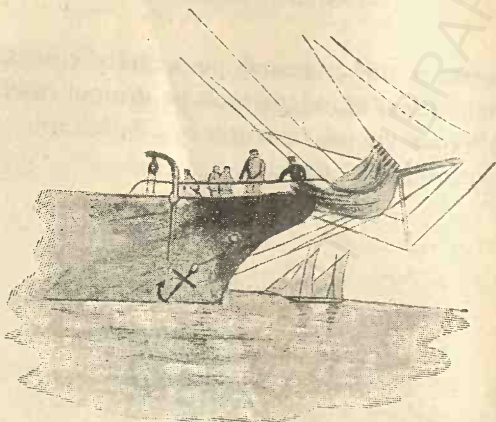
— E mic, dar al dracului, că tot el o stăpâneşte.

— Şi asta e o mângâiere.

Am lăsat marea să se bată de maluri acolo în

întunerec şi ridicându-mă pe-o cărare clisoasă sus pe mal, m'am afundat grăbit pe drumul casei. Din urmă venià vuetul talazurilor şi bufniturile valurilor zdrobite de stânci.

CU VAPORUL LA CONSTANTINOPOLE

Vaporul pleacă din Constanţa noaptea...

De cu sară erà linişte şi semne de călătorie bună. Escursiunea pusă la cale, se vestià cu sorţi fericiţi. Bucuria şi nerăbdarea cuprinsese ca un fior de înfrăţire, pe toţi cei hotărâţi la drum.

Sirena vaporului şuerà primul semnal de plecare. Pe povârnişul stradei care coboară în port, se lasă la vale grupe vesele de curioşi, cari vor să vadă cum se desprinde bastimentul de cheiu, noaptea. Prin şivoaele acestea de lume nepăsătoare, îşi fac loc mai grăbiţi, călătorii orientali întârziaţi, cari dau buzna prin mulţime, de frică să nu rămâe pe mal. Trăsurile trec sgomotoase şi destinate, cu

pasageri străini, cari abea se văd de după geamantanele îngrămădite. Drumul de jos, cu trecerea peste şinele căei ferate şi strecurarea printre vagoanele răsleţite pe linie, se face anevoe şi cu plictiseală prin întuneric. După ce te vezi scăpat şi de printre clădirile vămei şi ajuns pe debarcaderul înecat de lumină, reșpiri mai uşurat şi mai voios.

Lumea furnică în toate părţile. S'aud strigătele hamalilor şi comandele de pe punte. Vaporul alb şi măreţ, se lungeşte nesfârşit în faţa digului, privind par'că mulţimea adunată, prin lumina ferestruilor nenumărate. Puntea e inundată de capete şi mişcare.

Sus pe catarge, ard becurile electrice, ca nişte stele căzute, şi-n noapte s'aud fluturând steguleţele ascunse de întuneric.

Sirena dă al doilea semnal de plecare.

Pe punte se schimbă urări voioase şi sărutări de despărţire. Intunericul de mare umed, cade greu şi rece din toate părţile şi te-'nvălue ca o mantie plouată. Stelele timide se văd clipind pe cer, în înfiorări tremurate, înecate şi ele de jilăviala nopţii.

Lumea care nu pleacă, se dă jos din vapor, pe podul care se clatină, pe când fericiţii rămaşi pe punte, flutură din batiste şi se încearcă să mai spună câte-o vorbă cunoscuţilor de pe cheiu.

S'aude şi-al treilea semnal al sirenei.

Podul greu, care leagă vaporul de ţerm, se trage

pe mal huruind sdruncinat, — pe când helicele încep a bate în apă, ridicând forfote de spumă.

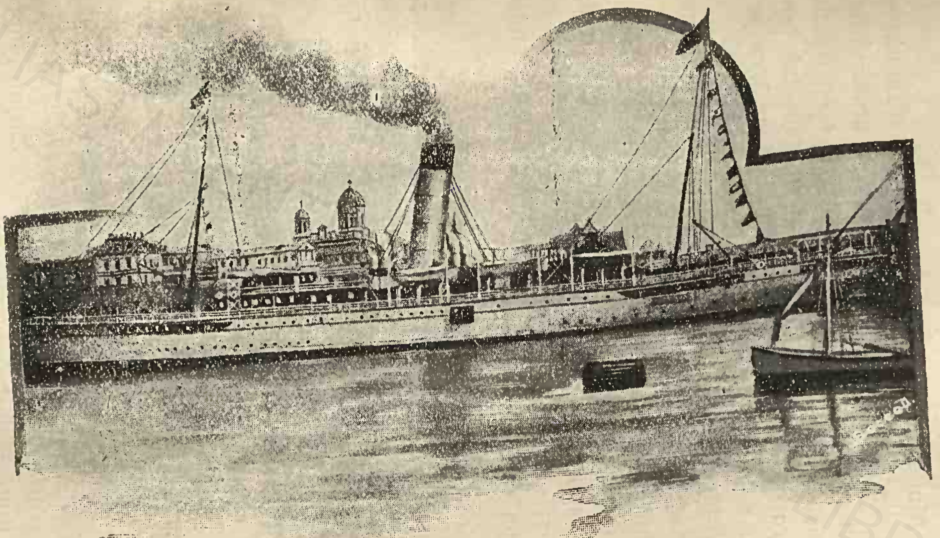
Namila uriaşă, lungă cât cheiul, îşi clatină luminile ferestrelor şi se întoarce albă şi greoae, în rada răscolită de fierberea undelor.

Luminile de la catarge clipesc ca nişte gene tremurate. Comandele de pe punte vuesc în noapte, până când s'aude un zuruit sgomotos de lanţ tras, cu care se ridică ancora uriaşă. Monstrul cel alb şi cu ochi mulţi, se depărtează, ferindu-se de ţărm şi pătrunzând în noaptea neagră. Luminile ferestrelor şi clipirile catargelor, dau vaporului feeria unui palat care pluteste pe valuri. Oamenii de pe punte, abea se mai ghicesc cum flutură din batiste.

Vaporul se micşorează de departe şi s'afundă tot mai mult în întuneric, până nu i se mai văd decât luminile pălite. Lumea curioasă, împrăştiată în lungul cheiului, petrece din ochi luminile din fundul orizontului şi nu se-ndură să plece. Unii aleargă după umbra vaporului, până la capătul digului, afară la ultimul far.

Am lăsat Constanţa în urmă, ştearsă tot mai mult de umbrele întunericului, pe când vaporul care-şi luase viteza de cursă, ne duceà înfuriat pe spinarea lui sborşită, de ai fi crezut că suntem în cârca unui uriaş nebun, care treceà prin adânc în picioare.

In urma monstrului nostru gonit, marea rămâneà bătută şi frământată, ca un torent înspumat, trecut

Vaporul Carol.

prin scocul larg al unei mori din alte vremuri.

Mai într'un târziu, nu s'a mai văzut nici oraşul şi s'a stins din zarea rămasă în urmă şi farurile sale veşnice. Imensitatea neagră acoperià marea liniştită din toate părţile şi îmbrăţişând vaporul ocrotitor în strîngerea ei întinsă, îl fereà, ca pe un pui speriat al apei, care aleargă la cuibar.

Adâncul răscolit vuia în urma drumului, într'aceiaşi frământare înspumată.

Intr'un târziu, când întunerecul umed s'a lăsat greu şi pătrunzător, m'am coborît în cabina mea din vapor, ca să mă las amăgit de legănarea plutirei şi s'ascult de-acolo vânzoleala mărei străbătute, care gemea ìvinsă.

Am adormit greu şi nu m'am deşteptat decât a doua zi târziu, trezit de arsura razelor de soare, cari pătrundeau prin ochiul rotund al geamului.

De-afară venia vâjâitul acela prăpăstios, care se târà vajnic, ca un balaur înfuriat, care scuipă şi ne goneşte din cuprinsurile păzite de el.

Am eşit pe punte obosit. Aerul proaspăt şi încărcat de aburi, mă impresoară ca o stropire de răcoare. Cuprinsul plin de soare, îşi amestecà lumina, cu scăpărările de raze frânte şi săgetate de apa clătinată. Marea ne împresurà împăcată şi unindu-şi în zare rotirea ei largă, cu cupola cerului aprins, închidea orizontul de toate părţile, ca într'un giulgiu de lumină şi sărbătoare.

Plutim ca într'o închipuire. Un lac imens de mătase albastră clară, emoţionantă, — lacul visurilor calme, înnecat departe în infinituri pline de poezie caldă, care dau fiori spaţiului năpădit de soare.

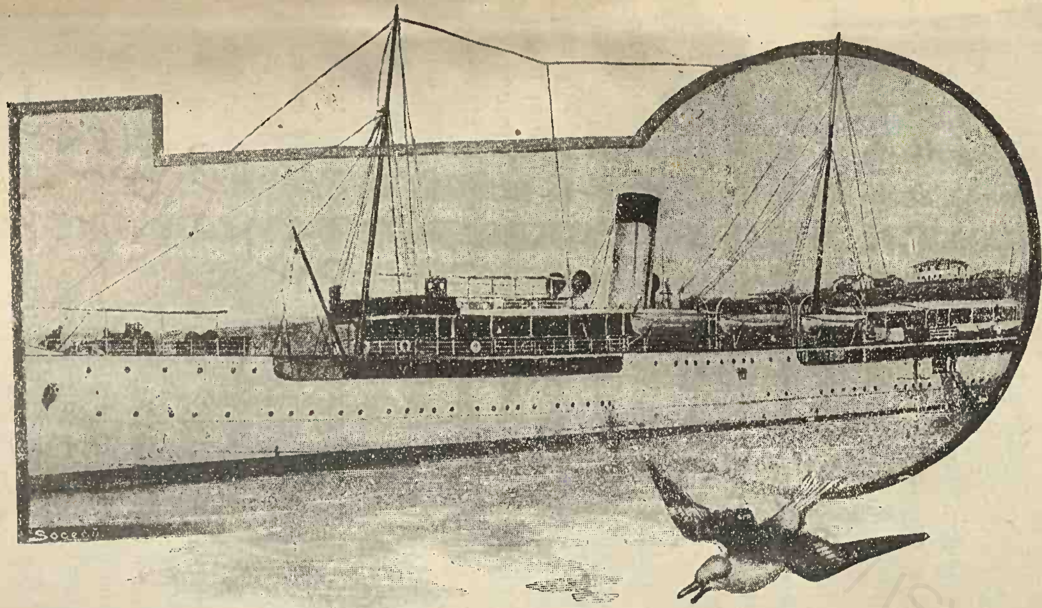
Prin coşul vaporului, se scarmănă în urmă caerul greu de fum, care pluteşte deasupra ca o aripă de nour.

Cine ar mai recunoaşte acum marea cea înfuriată de altă dată? Unde sunt foşnetele îngrămădite de mătăsuri bogate, cu cascadarea înfrigurată a valurilor care se urmăresc? — Marea de-acum pare o imensitate de oglindă topită, cu luciu albastru ascuns departe, discret, sub un văl ţesut din ceaţa rară.

Vaporul despică marea ca prin vis, plutind izolat în largul apelor săltate. Pe delături, din tăetura fugită a mărei, se îndoae câte o coamă leneşă de val, ca un fior lung, răsărit din adâncuri, care tresare numai o clipă la lumină şi apoi să lasă prăvălit la fund, ca într'un oftat.

Nostalgia mărei a covârşit pe cei dela bord. O linişte caldă s'aşterne peste toate, până când dintr'un colţ dosit, s'aude picurarea de armonie a unei chitare, care cearcă să-şi plângă sunetul, după stingerea şuviţelor de spumă prelinse.

In lumina aprinsă de sus, scântee ca o pală de zăpadă, un goeland stingher, care înfruntă vitejeşte golul, cu aripile largi şi viguroase, rotindu-se flămând d'asupra unui ochiu de undă, unde pândeşte lacom din sbor ascunzişul prăzii.

Vaporul «Prinţesa Maria».

Soarele era înălţat bine, când ne-am apropiat de ţărm. Ocheanele se îndreptară, ca înspre un câmp de bătae. O înecare de umbră, ca un nor căzut, întunecă orizontul drumului nostru: — Constantinopolul s'alegea cu-ncetul din golul plin de ceaţă.

Comandantul după ce-şi cercetează harta şi orarul, dă ordin mecanicului să mărească viteza, căci rămăsesem în întârziere.

De pe coşul vaporului năpădeşte o coloană de fum negru, ca de pe o gură de vulcan care erumpe. Un vuet înecat ieşit ca din adânc, ca un ţipăt de fiară zugrumată, sfâşie spaţiul prelung: — era alarma de sosire a vaporului.

Marea se strâmtează brusc într'un canal cu coastele fărimite. In ascunsurile acelea umbrite, se presară oraşul feeric, care uimeşte orientul.

Minaretele moscheelor, cu columnele lor subţiri şi elegante, domină Bosforul c'un aer de încredere, mândre de frumuseţea lor fină şi unică.

Vaporul pătrunde încet în inima strâmtoarei, care străluceşte pe delături în bătaia soarelui, de bogăţia şi arta ei bizantină. Nu ştii pe ce să-ţi pui ochii mai întâi, fiecare colţ e un isvor de emoţiune vie. In cadrul naturei sălbatice, s'a cuibărit architectura cea mai rafinată şi s'a ridicat astfel un oraş ca din basme. Printre vilele surîzătoare, răsar din crânguri de copaci exotici, gigantici, ruine de palate şi cetăţi vechi, cu turnuri fin cizelate, îmbrăcate în vegetaţiunea murală a timpului şi care le dau o nuanţă de verde puternic şi sombru.

Pe povârnişul unei poteci, sub un copac uriaş străin, cu un trunchiu ondulat capricios în spaţiu, din care se împrăştie şi se răsfiră o coroană largă umbroasă de un verde fraged, — s'a izolat un grup de cadâne, cu feţele ascunse discret sub văluri colorate variat. Aşezate pe iarbă turceşte, privesc nostalgic la încrucişarea vapoarelor, care se pri-

menesc şi-şi proectează umbrele pe coastele Bosforului.

Pe albul unei cărări ce se iveşte neaşteptat, din coasta unei grădini şuspendate, coboară alt grup de cadâne, într'un mers leneş şi învăluite de o beatitudine neobişnuită străinilor.

Ce nepăsare şi lipsă de sensaţii, ce lene dulce împrăştie turcoaicele în mişcările lor. Văzute de aproape cadânele îţi lasă impresiunea unor fiinţe neînţelese, fără nervi şi conştiinţă, fără voinţă şi

autoritate, obiecte dulci şi frumoase, ce se mişcă automat sub impulsul altor voinţe.

Vaporul nostru înaintează potolit şi mândru, lăsând în urmă valul de apă frământată şi coama neagră de fum care se topeşte in aer.

Cu cât înaintăm mai în plinul canalului, stilul bizantin se desfăşoară pe delăturì într'o înflorire rară. Clădirile europenilor, rămân greoae şi şterse pe lângă fineţea şi originalitatea orientală.

Chiparoşii columnari, acopăr cu umbra lor protectoare, cimitirile singuratice de pe mal. Ornamentele monumentelor sepulcrale, tăiate în linii sumare, par'că îmbracă nişte paznici mistici, care veghează în grădinile acelea de pace eternă.

Pătrundem printre clădiri feerice.

Palatele sultanilor, lucrate în marmoră albă, răsfrâng în apele Bosforului, dantelăria architecturei lor. In toate e o adevărată minune de curiozităţi şi arcadări rare. Fereştile, galeriile întortochiate, bolţile portalurilor, pretutindeni artă bogată şi fină.

Gondolele orientale, împodobite bizar, aşteaptă comanda la poalele scărilor de marmoră.

Am trecut prin strâmtoare ca printr'un basm visat. In baia Bosforului, din spre marea de Marmara, ţărmul se curbează adînc, ca o semilună. Vaporul nostru se apropie de debarcader liniştit, ajuns şi el par'că de osteneală, ca şi un cal obosit care trage întins la iesle.

Sus pe coline se mişcă şi scânteiază în bătaea

soarelui, oraşul cel fantastic, cu minarete care străpung lumina şi minuni care uimesc şi cerul.

Golful e plin de vapoare şi agitaţiune, unde oamenii şi bogăţiile se primenesc şi se împrăştie, pentru bucuria şi triumful vieţei.

Dela pescuit.

IARNA LA MARE

Văzduhul împânzit de cernerea gonită a fulgilor de zăpadă, şi-a mohorît zarea, şi s'a îmbrobodit ca într'un giulgiu. S'ar păreà că şi-a întunecat faţa de groaza sbuciumărei fioroase a mărei de jos.

Malul înzăpezit dela Tuzla s'arată şters prin cernerea măruntă, ca o linie albă culcată în depărtarea pustie a ţărmului.

Din larg, vijelia suflă întărâtată, sguduită ca de fiorii nordului aspru. Mânia aceasta răsvrăteşte cu fierbere adâncul apelor, şi umple spaţiul cu gemătul tânguitor al depărtărilor.

Arsura necurmată a vântului trece dinspre mare cu sălbăticie, ca o aripă pustietoare de îngheţ.

Cuprinsul întunecat se clatină ca şi cum cumpăna dintre cer şi pământ s'a stricat...

Revolta ameninţătoare a talazurilor, s'a sfâşiat o clipă, în răgetul de fiară al sirenei care păzeşte intrarea portului.

Sus, în deslănţuirea mânioasă a vântului, cernerea măruntă a zăpezei se rupe-n valuri albe, s'abate, geme şi'aleargă, ca pânze sburătuite în destrămare, pe faţa întărâtată a talazurilor.

Sulurile de apă aduse de furtună în cataracte nesfârşite, se prăbuşesc cu disperare în digurile de piatră ale portului, cu oftări lungi şi bufnituri straşnice. Năvala aceasta oprită, se înalţă ca nişte improşcări spumegoase de trombe, care se revarsă apoi dincolo de apărătorile de granit.

Intr'o iarnă pe când se lucrà portul, furia sălbatică a talazurilor pustiise până departe creasta digului şi numai rămăsese pe un capăt solitar de zăgaz, decât Titanul neînvins, — uriaşa unealtă de fier, cu care se ridicau atunci blocurile şi care înţepenise deapururea într'un strat gigantic de ghiaţă.

In îngrămădirea ferului neclintit, cataracta apelor bătea şi se spărgea într'o muncă nebună, şlefuindu-l în plăci de ghiaţă şi în ciucuri de argint. Titanul dârz şi nepăsător, încremenise acolo ca într'o adormire veşnică, pe când apele silite îşi

Foto. amat. Bezançon.

In timpul ernei.

sdrobiau înainte sânul de el, cu gemete dureroase şi plânse.

Ninsoarea cade tot mai deasă din adâncimile cerului, năpustită de sus în volburi suflate. Pânzile acestea destrămate, n'apucau s'ajungă bine pe pământ, căci le spulberă vântul, şi le amestecă cu însărarea, aşternând peste mare ca un zăbranic de înmormântare.

Numai închipuirea urmăreşte cu presimţiri triste, lupta oarbă dintre mare şi vânt, ca pe-o năprasnică încăerare. Indepărtările nestrăbătute, se înfioară de mugetul sirenei, ca de mugetul unui buhai miraculos ascuns sub ape.

Acel care a văzut Marea sub o astfel de faţă, se gândeşte numai decât la urgia unui popor răsvrătit, care se ridică dintr'o lungă şi chinuită robie. Pe aşa vreme, corăbierul care a luptat o zi întreagă şi a ţinut cârma cu încordare, înfruntând duşmănia adâncului, către noapte, se simte cuprins de indoială şi silă de viaţă. Printr'o nepăsare vecină cu fatalitatea, lăsă cârma, şi cu mânile cruciş, priveşte obosit la frământarea talazurilor şi-şi aduce aminte de puterea destinului.

. . . .

In noaptea prea timpurie, ochii nu mai răsbesc nimic peste mare, farurile de pe mal par moarte, numai vântul sălbatic aduce jalea depărtărilor, şi oftările talazurilor rănite de stânci.

Intr'o seară ca aceasta, cu zbucium şi amenin-ţare, se'ngrămădiau trăsurile pe drumul portului, ducând înspre Căpitănie soţii desperate, curioşi şi militari cunoscuţi, care se interesau de soarta vaporului Carol întârziat pe mare.

Tot oraşul erà în emoţiune şi aşteptare. Prin lume se şoptiau tot felul de bănueli şi telegraful n'aducea nici o veste care să liniştiască mulţimea.

Vaporul n'a sosit nici în seara aceea.

A doua zi, după o noapte grozavă de ger, marea îngheţată pe margini până departe în larg, sclipea în bătaea soarelui biruitor. Prin golfuri mai ales, se îngrămădiau valurile de spumă îngheţată, ca nişte troene bătute de ploae Malurile mărei erau numai un sloi. Stâncele de pe delături, se rotunjise în dantelări bizare, ca nişte măsele enorme de gheaţă, rânjite în faţa mărei împăcate. Rada portului îngheţase toată. Sloii se încălicau ca nişte solzi sborşiţi, mişcându-se sub palpitarea greoae a mărei, ca o cămaşă de zale pe pieptul unei uriaşe.

In vremea aceasta începe a se desprinde de sub orizontul mărei, vaporul Carol, care îşi găsise acum drumul casei. Lumea de pe cheiu bate din palme şi flutură batistele. Marinăresele plâng de bucurie.

Vaporul îngreuiat şi obosit, îşi face loc prin ghiaţa din port, ridicând de pe delături scoarţe groase de sloi, care trosnesc şi se prăbuşesc răsunător.

Vaporul apare încărcat de ghiaţă, cu catargele şi frânghiile sleite, scânteind în razele soarelui, ca o podoabă gigantică bătută în pietre scumpe.

OVIDIU

I.

Viaţa poetului.

Poetul Ovidiu s'a născut la *Sulmo* în Brutium, azi Sulmona din Italia, la anul 43 înainte de Cristos. Numele lui întreg erà Publius Ovidius Naso. Părinţii îi erau bogaţi şi se trăgeau dintr'o veche familie nobilă, din ordinul călăreţilor, cu drepturi senatoriale. Ovidiu intră astfel în lume, înconjurat de toţi sorţii norocului şi fericirei.

El mai aveà un frate mai mare, pe Luculus.

După educaţiunea elementară îngrijită din casă, Ovidiu şi fratele său au fost trimişi de părinţi la Roma, ca să se desăvârşiască în studiile juridice, destinându-se astfel avocăturei şi vieţei publice.

Ovidiu a învăţat dreptul şi arta vorbirei, cu retorii celebri de-atunci, între cari erau mai ales Aurellius Fuscus, Portius Latro şi ilustrul Messala.

Avocătura şi viaţa publică nu momiau însă de loc pe tânărul Naso, care se simţia atras mai mult de poezie, decât de succesele retorice. Inclinarea aceasta neaşteptată, a supărat foarte mult pe părinţi care nu mai ştiau ce să facă, ca să-şi îndepărteze copilul din calea muzelor.

— Poezia nu îmbogăţeşte...

Aşa îşi dojeniau părinţii pe feciorul lor cel rătăcit, dar se vede că versul şi arta, coprinsăse în vraja lor amăgitoare atât de mult pe Ovidiu, că nici o altă forţă, nu l'ar mai fi putut smulge din această îmbrăţişare.

In vremea aceasta cade nenorocirea în casa bătrânilor dela Sulmo, prin moartea prematură a lui Luculus, fratele cel mai mare al lui Ovidiu. Părinţii rămaşi numai c'un băiat, se 'ngrozesc de frica singurătăţei şi-atunci lasă pe Ovidiu în voea înclinărilor lui naturale, renunţând la gândul şi ambiţiunea de-a face din el un om al câştigului şi-al succeselor publice, — mai ales că copilul de atunci, era o fire plăpândă şi impresionabilă.

Ovidiu părăseşte de timpuriu baroul, cu toate grijile politice şi se duce să facă o călătorie prin Grecia, după obiceiul tuturor tinerilor romani nobili, gustând astfel din frumosul elin, chiar în cuprinsurile în care se desvoltase.

Ovidiu a făcut şi o călătorie mai lungă prin Asia, de unde s'a întors prin Sicilia. Tot timpul acesta de impresii şi meditaţiune, a îmbogăţit şi pregătit sufletul şi imaginaţiunea poetului.

Reîntors în Italia, Ovidiu a ocupat şi diferite funcţiuni juridice.

In viaţa lui de familie, poetul a fost cam nestatornic, căci a trebuit să se despartă de primele sale două soţii, ca să găsiască împăcarea şi iubirea în a treia căsătorie.

Ovidiu a trăit pe timpul celor mai mari poeţi ai Romei, Virgiliu, Horaţiu, Tibul, Propertius şi s'a bucurat de tovărăşia şi consideraţiunea lor. La curtea împăratului August erà de asemenea stimat şi primit cu toată dragostea şi cinstea.

Ovidiu erà un puternic temperament poetic şi-o natură uşoară şi elegantă. El a fost cântăreţul dragostelor trecătoare şi-a vieţei nervoase din pragul decadenţei romane.

Inconjurat de admiraţiunea contimporanilor şi tovărăşia celor puternici, poetul Ovidiu duceà traiul înlesnit al oamenilor bogaţi, luând parte la toate bucuriile vieţei.

Tocmai la bătrâneţe, la vrâsta de 50 de ani, când poetul aveà mai multă nevoe de linişte, ca să-şi trăiască ultimele zile fericite, vine asupra lui ca un blestem, urgia lui August, care-l exilează la Tomis, fără nici o judecată şi fără să se ştie nici chiar azi, cauza acestei grozave goane.

Ovidiu a luat drumul pribegiei asupra iernei,

în luna lui Decembrie, anul 9 d. Chr., silit de răzbunarea neînţeleasă a împăratului, care-l iubise atâta mai înainte.

Drumul pe mare, în toiul iernei şi cu mijloacele de-atunci, a fost o pedeapsă crudă pentru elegantul poet al Romei. In *Tristele* lui, Ovidiu şi-a plâns durerea şi înstrăinarea, cu toată desnădejdea omului părăsit şi gonit.

Asupra cauzei aceştei deportaţiuni barbare, s'au dat mai multe păreri, de către diferiţii comentatori ai lui Ovidiu:

Se zice că ar fi existat legături de dragoste vinovată, între poet şi Iulia, fiica lui August.

Credinţa aceasta este întărită, mai ales de asemănarea dintre «Corina», eroina din «Amores» şi Iulia, care se apropie prin caracterul lor desfrânat.

Părerea aceasta, susţinută de Sidonius Apollinaris, nu este în deajuns de temeinică, căci Iulia, fata stricată a lui August, fusese exilată cu mulţi ani înaintea lui Ovidiu.

S'a mai zis că Ovidiu ar fi scos din minţi cu poezia sa pe Iulia, fiica Iuliei exilate şi nepoată împăratului, luându-se mai ales în vedere că această nepoată a fost exilată în insula Tremurus, în acelaşi an în care Ovidiu a fost trimis la Tomis.

Nici această părere însă nu pare verosimilă, căci între Ovidiu, bătrân acum şi mica Iulie, erà o prea mare deosebire de vrâstă, ca să se mai poată presupune o rătăcire de dragoste între ei.

Statuea lui Ovidiu.

Unii au susținut că existau legături oprite între Ovidiu și Livia soția lui August; s'a mai zis deasemenea că poetul abuzând de accesul lui la Curte, ar fi știut despre incestul împăratului cu fiica sa Iulia.

Toate însă nu sunt decât simple păreri.

Cronicarii timpului n'au scris nimic despre acest exil, iar Ovidiu, circonspect și tăinuitor, se mulțumește să se acuze în termeni vagi, așteptând mila și iertarea împăratului.

Judecând după această atmosferă de mister și cu ajutorul câtorva deducțiuni istorice, cercetătorii din urmă s'au oprit totuși la o părere, care par'că ar descoperì tot adevărul:

Exilul poetului s'a întâmplat tocmai în anii de declin și bicisnicie ai lui August. Ambițioasa Livie și cu fiul ei Tiberiu, care urmăriau să rămâe stăpâni, împingeau pe împărat la actele cele mai nebunești. August, stăpânit de ambițioasa femeie, a mers cu orbirea până a-și exilà copiii, a-și îndepărtà și ucide prietenii și rudele, rămânând astfel tot mai izolat și mai străin, în voia și caprițiile Liviei.

Poetul Ovidiu rămăsese printre ultimii prieteni, cari mai vedeau acum pe împărat, în singurătatea bătrânețelor lui triste.

În una din vizitele lui neașteptate, Ovidiu ar fi surprins un complot urzit de Livia și Tiberiu în palat. E drept că August, în ultimii ani, se căià amar de-a fi adoptat un străin ca să-i urmeze la

tron şi de-a fi gonit dela el pe toţi ai lui, aşa că erà gata să revoace hotărârile şi proscripţiunile făcute din vina altora.

Ovidiu, stăpân pe grozavul secret, ar fi avut uşurinţa să mai spună şi altora taina dela Curte. Livia însă răzbunătoare şi atotputernică, a lovit atunci în Ovidiu fără milă. Ş'aşa s'a făcut că August, stăpânit de o femeie veninoasă, a exilat pe vechiul şi marele lui prieten, trimiţându-l atât de departe de familie şi de Roma.

Exilul lui Ovidiu, a fost pricinuit de aceleaşi împrejurări, cari au hotărît şi moartea celor două Iulii, a lui Agrippa Postumus şi a lui Maxim, amicul lui Ovidiu, care a fost ucis împreună cu soţia lui, chiar în noaptea în care Ovidiu a fost la ei, după surprinderea complotului. Acestea erau mijloacele de a închide gura acelora, cari ar fi putut împedecà pe Livia în planurile ei. A trebuit iubirea veche a lui August şi faima de care se bucurà Ovidiu în Roma, ca poetul să scape numai cu exilul şi să nu fie ucis ca ceilalţi.

O ultimă probă pentru susţinerea acestei ipoteze, e şi faptul că Ovidiu, deşi trimis tocmai la extremitatea stăpânirei romanilor, el nu pierde speranţa de a fi graţiat, atât cât trăeşte bătrânul împărat August, căci vedem că mai în toate scrisorile invoacă clemenţa împăratului. De îndată ce August moare şi vine la tron Tiberiu, cu mamă-sa Livia, Ovidiu numai cere să se reîntoarcă în Roma, ci imploră să fie adus într'o provincie mai apro-

piată, c'o climă mai dulce şi lume mai civilizată. Ovidiu îşi cunoşteà adevăraţii lui duşmani şi ştià că dela Livia n'ar fi putut să-i vie ertarea niciodată.

Din toate acestea se vede că adevărul asupra tristului exil a lui Ovidiu, va rămâneà încă ascuns timpurilor din urmă.

Pretextul licenţei şi puterei conrupătoare, din poeziile lui şi mai ales din cartea «Ars amandi», erau numai o simplă pricină căutată, — mai ales că poetul scrisese poemul implicat cu 10 ani înaintea exilului.

August n'a vrut să loviască cu prea mare asprime pe Ovidiu, căci exilul poetului, erà o simplă *relegaţiune*, fără confiscare de bunuri, aşa că puteà să se folosiască de averea lui şi să se bucure şi de drepturile lui de *Cives romanus.*

Plecarea lui Ovidiu din Roma, unde lasă soţia şi pe fica sa nemăritată Perilla, împreună cu tot trecutul şi bucuriile vieţei, ne-au rămas admirabil descrise de însuşi exilat, într'o înduioşitoare elegie pe care o dăm în traducere.

Reminescenţele din călătoria pe mare, cu frământarea talazurilor şi asprimea vânturilor îngheţate de iarnă, Ovidiu le-a dat ca un bocet disperat în *Tristele* şi *Ponticele* lui plângătoare.

Ajuns la Tomis, în ţara Geţilor barbari, poetul cel deprins la cântece şi la viaţă bogată, s'a afundat tot mai mult în tristeţă şi singurătate, scriind

numai epistole de jale şi păreri de rău, acelor rămaşi la Roma, în care revenià ca o invocaţiune, implorarea clemenţei lui August.

Cât de departe erà Tomisul de Roma, pe vremea aceea!

Intr'o scrisoare sfâşâitoare, Ovidiu, spuneà soţiei sale:

Hotelul Regal.

«*Dum tua pervenit, dum littera nostra reccurens, tot maria ac terras permeat, annus abit*».

(Până când să-mi vie scrisoarea ta şi tu să o primeşti pe a mea, o să treacă un an).

La plecarea lui din Roma, anul 9 d. Chr., Ovidiu aveà mai bine de 50 de ani.

Exilul dela Tomis, a impresionat grozav pe poet, făcându-l să scrie că, ar vreà să fie trimis în ori-

care altă parte a lumei, decât să mai rămână acolo.

Dacă Ovidiu, ca om, era un condamnat care-şi aşteaptă sfârşitul în lâncezeală şi uitare, ca poet însă, găsià izvor de inspiraţiune în chiar nenorocirea lui şi în înconjurul nou în care trăià. Din primul moment a căutat să cunoască pe barbarii din Scytia, interesându-se mai ales de Geţi, cari formau atunci stratul dominant. El s'a pus chiar de-a învăţat limba getă, cu toate c'o găsià grosolană şi nevrednică de un poet ca dânsul!

«Inter inhumanae nomina barbariae
Quam non ingenio nomina digna meo...»

Geţii aveau pe-atunci ca rege pe Cotys, un om distins, care se înfruptase la civilizaţiune, şi gustase şi din frumuseţile poeziei. Ovidiu erà bine primit de regele barbar şi se încercau împreună să facă versuri in limba getă, urmând regulele prosodiei latine. In curând Ovidiu ajunge popular printre Geţi. El a scris chiar un poem mare în limba lor, în care a premărit pe împăratul August.

Poporul Tomitan, în frunte cu senatul, mândri de-a aveà în cetatea lor pe un poet atât de mare, îl înconjurau cu mare cinste, scutindu-l de sarcinele comune. Se zice că i-ar fi votat chiar şi o coroană, pe care Ovidiu din modestie şi pentru jalea în care trăià, n'a vrut s'o primiască.

Ovidiu a trăit la Tomis 8 ani de înfrânare şi aşteptare zădarnică, în care timp a implorat continuu îndurarea cesarilor dela Roma, ca să-l scape

din ţinuturile reci şi barbare. Ajuns de întristare şi durere, surghiunitul poet, a murit la Tomis, în anul 17 d. Chr., în vrâstă de 59 ani, în primii ani ai domniei lui Tiberiu.

II.

Caracterul poeziei lui Ovidiu.

Ovidiu a fost un poet mare, un talent puternic, dublat de un admirabil spirit, care făceau din el un improvizator neîntrecut. Inteligenţa vie şi ironia lui fină, a stricat întru câtva talentului lui poetic. El nu puteà să aibă toată naivitatea şi credinţa poeţilor, cari trăiesc din inspiraţiune. Închipuirea lui fecundă şi isteţimea o luau mai totdeauna înaintea muzelor şi dacă opera perdeà ca profunzime, ea câştigà în eleganţă şi sprintenie.

Ovidiu cu educaţiunea şi naşterea lui, a fost prizma cea mai sensibilă, în care s'a resfrâns tot spiritul uşor şi sensual al timpului de-atunci. El a trăit în opera sa, toată viaţa liberă a contemporanilor săi. Moştenitor al unui nume vechiu şi-a unei averi frumoase, el n'a cunoscut durerile cele mari ale omului care munceşte ca s'ajungă, ci a intrat de-adreptul în viaţa mare a Romei celei fericite, ducând trai de fast şi bucurie. Aşà erau de altfel dispoziţiunile generale ale timpului. Roma abea încăpeà bogăţiile strânse de înaintaşi şi numai rămăsese altă grijă, decât să petreacă şi să se bucure de gloria câştigată. Intr'un astfel de în-

conjur, se ridică generaţiunile acelea de oameni încrezuţi şi galanţi, falşi şi seducători, care-şi trăiesc viaţa numai pentru plăceri.

Mediul acesta a pervertit marele talent a lui Ovidiu, care căutând să placă lumei în care trăia, n'a putut să se aprindă de pasiuni mai mari, care să-l fi ridicat de-asupra timpului său.

La Roma se cerea pe atunci o artă uşoară, ca un isvor de veselie şi distracţiune, versuri sprintene şi pline de graţie, jocuri de spirit şi-o gingăşie superficială, care să nu sgudue prea mult apetiturile şi dispoziţiunile celor care trăiau ca să petreacă.

Ovidiu a împlinit cu prisosinţă toate aceste cerinţe ale timpului său şi a reuşit să pună în arta lui atâta spirit şi graţie, cum n'a putut nimeni să-l ajungă din antichitatea romană.

Forţarea aceasta a lui Ovidiu, de a-şi manifestà originalitatea printr'o extremă rafinerie de stil şi bogăţie de spirit, erà şi rezultatul unei evoluţiuni fatale a artei. In adevăr, mai înaintea lui Ovidiu, scrisese poeţii mari ai latinităţei, ca Virgiliu, Horaţiu, Tibul şi Properţiu, cari prin opera şi inspiraţiunile lor geniale, atinsăse coardele cele mai fermecate ale poeziei antice, aşà că Ovidiu, cu talentul lui miraculos, trebuià să caute culmi noui de atins, lărgind astfel şi-n alte direcţiuni orizontul frumosului.

Toate operile lui Ovidiu au o limbă aleasă, multă

nobleţă în termini şi o vervă bogată, îmbrăcând în poezie subtilă subiectele cele mai aride.

Facem mai la vale un rezumat scurt asupra temelor, din operele cele mai principale ale lui Ovidiu.

III.

Operile lui Ovidiu.

Amores. — Ovidiu scrie în cei dintâi ani ai tinereţei, poemele din cartea sa *Iubire*, în care el îşi manifestă toate calităţile şi păcatele lui de poet şi om. El se arată de un *libertinagiu*, cari ar fi scandalizat un alt secol, decât acela în care a trăit. După Ovidiu, iubirea e un sentiment vulgar, satisfăcând ardoarea simţurilor, iar nici de cum un sentiment superior şi cast, care să contopiască două suflete, în devotament şi sacrificii reciproce.

Virgil a căntat în poezia lui, iubirea curată şi puternică, pe când Ovidiu a fost premăritorul iubirei brutale.

Muza lui Ovidiu, «Corina», nu subjugă prin candoarea şi iubirea ei aleasă, ci prin aprinderea simţurilor şi prin depravare.

Poezia aceasta de tinereţă e prin excelenţă erotică şi are calitatea de a ne da o icoană plastică a moravurilor din epoca aceea.

Felul de viaţă uşoară şi mai cu seamă al femeilor de elită, luxul acela destrăbălat, cu peptănăturile fantastice şi stofele scumpe, cu petrecerile libere, când iubirele se aprindeau lesne la cursele

de cai, sau la teatru, au fost redate de Ovidiu cu multă esactitate, în tablouri clare şi adevărate. Vina lubricităţei din poezia amoroasă a lui Ovidiu, este vina secolului acela de rătăcire şi nervozitate, când fiicele împăraţilor se întreceau în cădere cu curtezanele publice. Ovidiu care a trăit în acel mediu de perzare, s'a cufundat în viaţa aceea stricată ca într'o învăluire de voluptate şi înveninare, lăsându-ne în operile lui amintirea şi otrava acelor vremuri.

Remediorum amoris. — Mai târziu Ovidiu pare că se căieşte de libertinagiul din poeziile lui amoroase şi ca să îndrepte prima impresiune făcută asupra contimporanilor, s'apucă şi scrie *Remediul dragostei*, o carte plină de maxime şi percepte mântuitoare, care trebuiesc urmate în iubire. Totuşi pacatul din naştere se resimte pe ici şi colo, în imaginile tulburătoare şi vinovate care se găsesc şi-aici. Unul din premăritorii lui Ovidiu a spus că doctoria iubirei, trecută prin arta poetului, devine mai periculoasă, decât însăşi boala.

Ars amandi. — Ovidiu publică la vârstă de 40 de ani un poem despre *Arta iubirei*, care prin formă ar părea a fi un poem didactic, dar care prin intenţiunea poetului, s'a transformat într'un tratat lubric, în care e vorba de o iubire periculoasă şi tulburătoare. Spiritul acestei opere este

uşor şi conruptiv, căci tot fondul poemului îl formează numai viciul.

Totuşi opera coprinde tablouri energice, tratate cu adevărată artă. Poemul acesta straniu erà un produs natural al conrupţiunei secolului aceluia, atunci când virtutea se schimbase în ispită.

Heroides. — *Heroidele* sunt scrisori în versuri, o întreagă corespondenţă imaginată, pe care Ovidiu şi-o închipue ca schimbată între unile din personagiile mitice ale antichităţei. Aşà găsim scrisoarea Penelopei către Ulysse, a Briseei către Achille, a lui Paris către Elena, a lui Hero către Leandru etc...

In arta aceasta factice, poetul găseşte prilejul să-şi arate ştiinţa lui neîntrecută în iubire şi seducţiune, punând pe eroi în legătură sentimentală, cu acelea care-i fermecase.

E natural că această corespondenţă fictivă, plină de galanterie şi spirit, rămâne cu totul departe de iubirea acea viguroasă şi fatală, pusă de Omer în sufletul eroilor lui.

Ovidiu împrumutând gândurile lui vechilor eroi luaţi din miturile antice, nu puteà să se lepede de spiritul timpului în care trăia şi de influenţa moravurilor din vremea decadenţei romane. Zeii şi eroii poetului nostru, au gusturi, fineţe şi sentimente, care se asemănau mult cu rafineria şi căderea din saloanele nobleţei latine de atunci. Aşa Paris e redat ca un isteţ seducător de pro-

fesiune, iar Elena apare ca o femee cochetă, care încurajază la dragoste pe Paris, într'un chip subtil şi discret.

Fasturile reprezintă colecţiunea analelor naţionale, asupra tradiţiunilor civile şi religioase, puse în versuri şi înfrumuseţate de imaginaţiunea poetului. Erau cum s'ar zice un fel de calendar explicativ pus în versuri. Deşi materia e aridă şi banală, totuşi Ovidiu cu viociunea spiritului lui şi varietatea cunoştinţelor, a ajuns să facă o lucrare plăcută şi interesantă. Ovidiu începuse *Fasturile* la Roma şi le-a terminat în exil.

Metamorfose. — Puţin timp înaintea exilului, Ovidiu termină *Metamorfosele*, cel mai de seamă poem din opera sa. Aici poetul arată prefacerile cosmogonice, cu toate faptele mitologiei, dela hausul necuprins, până la întemeerea fabuloasă a Romei. Ovidiu, pe lângă mare artist, erà şi un savant al timpului său. Nimeni nu stăpânia mai bine cunoştinţele timpului lui, cu miturile tuturor popoarele de pe vremea aceea.

In Metamosfose, Ovidiu se întrece cu bogăţia imaginaţiunei şi leagă faptele între ele ca un artist desăvârşit.

In desfăşurarea episoadelor, Ovidiu dovedeşte forţe geniale. Descriierile sunt energice, accentele puternice. Nimic nu e monoton, nimic nu e obositor. Acest poem minunat, constitue un cap'o de

operă, nu numai pentru poezia lui Ovidiu, dar pentru întreaga artă antică. Poemul a trecut printr'o grozavă ameninţare şi dacă azi putem să ne bucurăm de evocaţiunile lui, aceasta se datoreşt numai grijei prietenilor poetului, căci Ovidiu, când a primit ordinul exilului, într'o pornire de revoltă şi-a ars multe din versurile lui şi voea să distrugă şi Metamorfosele. Nefericitul poet lovit de soartă, lăsându-se cu totul durerei, îşi blestemà geniul, de care credeà că i-a adus urgia pe cap.

Medea. — Ovidiu a scris şi pentru teatru, dar din nenorocire n'a putut ajunge nimic până la noi. Intre altele poetul a scris şi tragedia *Medeea*, despre care Quintilian zice că: «în această operă poetul ne dă măsura de ce-ar fi putut face din talentul lui, dacă ar fi ştiut să-şi ordoneze geniul»...

Din Medea nu ni s'a păstrat decât un singur vers.

Tristis şi Ex-Ponto. — *Tristele* şi *Ponticile.* sunt o serie de elegii, care constitue opera finală a lui Ovidiu, scrise la Tomis, în exil. Sub stăpânirea durerei celei mai covârşitoare, poetul îşi plânge soarta de a se vedeà izolat, departe de seninul cald al patriei lui, de soarele cel veşnic sub care rodesc livezile de portocali, — aruncat singur pe un ţărm steril, într'o climă aspră şi înconjurat numai de popoare barbare.

In *Triste*, poetul îşi descrie amărăciunile sufle-

tului lui stingher, părerea de rău după fericirea de altă dată şi sălbătăcia în care trebue să trăiască.

Primul poem din *Triste*, în care vorbeşte, de ultima noapte petrecută la Roma, se ridică până la o frumuseţă rară, iar accentele energice şi atingătoare mişcă sufletul covârşitor.

Multe din poeme sunt pasteluri desăvârşite, în care se dă perspective vii din Scytia. Viaţa barbarilor cari trăiau în împrejurimile Tomisului, formează încă frumoase bucăţi de artă şi de interes.

Tristele, sunt cele mai reale bucăţi din opera lui Ovidiu, în care el şi-a pus toată căldura şi sinceritatea, isvorâtă din tristele împrejurări în care trăià. Aici încetează poetul galant şi cu imaginaţiunea scăpărătoare şi s'arată numai omul învis, care suferă şi se simte nedreptăţit.

Ponticele sunt scrisori adresate soţiei şi prietenilor din Roma, adevărate elegii confidenţiale, în care îşi descrie dorul de familie, de patrie, de prieteni. El îşi aduce aminte cu jale de strălucitele sărbători romane şi face să se vadă contrastul cu urâtul şi singurătatea exilului.

In toate aceste elegii din exil, Ovidiu revine continuu cu implorări către prieteni şi August, ca să-l readucă la Roma într'ai lui. Intr'una din Pontice, — adresându-se împăratului, — se învinovăţeşte prea mult singur, justificându-şi exilul. Voind să măguliască pe August, cade într'un adevărat exces de laude, care-i micşorează demnitatea şi mândria.

Totuşi... ce..-r fi mai putut face cu încumen-

tarea lui, atunci când erà aşa de dezarmat şi singur şi când viaţa din Roma îl amăgià atâta...

Ovidiu în afară de operile ajunse până la noi, a mai scris şi alte lucruri cari însă nu ne sunt cunoscute, decât din citatele altor scriitori din vremea aceea. Aşa Quintilian pomeneşte de nişte satire îndreptate contra poeţilor fără talent. Nu cunoaştem deasemenea ce-a ars el atunci în desperarea condamnărei lui, — ştim doar atâta că prietenii, i-au scăpat cu sila din mâni Metamorfozele, pe care poetul voià să le pună pe foc de ură.

O altă pierdere de mare interes, sunt versurile scrise de Ovidiu la Tomis, în limba getă.

Statuea lui Ovidiu.

Românii intrând în stăpânirea Dobrogei, după atâta vreme de înstrăinare şi uitare, trebuià ca o datorie de pietate, să premăriască la Constanţa, în Tomisul acesta renăscut, amintirea nefericitului poet Ovidiu.

In anul 1883, decum s'a statornicit stăpânirea noastră, pe locul vechei *Scyitia minor*, strănepoţii dând peste urmele stăpânirei romane şi-au adus aminte şi de tristul poet care a murit printre barbari, îngropat în pământul dela Tomis, unde s'a făcut ţărână inima cea mai iubitoare a vremilor.

Fostul prefect Remus Opran, care e om de gust şi român entuziasmat, a luat atunci iniţiativa de a se ridicà o statue lui Ovidiu la Constanţa.

In vederea aceasta s'au trimis liste de subscripţii, s'au dat baluri şi serbări şi s'a înjghebat astfel suma trebuitoare.

Statua s'a încredinţat să se facă sculptorului Ferrari dela Roma şi s'a dezvelit la 1887, în luna lui August.

Pe piedestalul statuei; s'a pus epitaful pe care şi l'a făcut însuşi Ovidiu:

«*Hic ego qui jaceo tenerorum lusor amorum*
Ingenio perri Naso poeta meo
At tibi qui transis, ne sit grave quisquis amasti
Dicere: Nasonis molliter ossa cubent».

In româneşte:

(Aici zac eu, Nasone, cântăreţul dragostelor tinere, care am perit din cauza geniului meu; — şi tu care treci, oricine ai fi şi iubeşti, să nu-ţi fie greu a zice: fie ţărâna uşoară lui Nasone.)

Prin vrednicia urmaşilor, locul cel stăpânit de barbari şi plâns atâta de Ovidiu, s'a transformat azi într'un oraş înflorit, unde aleargă lumea din toate părţile ca la o minune.

Ovidiu resuscitat în bronz, pe piaţa cea mare, pare uimit de lumea cea nouă şi de propăşirea din prejur.

In Constanţa de azi, ridicată pe ruinele Tomisului antic, Ovidiu s'ar fi împăcat mai uşor cu exilul, iar veneraţia poporului tânăr coborât din legionari, l'ar fi răsplătit de fastul şi aplauzele admiratorilor dela Roma.

DIN „TRISTELE“ LUI OVIDIU.

— Traducere de G. FRUNZĂ şi I. U. SORICU —

Când îmi răsare 'n minte icoana de durere
A ultimelor clipe ce-am petrecut la Roma,
Când în pervazul negru văd noaptea cea din urmă, —
Văd clipa despărţirii de tot ce-avui mai sfânt.
În ochii mei învie izvorul stâns de lacrimi...

S'apropiase ziua — fatala zi, în care
Cezàrul poruncise să'mi părăsesc căminul;
Eu nu aveam nici vreme, nici gând de pregătire,
Şi mintea 'ncremenită îmi prelungeà zăbava.
Şi nu mi-a mai stat gândul la sclavi, la soţi de cale,
Pribeag mânat de silă —, uitasem de veşminte,
Stam buimăcit ca omul lovit pe drum de fulger,
Ce nu'şi poate dà seama de-i mort sau de trăieşte.
Iar, când simţiiu în pieptu'mi o scurtă 'nviorare,
Abia şoptiiu o vorbă către cei doi prieteni —
Vai, dintre cei mulţi, astăzi doar doi plângeau cu mine.
Cu plânsul ei soţia-mi înnăbuşà suspinul,
Şivoiul cald de lacrimi brăzdà obrazu'i dulce,
Iar copiliţa-mi scumpă, în Libia, departe,
N'aflase de amarul căzut peste-al ei tată.
Şi toţi plângeau în juru-mi, şi glas prindeà durerea,
Parcă'mi sunase ceasul eternului repaos,
Căci toţi ai casei mele plângeau acum cu hohot
Şi nu erà în casă colţ nestropit de lacrimi...
Poate e prea 'ndrăzneaţă a mea asemănare,
Dar n'a fost altfel Troia, când o pătrunse fierul.

Tăcù în urmă glasul a orice vietate.
În caru'i de foc luna treceà înfiorată,
Cînd mi-am întors privirea cu dor spre Capitoliu,

Care 'n zadar aproape de casa mea a stat.
Şi, ca din altă lume, cu voce stinsă, slabă.
Rostiiu: «O zei, ce 'n preajmă-mi v'aţi fost ales lăcaşul,
«De-acum altarul vostru eu nu-l voi mai vedeà;
«O zei, străjeri puternici pe culmile quirine,
«De-acum pe veci vă lasă pribeagul surgunit.
Şi rămâneţi cu bine!...
«Târziu prind scutu 'n mână, căci rana sângerează, —
«Dar voi feriţi-mi drumul de stăvilarul urii;
«Lui Cesar arătaţi-i ce vină m'a orbit,
«Să nu-mi creadă ispita o crimă vinovată.
«Că vai! de-ar şti şi dânsul a mea neprihănire.
«S'ar îndurà spre mine şi n'aş mai fi pribeag...»

Aşa îmi fuse ruga. Tovarăşa vieţei,
Îngenunchind, cu hohot plângeà nemângâiată
Şi, despletindu-şi părul în valuri curgătoare,
Cu buzele în tremur, ea atingeà altarul.
Dar împietriţi în marmur stau nemişcaţi Penaţii,
Şi ruga ei fù strigăt într'un deşert pustiu.
Ci noaptea cea târzie îmi micşorà zăbava
Şi 'ncremenit stà *carul* cu oiştea in jos.
Ce să mă fac? Mă ţine iubirea mea de ţară,
Mă leagă strâns la pieptu-i... Şi-i noaptea cea din urmă.
Când cei din jur la mine cătau întrebători —
De câteori, vai, zis-am: de ce atâta grabă?
De drum vă daţi voi sama? Ştiţi ce lăsaţi în urmă?
Cum amânam clipita plecării rânduite!...
Cum trăgănam în mine al despărţirii semn!...
De trei ori trecui pragul, dar mă 'ntorsei în casă,
De-atât amar nici pasul nu se 'ndurà să crească.
De-atâtea ori şoptit-am: adio! Şi-apoi iară
Iar m'am întors o clipă, aveam ceva de spus:
Mă urmărià cu groază fantoma despărţirii;
Ce foc punea atuncea în ultimul sărut!
Si, dând aceleaşi sfaturi, mă înşelam pe mine,

Pe cele dragi privirea mi se opreà sfioasă,
Şi mă mustram în sine-mi: la ce atâta grabă.
Când, Roma părăsind-o, spre Sciţia mă 'ndrept!...
Şi poate-aveam cuvinte din loc să nu mă clatin,,
Inţelegeam că's moarte de-acuma pentru mine
Soţie şi prieteni şi casa şi-a' ei toate,
Şi tot la ce ţinut-am cu suflet de Teseu.
«Veniţi să vă cuprindă pribeagul, ce vă lasă,
«Veniţi să vă sărute, căci trecătoare'i clipa !»
Cuvintele-mi pe buze se frâng neisprăvite
Şi-abia apuc în pripă ceva din cele scumpe,..
Eu plâng. Şi sus pe ceruri luceafărul s'aprinde,
Iar trista lui lumină mă 'nvăluie în giulgiu.
Simţiam cum mă cuprinde fiorul morţii reci,
Vai, rămânea acolo ceva din al mieu suflet!
Simţiam aceleaşi chinuri — un Met, pe care caii
Il sfâşiau în patru să-şi isprăvească vina.
Şi glas prinse durerea. Şi-ai mei gemeau cu toţii
Lovind în deznădejde cu pumnii pieptul lor.
Soţia mă cuprinse cu braţele în tremur
Şi ca 'ntr'o aiurare îmi zise printre lacrămi:
«Tu nu-mi poţi fi smuls mie. Eu te-oiu urmà în cale,
«Tovarăşă iubită a celui izgonit.
«E şi a mea cărarea de zei menită ţie,
«Cu tine, o, mă lasă la margene de lume,
«Căci n'o să simţă nava de-i un pribeag mai mult.
«Pe tine te trimite într'un pustiu Cezàrul —
«Pe mine mă trimete Cezàrul mieu — iubirea!...

Acestea mi le spuse de mii de ori iubita
Şi-abia au reţinut-o să nu-mi alerge 'n urmă.
Pornii zdrobit, cu părul şi barba ne'ngrijită,
Parcă mergeam la groapă nepetrecut de nime.
Iar ea — aud că 'n urmă-mi căzù aşa 'n neştire,
Lovită ca de trăsnet, luptându-se cu moartea;
Când s'a trezit slăbită şi palidă şi frântă,,

Din pletele 'ncâlcite şi-a scuturat ţărâna,
Şi 'ngenuchind în faţa Penaţilor, ea plânse,
Se tânguì nebună, chemându-mă pe nume...
Era acelaş vaiet de pare că văzuse
Că rugul se 'nnalţă pe mine sau pe fiica-mi.
Şi-ar fi 'ncercat cu mâna să-şi curme firul vieţii,
Dar dorul mieu şî gândul scăpării a oprit-o...
Ci să mi-o ţie zeii, — aşa li-a fost lor vrerea —
Şi lacrămile-i calde mi or alinà durerea...

MONUMENTUL FRANCEZ

In cimitirul vechiu al oraşului, printre crucile înegrite şi alegoriile funerare de marmură, se înalţă mai în fund *Monumentul Francez,* tăiat într'o prismă simplă de granit.

Inscripţiunea se poate citi de departe:

La France
a ses
Soldats morts
pour
La Patrie
1854—1855.

Mormântul acesta colectiv, de pe care se ridică uşor şi trist numai piatra solitară a monumentului, stă singur şi părăsit, ca o filă ruptă şi pierdută dintr'o carte cu povestiri eroice.

Dacă te cobori în cavou, ţi se înfăţişează un tablou macabru: — O piramidă de capete, cu baza largă, se înalţă straniu în mijlocul grotei reci. Din mulţimea ochilor goliţi, s'au plini cu ţărână putredă, se îndreaptă par'că fiori de moarte, cari te pironesc şi te înghiaţă. Gurile ştirbite şi îndopate de pământ, rânjesc prin restul dinţilor galbeni, de toată svârcolirea dintre oameni şi rătăcirea din lume. Alături, într'un singur sicriu bogat, ca într'un coşciug al împăcărei, stau închise celelalte rămăşiţi şi sfărămături ale osemintelor adunate.

Pe pereţii cavoului sunt atârnate coroane mucigăite, cu panglici umede, pe care abea se mai discifrează inscripţiunile.

Cum a putut un singur mormânt, să închidă atâta viaţă tânără, cu toate avânturile şi speranţele celor îngropaţi aici?

Rămăşiţele acestea triste, sunt osemintele soldaţilor francezi, decimaţi de holeră la Constanţa, în timpul războiului Crimeei, mai înainte de-a fi dat ochi cu duşmanul.

Diviziunile franceze cari au demonstrat atunci în Dobrogea, au fost greu încercate de soartă. Coloana generalului Espinasse, mai ales, aceea care înaintase mai mult, a fost cea mai grozav lovită de flagel. Soldaţii francezi muriau cu grămada în

toate părţile şi atunci în graba şi spaima acelor împrejurări, ambulanţa îi îngropà unde apucà. Cei cari au murit la Constanţa, au fost înmormântaţi pe malul mărei, pe unde trece azi bulevardul Elisaveta.

Mai târziu, în anul 1904, când s'a nivelat terenul pe acolo, în vederea construirei cazinului, s'a dat peste acele hecatombe sinistre, în care s'au găsit grămezĭ de oseminte putrede, cu oasele împletite şi amestecate laolaltă, ca'ntr'o eternă îmbrăţişare. Consulul şi colonia franceză au fost vestiţi pe dată, iar aceştia au comunicat descoperirea ambasadorului dela Bucureşti şi guvernului francez.

Osemintele adunate cu pietate au fost puse într'un sicriu şi reînmormântate cu mare solemnitate la cimitir.

Monumentul s'a inaugurat la 9 Maiu 1904, când pe lângă autorităţile noastre, a luat parte şi un însărcinat al guvernului francez.

Vizitatorii cari vin azi la Constanţa, nu uită să se ducă şi la cimitirul vechiu, ca să vadă mormântul cel părăsit.

Muţenia şi solemnitatea morţei, plutesc împrejur, ca un giulgiu destrămat în aer. Dintre statuiele funerare şi crucile putrede, se înalţă mai în fund *Monumentul Francez*.

Inscripţia începe simplu, ca un suspin îndepărtat de mamă :

La France...

Rândurile acestea uitate acì, sunt o pagină tristă ruptă din istoria Franţei şi perdută la noi, pe malul mărei.

Se dăm pe scurt împrejurările în care s'a întâmplat grozava dramă dela 1854:

*

Rusia îşi urma pe toate căile, politica sa de distrugere, împotriva imperiului turcesc. Gândul ei a fost în totdeauna, să pună mâna pe Stambul şi să stăpâniască astfel comerţul şi puterea Orientului.

In anul 1853, Rusia încurcă cu diplomaţia sa lucrurile, aşà încât sileşte pe Turcia s'o provoace la luptă. Acesta erà al şaptelea războiu, care se declarà între cele două puteri atât de duşmane.

Turcia desorientată şi îmbucătăţită, în urma atâtor înfrângeri, dà tot mai înapoi în faţa pornirei de cucerire a Ruşilor.

In vremea aceasta, Europa nu puteà să priviască cu ochi buni această extensiune şi încălcare, căci erà şi ea grav ameninţată, în interesele sale comerciale din orient. C'un stăpân ca Rusul în Constantinopol şi Bosfor, ar fi fost o continuă ameninţare pentru Europa. Deaceea Franţa şi Anglia, cari eraŭ mai legate ca interes de orient, au făcut o coaliţie, când au văzut că Ruşii încolţesc din nou pe Turci şi-au declarat şi ele războiu moscoviţilor, la 27 Martie 1854, ca aliate ale Turciei.

Ruşii se întărise în Dobrogea şi-acum atacau cu desperare cetatea Silistrei, când armatele aliate comandate de mareşalul Saint-Arnaud şi Lord Raglan, ajunsese în Bosfor şi căutau să se îndrepte cu flota spre Crimeea.

Muşirul Omer-Paşa, (croat de origină) general-şef al forţelor turceşti, în consiliul dela Varna, cere ca din diviziile franceze şi engleze, să debarce câteva pe ţărm şi să siliască pe ruşi, ca să despresoare Silistra.

Comandanţii armatelor aliate, găsesc tactica nimerită mai ales că aceste diviziuni, ar îngreuià şi retragerea ruşilor din principate şi le-ar strică şi întăriturile din Dobrogea.

In urma constrângerei armatelor aliate, Ruşii după ce au lăsat împrejurul silistrei mai bine de 2500 de morţi, au căutat să se retragă.

In afară de diviziunile franceze şi engleze, mareşalul Saint-Arnaud a organizat în campania aceasta, un corp special de experienţă, compus din 2427 călăreţi, sub numirea de *Saphii de Orient,* recrutat din bazbuzuci turci. Comanda nouei trupe a dat-o generalului Iusuf, chemat anume din Algeria.

In vremea aceasta bântuià holera cu adevărată furie în porturile Europei: Marsilia, Pireu, Constantinopolul. N'a trecut mult şi holera s'a ivit şi în trupele aliate dela Varna.

Comandanţii când văd ameninţarea, se gândesc să schimbe locul contaminat şi să priminiască

trupele într'un marş de recunoaştere prin Dobrogea. Planul acesta le servià de altfel şi la strategia războiului. Ameninţând pe Ruşi prin Dobrogea, diviziunile aliate le atrăgeà atenţiunile într'acoace, ca să poată astfel debarcà mai uşor, grosul flotei care se dusese în Crimeea. Unde se mai puneà, că din Dobrogea, ei puteau îngreuià mult retragerea armatelor ruse, cari se întorceau demoralizate prin Muntenia şi Moldova.

Cei dintâi cari au plecat din Varna, au fost spahiii călări, la 22 Iunie 1854, în frunte cu generalul maur Iusuf.

Diviziunea I de infanterie, a generalului Espinasse, trebuià să-i sprijine din urmă.

Drumul se făceà de-a lungul mărei, în marş forţat, ca să producă neorânduială între Ruşi.

In urma lui Espinasse, au mai plecat pe rând încă două diviziuni, cu destinaţiunea de a se sprijinì reciproc, pe toată linia de bătae, dintre Varna prin Mangalia până la Constanţa şi cu paza drumului Silistra-Racova.

Holera însă s'a ţinut ca un blestem pe urma trupelor, le urmăria ca un păcat care nu iartă.

La început numărul victimilor a fost neînsemnat, dar molima s'a cuibărit tot mai mult între soldaţi, până a sbucnit ca un flagel distrugător.

Luptând cu toate nevoile şi cu pustiul locurilor părăsite, coloana lui Espinasse ajunge la 28 Iulie la Constanţa şi de-acolo trece de se aşează la

Palaz, pe malul lacului Süt-Ghiol. Aici holera atinse 27 de oameni.

Generalul Iusuf care opera mai la nord cu spahiii lui, cu toate nenorocirile căzute asupra armatei, făceà minuni de vitejie. In câteva încăerări pe cari le-a avut cu Ruşii, a făcut adevărate masacre în rândurile duşmane. A trebuit să intervină ofiţerii francezi, ca să înduplice aprinderea maurului şi a spahiilor şi să-i opriască de-a înaintà prea mult în goana Ruşilor.

Lupta dela Gargalâc a fost mai mult un măcel pentru Cazaci.

După o ploaie torenţială însă, care udă trupele asudate până la piele, holera se declară furioasă printre spahii.

Iată ce comunică Jusuf, comandantului său:

«Epidemia are un caracter de nedescris, oamenii cad ca trăsniţi, mai înainte de a li se puteà dà cele mai mici îngrijiri.»

Retragerea luptătorilor erà mai mult o ambulanţă pusă în mişcare. Harabalele şi căruţele găsite la Gargalâc, nu mai puteau dovedi cu adunarea şi căratul victimilor. Acolo în câmp au îngropat chiar pe dată 80 de morţi. Pe când, pe de altă parte, generalul Espinasse, îşi mobiliză forţele dela Palaz, ca să înainteze în ajutorul lui Jusuf, de odată 500 de soldaţi rămase căzuţi la pământ ca trăsniţi.

Holera venise ca un fulger asupra coloanei expediţionare. Până sara erau 150 de morţi şi 350

în agonie; ziua de 30 Iulie a fost fatală pentru armata franceză dela Palaz.

Divizia a primit ordin să se întoarcă numai de cât la Constanța. Toată noaptea aceea și a doua zi la 31 Iulie, s'au cărat peste 800 de bolnavi. Cortegiul trist al trăsurilor de artilerie și a harabalelor rechiziționate, se 'nșirau în lungul drumului, pline de muribunzi, umplând paraginile din cale, cu plânsete și gemete disperate. Cei cari muriau în cale, erau îngropați în câmp, mai mult înveliți cu pământ, decât înmormântați. Cadavrele aceste putrezite la suprafață, infectară și mai rău aerul.

Espinasse a fost și el atins de holeră.

Dela Constanța, bolnavii cari scăpau cu viață, erau îmbarcați pe vapor și duși la Varna.

Foarte mulți francezi au murit însă la Constanța și-au fost înmormântați pe coasta mărei, deasupra portului nou, unde se sfârșește bulevardul Elisabeta. De aici s'au scos și osemintele de sub monumentul dela cimitirul vechiu. Ori decâte ori se mai fac săpături în partea aceea, se găsesc schelete de-ale foștilor expediționari nenorociți.

Cu întâmplarea aceea de grozavă amintire, s'ar puteà întărì credința că, Rușii au fost întotdeauna ajutați de împrejurări fatale, cari i-au scos din cumpenele cele mai grele. Francezii mai ales, au plătit întotdeauna foarte scump, încumentarea de-a înfruntà norocul Rusiei.

Celelalte două diviziuni, care rămăsese mai în

sudul Dobrogei, scăpase mai uşor încercate de holeră.

In total, iată la cât s'au ridicat pustiirile acestui flagel: — 3400, bolnavi şi 2475 morţi; englezii n'au avut decât 350 de victime. Au murit de-asemenea şi peste 400 de marinari, din cei cari transportau bolnavii pe mare.

Spahii lui Iusuf, din câţi plecaseră din Varna, nu s'au mai întors decât vre-o 300, căci mulţi muriseră de holeră prin pustele Dobrogei şi alţii dezertaseră desnădăjduiţi în toată lumea.

Aşa s'a sfârşit expediţiunea franceză în Dobrogea. A fost pesemne datul acestui nobil popor, ca să nu rămână colţ cât de dosit în lume, pe unde să nu lase amintirì de bravură şi să nu-şi fi sămănat oasele soldaţilor săi. Cu preţul acesta scump, soarta a lăsat rasei latine, mândria de a fi deslănţuit popoarele din prejudecăţi şi ignoranţă şi a dà astfel lumină lumei şi libertate oamenilor.

Mormintele părăsiţilor soldaţi francezi, săpate în pământul unde se odihnesc atâtea urme şi vieţi străbune, sunt pentru noi o nouă evocaţiune, care ne leagă tot mai mult de colţul acesta de ţară, ca de un patrimoniu scump, rescumpărat cu mult sânge.

ÎMPREJURIMELE CONSTANŢEI

PLAJA MAMAIA

I.

Plecarea din Constanţa.

Lumea grăbită şi plină de înviorare vine pe toate drumurile şi se strânge grămadă sub umbrarele haltelor.—Flueratul trenului îndeamnă mai mult încă, pe întârziaţii care se văd iuţind paşii.

— La Mamaia...

In îmbulzeala de câteva minute, oamenii îşi strâng mâna, se chiamă pe nume şi vagoanele comode, cu obloanele largi lăsate, pare că duc un convoi de lume desrobită.

— La Mamaia orizontul se roteşte larg şi cufundat în albastru.

— Acolo cerul şi cu apa sunt tot una.

Trenul pare obosit şi el de căldura care toropeşte oraşul şi-n sforţarea şi năduful lui, se sileşte să ia cât mai în grabă lumea de prin micile staţiuni din drum, ca s'ajungă odată afară, pe culmea de sus, unde se simte cum vine boarea răcoroasă din necuprinsul mărei.

Lumea nerăbdătaore, abea aşteaptă să se scape din zăduful oraşului.

S'aud trompetele dela cazărmi, maşina şueră prelung şi trenul se opreşte în capul drumului dela Anadolchioi, pentru ca să ia pe ultimii drumeţi.

La dreapta se văd câteva mori de vânt, care-şi rostogolesc domol aripele de pânză, scârţâind strident din toate încheeturile.

S'ar păreà că sunt nişte monştrii rămaşi din alte vremuri, care gem şi-şi frâng mădularele de strâmtoarea şi viaţa nouă, care-i înconjoară ca o ameninţare.

De pe movila Ponticum, ţipă şi bat din palme o ceată de ştrengari.

Trompetele asurzesc, maşina sfâşie cu şuerul zarva copiilor şi trenul lasă oraşul cu sgomotul şi căldura lui şi intră triumfător şi răcorit, printre lanuri coapte şi plantaţiuni prăfuite.

— La Mamaia...

Marea împăcată şi imensă, opreşte în nesfârşitul apelor ei închise, privirile tuturor. E numai o simplă clătinare de unde şi năluciri de raze oglindite.

Boarea proaspătă îţi umple răsuflarea şi-ţi ră-

coreşte obrajii; adierea aceasta de viaţă, îţi inundă grumajii şi-ţi încinge tot trupul de înviorare şi tresărire.

Imensitatea mărei se desface în cingătoarea orizontului, tot mai covârşitoare.

Trenul hurue acum chiar pe malul apei, lăsând de o parte şi alta hornuri roşcate de cărămidă şi dărămăturile sinistre ale unei tăbăcării părăsite.

Plaja Mamaia crestează oglinda apelor ca o trâmbă de borangic înşirată la soare.

Feeria îşi începe încântarea şi farmecul.

Duna de nisip înaintează printre ape, aşternând drum moale trenului. Marea îşi plescăie şi-şi prelinge undele clătinate, iar lacul adormit pare trăznit sub săgetarea sfărâmată a razelor de sus.

De amândouă părţile oglindiri de apă.

Un moment simţi groaza unei prăbuşiri neaşteptate şi tresari de clătinarea acestei punţi înguste, care pare că trozneşte deasupra abizului.

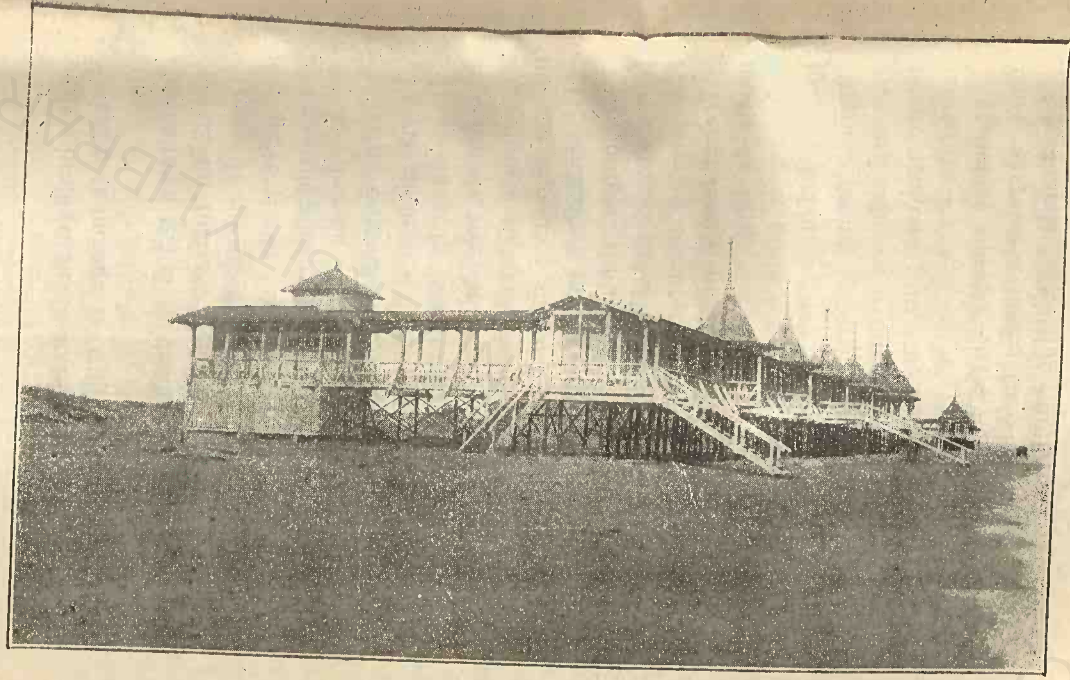
Trenul lunecă printre ape, duduind pe drumul moale de nisip.

Inainte se arată însăilarea uşoară şi surprinzătoare a băilor.

Liniile acelea sprintene, care se încrucişează şi amăgesc ochii ca o mreajă de păianjen, par împletite acolo ca prin vrajă, ca să facă sălaş zeiţelor mărei.

Trenul se opreşte şi pe uşile vagoanelar deschise, se revarsă lumea ca o inundare de capete.

Coridoarele băilor duc mulţimea la cabine.

Băile dela Mamaia.

Cât ai gândì şi marea se umple de scăldători.

E o continuă explozie de apă împrăştiată, de ţipete şi de înviorare.

De sus soarele bun şi darnic, râde de atâtea gângànii şi de bucuria lui străluceşte şi cuprinsul şi faţa apelor.

II.

Insula Ovidiu.

Duna se întinde între mare şi lacul Siut-Ghiol. Din dreptul băilor se vede în lac insula Ovidiu. Se zice că poetul surghiunit şi trist găsia adeseaori linişte şi împăcare sufletului, privind din insulă minunea dimprejur.

Apele lacului sunt clare şi cuminţi.

Ne-am suit într'o barcă şi am spus să ne ducă la insulă.

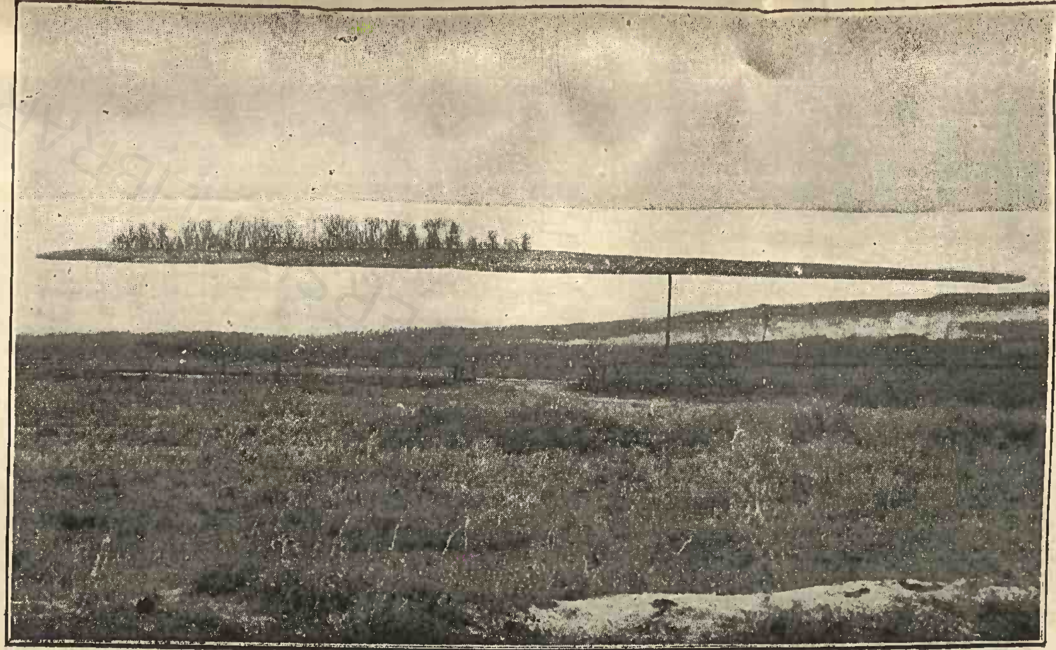
Unda erà caldă şi din mers clăbuciam apa cu mânele.

Prin limpedele apei se vedeà prundişul dela fund.

La răstimpuri săgetau pe de lături peşti de toate mărimile. Mreanele iuţi şi jucăuşe, se azvârliau la suprafaţa apei şi străluciau în bătaia soarelui, ca nişte platuşe sucite în raze.

Luntrea noastră tăia apa uşor şi'n cuminţenia care amuţise cuprinsul, s'auzia numai lopăitul lopeţilor.

Plaja rămăsese departe şi cu cât intram în umbra

Insula Ovidiu.

răchiţilor mari, crescute pe insulă, cu atât se răcoria şi cuprinsul.

Stufărişul fâşie mătăsos şi ascuţit de atingerea luntrii, care-şi face loc ca să se apropie bine de mal.

Vegetaţiunea din insulă este îmbelşugată şi înneacă mirosul cu prisosul de sevă şi abundenţă.

Am sărit cu toţii pe mal şi ne-am strecurat câte unul pe o potecuţă bătută de pescari.

În mijlocul insulei, am dat peste nişte grădinari care lucrau la răzoare.

Ici-colea câte un buştean trântit la pământ, părea împletit aproape în buruienile agăţătoare, încâlcite şi grase.

Un bloc de granit rotunjit, abea se mai conturează din mucegaiul îngrămădit pe el de vreme.

Pe o lature a pietrei se mai cunosc chiar urmele unor slove latineşti.

Se zice că insula aceasta se va lua în curând sub îngrijirea publică şi se va transformà într'un parc şi loc de escursiune, ca o întregire a frumuseţii dela Mamaia.

Nicăiri în lume nu e un colţ aşà de potrivit, unde natura să fi întrunit mai multă podoabă.

Rămâne acum ca omul să complecteze această operă rară.

Începutul s'a făcut cu mult noroc, căci băile au toată graţia şi surprinderea împrejurimilor.

Va fi o luptă de întrecere.

Ocârmuitorii şi artiştii care vor duce lucrările înnainte, vor fi puşi un moment la încercare, căci

natura a întrecut aici orice închipuire, cu forţa ei de creaţiune.

În adevăr, locul acesta erà poate singura răsplată, pentru înstrăinatul Ovidiu, care să-l facă să-şi uite plânsul.

Natura, a cărei metamorfoză misterioasă a cântat-o Ovidiu cu atâta pompă, i-a rămas singura credincioasă, din toţi cei pe care-i preamărise în versuri, elegantul poet al Romei.

Natura s'a împodobit aici ca de sărbătoare, pentru ca să primiască pe surghiunitul cel străiucit, pe cântăreţul genial al ei.

Şi noi vediàm cu ochii minţii pe Ovidiu, cum părăsia în dimineţele de toamnă metropola Tomis şi strângându-şi toga la gât, se strecura posomorât şi învins printre negustorii greci gălăgioşi şi de acolo se îndrepta înspre insula lui favorită.

În drumul şerpuit şi în paragină, întâlnia Schiţi bărboşi şi murdari, trecea pe lângă locuinţe vârâte în pământ şi din pragul acestor vizuini îl petreceau din ochi uimite, trogloditele plodicioase şi nespălate.

Ajuns în insulă, Ovidiu îşi strângea mai bine toga la gât şi aşezându-se obosit pe piatra lui, cerceta îndelung cu ochii orizontul mărei, în aşteptarea corăbiei care să-i aducă ertarea lui August.

Târziu, descurajat, îşi lua tableta lui şi scria o «Tristă» pentru cei rămaşi în Roma.

Ne-am întors cu luntrea grăbiţi, ducând în suflet senzaţia omului părăsit şi înstrăinat.

III.

Plaja.

Duna te amăgeşte şi te îndeamnă.

Când te uiţi în lungul ei, imensitatea apelor pare că dă să'nece panglica această galbină şi s'o desprindă dela celalalt capăt. Un moment ai amăgirea că şuviţa fermecată pluteşte aruncată în placul undelor, de-ai crede că-i părul despletit al unei gigante bălăi, care s'a cufundat o clipă în mare.

Trenul nu merge decât până la băi, şi pentru ca să tăem duna în lung mai departe, am luat o trăsură.

Drumul prin nisip îţi dă senzaţia unei dulci şi continue inervări, un fel de gâdilire uşoară a subsuorilor şi a genunchilor.

Trăsura noastră merge la pas, iar noi câţiva alergăm greoi şi nesiguri prin valurile de pulbere de aur.

Duna această e formată din nisipul adus de valuri şi îngrămădit pe vremuri la intrarea golfului, care azi a rămas lac închis, despărţit de mare.

Un capriţiu al naturei meştere şi uriaşe.

Lacul Siut-Ghiol are isvoare mari şi fiind mai sus decât marea, îşi varsă apele în ea printr'un prival îngust, încolo, departe, în spre răsărit de băi.

Sărătura fostului golf de mare, s'a spălat prin continuă primenire a apelor de isvoare şi azi avem

un lac dulce, lacul de lapte, cum îl numesc turcii în limba lor.

Impărecherea e minunată.

Furtuna pe mare. (Voinescu).

Deoparte lacul dulce, ridicat sus, limpede şi liniştit, cu peşte cunoscut şi cu stufăriş pedelătur, — iar pe astălaltă parte, mai jos, marea covârşi-

toare şi întunecată, înnegreşte orizontul cu adâncul apelor ei tainice.

Nisipul dunei spălat în unda valurilor şi adunat acolo de când nu poate ţine minte omul, s'arată curat şi molcuţ, ca un leagăn imens, aşternut din proaspăt.

Când vezi învelişul acesta neaşteptat, nu poţi să te opui dorinţei de-a te rostogoli leneş, măcinând în mâni prăfuirea aurului risipit.

Cum dam cu ochii de un deluţ de nisip, o luam fuga pe întrecute şi-l urcam mai mult în brânci.

Picioarele lunecau, degetele noastre se-nfigeau în coama făinoasă şi înghesuindu-ne la deal, mulţi se rostogoliau în urmă, strângând în pumni nisipul, de care se agăţase ca de-o mântuire.

De sus vezi tot lungul dunei.

In urmă, departe, rămâne înseilarea feerică a băilor, cu mişunarea furnicarului de scăldători.

Innainte vezi cum bentiţa tremurată a dunei se prinde de ţărm, ca într'o copcă.

Deoparte şi de alta, apa cuminţită şi fără sfârşit.

Cuprinsul tot abia încape strălucirea soarelui şi sănătatea care se revarsă din toate părţile.

O clipă de extaz numai şi coama movilei noastre se prăbuşeşte la o vale, odată cu rostogolirea sgomotoasă a tuturor.

Nebuniile şi bucuria covârşesc împrejurimea.

Nisipul spălat şi uscat curge de pe noi la cea mai uşoară atingere.

Ne scuturăm hainele şi părul, mai strănutăm şi

adunându-ne pălăriile aruncate, pornim tot mai înainte, pe când trăsura în pasul cailor vine după noi.

In drum intâlnim mame cu copii anemici şi slabi, pe care-i primblă desculţi prin nisip şi le face de joc cu scoici colorate frumos şi cu melcuţi întortochiaţi.

Duna pare o seră nesfârşită, în care s'ar putea preface şi întări sănătatea celor bicisnici.

Pe malul mărei, pe nisipul bătut şi umed, fug cu pas mărunt şi iute păsărele delicate şi sprintene.

Pe deasupra apei vâslesc în bătaea soarelui, pescarii cu aripile albe şi lungi.

IV.

La moară.

Timpul trece nebăgat în seamă şi prânzul s'apropie tulburător.

Părăsim hârjoana şi nisipul şi urcăm în trăsură.

Lăsăm duna să se ducă singură până la celălalt ţărm şi noi facem la stânga, pe la capul lacului, ca să luăm masa la cârciuma dela moara de apă.

Zăgazul care îndreaptă apa în spre scocul morei, e o înjghebare trecătoare, încât, când îl vezi cum se burduşeşte la mijloc, de deabea opreşte năvala ridicată a cursului, grăbeşti şi fără foame mersul, de frică să nu plesniască hamzalele lacului, ca cercurile slabe ale unei buţi prea pline.

Fiorul ţine câţiva paşi numai şi zăgazul lărgit

Intrarea la moară.

se întăreşte puternic, deoparte şi de alta, cu înrădăcinarea a două perdele de răchiţi bătrâne, care adumbresc şi întunecă drumul.

Huruitul morei şi sbaterea apei în scoc, umplu toată împrejurimea.

Intrarea în bătătura morei, se face sub bolta nestrăbătută a perdelei de răchiţi.

Trăsura îşi face loc cu greu printre carele îngrămădite.

Câţiva dulăi, deprinşi cu oaspeţii se încearcă să latre mai mult de obiceiu.

Stăpânul morei e un armean cum se cade, care face treburi frumoase aici.

Am fost întâmpinaţi cu multă luare aminte.

Unul din escursionişti, era cunoscut de gazdă şi ştia mai dinnainte ce e bun în partea locului.

Lucrurile s'au pus la cale numai din ochi şi prin semne.

Noi, cei mai străini, n'am înţeles ce se urzeşte.

Am văzut doar atât că tovarăşul nostru cheamă pe stăpân aşa mai la o parte şi-i spune râzând:

— Domnule Agopcian, ce zici, aruncăm... şi-i face un semn meşteşugit cu mâna, aşa... la dreapta şi la stânga... de pare c'ar fi potrivit o plasă, gata de asvârlit în apă.

Armeanul râde şi dă din cap cu înţeles.

Un chemat pe nume numai şi din moară se arată un vlăjgan albit de făină.

Prânzul s'a alcătuit repede.

Dintr'o asvârlitură de plasă, s'a scos peşte pentru un oaspăţ destul de bogat.

Plătica grasă sfârâia pe grătar, pe când cârciumarul întindea masa sub umbrarul unor salcâmi stufoşi.

Vin bun, salamură de peşte dulce şi cât ai gândi s'a întins masa cu chef şi voe bună.

Lipsea numai... crâşmăriţa...

In cuprinsul de afară, domnia huruitul morei, cu sbaterea apelor năvălite în scoc şi strigătele răsleţe ale celor veniţi la măcinat.

V.

De pe deal.

Cu apropierea sărei ne gătim de ducă.

Din spre mare începuse a sufla o boare mai rece.

Ne hotărâsem să ne întoarcem la Constanţa pe şoseaua care mărgineşte lacul pe dela deal, căci ar fi fost greu să străbatem duna prin întuneric.

Trăsura ridică dealul dela moară şi ne scoate pe tăpşanul dela Mamaia.

Soarele scăpătase după dealuri.

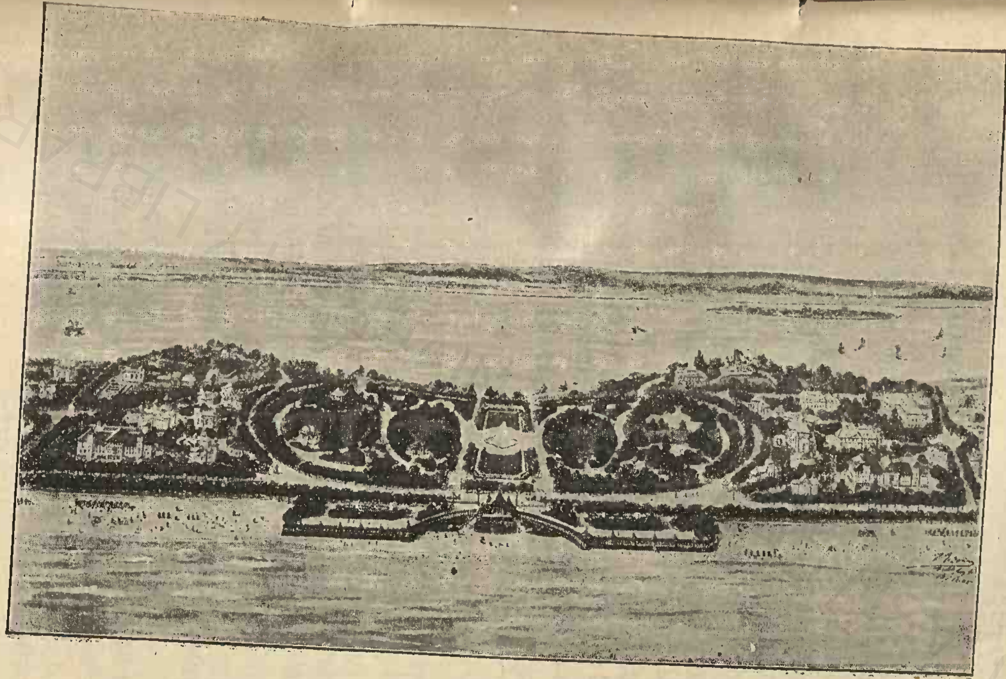
Cuprinsul se înegura de înserare şi de fiori umezi.

Drumul duce înnainte printre sămănături frumoase.

Din mersul trăsurei ne aruncăm ochii în urmă.

Priveliştea îţi copleşia privirile.

De pe deal se vedeà marea imensă şi înăsprită.

Cum va fi Mamaia în viitor.

Şi prin valurile stârnite, se întindeà între două capuri, duna îngustă, de păreà că-i o trâmbă de borangic uitată pe noapte afară.

De nicăiri nu se arătà tabloul mai întreg ca de aici.

Tot colţul acesta fermecat ţi se desface sub ochi.

Duna se 'nseamnă printre ape ca o fâşie perdută, tremurată în lung de săltatul valurilor.

Când vezi marea încordată şi neagră, cum năzue covârşitoare şi se 'ntinde lacomă pe plajă, crezi că e pornită să spele jucăria aceasta a naturei, s'o sfâşie ca pe o panglică agăţată numai de maluri, să treacă tumultoasă înnainte şi să-şi mai revadă încă odată golful cel perdut şi cotropit de ape străine.

Departe, în celălalt capăt al dunei, în spre oraş, se extompează şters în înserarea răcorită, mreaja fermecată a băilor.

Prin înegurare se zăreşte fumul dela un tren, care duce pe ultimii vizitatori.

În insula Ovidiu, din lacul liniştit şi sombru, se vede vâlvătaia unui foc de uscături.

Marea se întartă tot mai mult, clăbucindu-şi coama valurilor din tot largul, aşa că spuma aruncată, pare nişte solzi albi, a unui monstru de mare sborşit, gata de năvală.

Am trecut prin satul Cogealia, locuit acuma de o colonie de germani gospodari, de unde am eşit la şosea.

Seara căzuse deabinelea.

Calea pietruită coboară şi albeşte în bătaia ochiului.

Marea se mai iveşte pe la unele cotituri, s'arată tot mai întunecată, până se confundă cu orizontul înegrit.

VI.

Legenda „Mamaei".

Pe valea dela Canara trăsura mergea în pasul oprit al cailor.

Prin întunericul ce împânzise cuprinsul, abea se vedeau drumeţii, ca să se ferească în de ei.

Unele căruţe treceau mânate nebuneşte, de mai să dea în roatele trăsurii noastre.

Drumeţii mai cu chef, cântau şi chiuiau, lovind în cai, ca să se întreacă din mers.

Dela cârciuma din Canara se aude un sdrăngănit de dairà şi versul prelungit şi plâns al unui cântăreţ turc.

Aglà ciogiuc, aglà [1])
Agla Mamaia . . .

Am rămas cu toţii nedumeriţi de frântura de vers, care după cât înţelegeam noi turceşte, trebuia să aibă legătură cu duna noastră fermecată.

Am tras în bătătura hanului şi ne-am apropiat de cântăreţ.

---

[1]) Plângi copilă, plângi,
Plângi pe Mamaia . . .

Dairaua zornăia de bătătura degetului, întărind plânsul cuvintelor lungite şi tremurate.

Turcul slab, spânatic şi cu ochii imobili, căsca

După naufragiu. (Voinescu).

gura larg şi sbătea cuvintele între fălci, de par'că se frigea cu ele, până când la urmă, le termină cu un ison prelung, de ai fi crezut că le dă drumul din cimpoi.

Aglà ciogiuc, Aglà
Aglà Mamaià . . .

În jurul cântăreţului erau strânşi căruţaşi tătari, lucrători dela carieră şi ţărani veniţi delà muncă.

Ne-am dat pe lângă un turc care o rupeà româneşte şi care ne spiona din ochi, cu intenţia vădită de a se arătà de folos.

— Ce zici de cântecul acesta, bre ciorbagiu?

— Asta frumos este!

— Ce-i cu voba Mamaia?

— Asta . . . Mamaia . . .

— Care Mamaie?

— Mamaia — numai una este — care altă Mamaie? Mamaia unde merge boerii la scăldat...

— Şi ce zice cântecul de Mamaia?

— Asta vechi cântec este, dela bătrâni.

— Şi cum vine pe româneşte?

— Ei, Mamaia este frumos numai pe turceşte... eu nu ştiu să spun tot aşa de frumos, pe româneşte...

— Spune atâta cât ştii...

— Mamaia este o creştină... ea a fost nevasta unui bei dela Modova. Beiul acela s'a bătut cu Turcii şi erà voinic tare. El ţinea tunul în braţe şi da foc. Da turcii tot l-a bătut pe el şi l-a prins şi l-a rupt în bucăţi cu cămilele.

Nevasta lui s'a bătut şi ea cu Turcii şi la urmă a fost roabă.

Paşa dela Silistra, când s'a întors înapoi cu

oastea, a luat şi pe nevasta aceea de beiu Moldovan.

Ce-a vrut el, n'a vrut la ea.

Ea avea o fetiţă de lapte.

Asta Moldovancă erà creştin tare şi scuipà la Turci.

Paşa a lăsat-o aici, unde este Constanţa, cu parale multe şi cu slugi tot Moldovani.

Fata ei a crescut mare şi trăia cu măsa şi nu se despărţia una de alta.

Ea la măsa a ei zicea *Mamaià* — asta vorbă Moldovenească este, tu ştii la tine, că eşti Moldovan... şi pe fată Dina — Constandina chemat.

Alah iubea mult casa lor.

Fata erà bălană şi cu păr ca aurul; mamaia a ei erà tristă şi bună.

Toţi oameni şi turcii şi creştinii, da respect mare la ele.

Când veniau dela biserică, turcii eşia în drum şi desmerdà la fată: — Ghiuzel Kiustanda... Şi Grecii lacomi ziceau: — Psihimu Cuştanda...

Oraşul tot erà numai o vorbă; la toate părţile ai auzit:

— Kiustenge şi Cuştanda.

Noi când mergeam la târg, zicem mergem la Kiustenge. Şi voi moldovanii ziceţi azi mai frumos, Constanţa, tot după cum chemat fata lui beiul dela Moldova.

Da paşa cela dela Silistra, tare a dorit la el pe roaba care a lăsat aici, pe femeia beiului.

El vine câte odată şi erà bun şi aducea dar la moldovanca... cât aur şi cercei este la Stambul, tot...

Dar moldovanca poartă haine negre şi este trist tare şi face cruce multă la D-zeu.

Paşa înciudat este peste tot.

El vreà acum să fure pe Mamaia, dacă a văzut că ea nu se lasă singură.

Casa la moldovancă erà pe mal lângă mare.

Fata nu este afară, Mamaia este şi spălat lână acolo la apă.

Erà ziuă şi cald mult.

Nimeni nu este, numai moldovanca spălat la apa de pe mal.

A venit atunci tâlhari cu luntre dela paşă, a prins şi a suit la ei pe Mamaia şi a fugit.

Moldovanca atunci tare strigat, că este la tâlhari.

Fata cea bălan şi bun la Alah, a fugit din casă şi când s'a văzut la masă, tare ţipat: — Mamaia... Mamaia...

Şi ea mititel şi frumos a sărit la apă, să prindă la luntre.

Moldovanca tare speriat din luntre că îneacă fata şi ea atunci face cruce lui Alah a ei...

Fata în loc de apă, găseşte la mare o punte de nisip, care duce tot drumul până la alt mal.

Moldovanca atunci nu mai este.

Fata plânge şi fuge pe nisip, care a crescut sub picioarele a ei şi nu ştie ce să creadă la ea.

Oamenii din târg vin aici la mare şi văd minunea cea mare şi pe Kiustenge plângând.

Ei întreabă la dânsa cu mirare: Kiustenge, ce cauţi tu acolo la mare? Da' Kiustenge, mititel şi frumos, plânge tare: Mamaia... Mamaia... Vezi... moldovanca a făcut cruce la Alah a ei şi Alah ca s'o scape şi pe ea de ruşine, a prefăcut-o în punte de nisip şi a aşternut-o ca drum între ape, ca să nu i se înece fata...

Mamaia... a făcut Alah şi minune mare este...

Turceşte, cântec frumos, — *ama* româneşte, nu este frumos.

Şi turcul nostru încălzit se întoarce la cântăreţ.

— Hai, Mustafa, mai zi odată, că domnule are să dea cafea la noi...

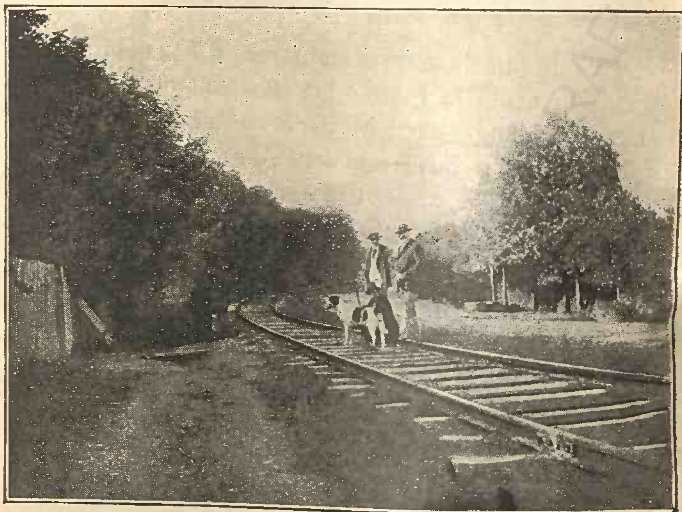
Dairaua tresaltă şi zornăe, pe când cântăreţii se bocesc în tremurări prelungite... Am plătit cafelele la toţi şi-am plecat goniţi de noapte.

Din urmă ne ajungeau frânturile cântecului plâns

Aglà, ciogiuc, aglà
Aglà Mamaia..,

Emoţiunea ne stinsese glasul şi îndemnam caii numai din biciu, cu graba oamenilor care duc acasă o comoară.

Drumul vechiu la Vii.

LA VII

În paragina şi pustiul din jurul oraşului, e o adevărată împrospătare pentru ochi, când îţi poţi oprì privirile pe un colţ acoperit de verdeaţa copacilor.

Administraţiunile de pe vremuri, s'au gândit la o încercare de plantaţiune în jurul Constanţei şi primele rezultate au fos pline de speranţe.

S'au creat astfel atunci două frumoase parcuri de salcâmi, unul pe malul mărei, de-asupra portului şi altul în capul străzei Stefan cel mare, care se leagă cu drumul Mangaliei.

Dela acele încercări însă, nu s'a mai gândit nimeni să întinză plantaţiunile şi lucru şi mai trist, nici n'au ingrijit măcar pe cele prinse cu atâta greutate.

Totuşi copacii s'au luptat cu vremea şi cu oamenii şi au rămas să umbriască înainte pe cei osteniţi şi setoşi de privelişti.

Primblările la vii se pot astfel face prin umbră şi răcoare.

Ce deosebire e în această privinţă, între noi şi edilii oraşelor străine. Împrejurul centrelor mari din lume, sunt păduri întregi. Prima grijă a celor care conduc destinele Constanţei, ar trebui să fie de-a încadrà oraşul în parcuri şi păduri, ca să-l recucerească din paraginea şi dezolarea care-l înconjoară ca o haină sdrenţuită.

Drumul boltit şi rânduit care leagă marginea oraşului cu Viile-vechi, îşi deschide calea pe un prund curat, sub răcoarea plantaţiei tinere; calea e preserată de bănci rustice, înşirate ici-colo pentru odihna pietonilor.

Inceputul Viilor se simte după boarea de răcoare, ce vine dinspre boschetele înverzite.

Valea uşoară pe care podgoriile tinere se desfăşoară până departe în pacea câmpului, se vede de departe, din împrejurimile secătuite, ca o oază de vegetaţiune puternică, plină de sevă şi sănătate.

Tăcerea dimineţei de vară se înfioară adânc de acordurile tremurătoare ale păsărilor.

Priveliştea este plină de înviorare; preumblarea e recreativă şi sănătoasă.

Vilele care răsar de sub umbrarele dese, pe creasta prăpăstioasă a malului, dinaintea depărtărilor sinelii şi neţărmuite ale mărei, — s'arată în liniştea locului, ca o manifestare a unor suflete delicate, dornice de pace prielnică şi visări frumoase.

Un drum curat şi bătut ca'n palmă, ştreşuit cu ziduri de verdeaţă, tae în curmeziş, cât răzbaţi cu ochiul, valea podgoriilor rânduite frumos, aşternute până departe într'o bogăţie nesfârşită de verdeaţă şi putere, sub cerul senin şi lumina blândă a soarelui de dimineaţă.

Răcoarea şi verdeaţa aceasta, atrag şi amăgesc multă lume în timpul verei, făcând-o să uite de arşiţa şi înghesuiala oraşului. S'ar păreà că însuşi marea, dornică de odihnă, a rănit adânc malurile, pentru a-şi dezgolì în aprinderea astrului, faţa ca de oţel.

Inapoi, departe în fund, se vede perspectiva oraşului, semănat pe povârnişul malului, vârât în mare, asemenea unui amfiteatru străjuit puternic de şiragul cheiurilor de piatră, cu farurile solitare şi neclintite.

La Vii e loc de odihnă şi destindere sufletească.

Pacea amorţeşte cuprinsul.

Ici-colea numai, printre tufele învolte, moşmăe lucrătorii tăcuţi.

În zilele de sărbătoare, solemna pace a locului

se turbură de năvălirea zgomotoasă a norodului, care vine să-şi petreacă în voe libertatea, prin cuiburile fericite de verdeaţă. Atunci podgoriile se trezesc uimite în cântece de lăutari şi glasuri vesele.

Ecoul confuz se repetă până departe, în adâncurile umbroase ale copacilor deşi.

Impestriţarea de lume se scurge ca un şivoi fără sfârşit, împrăştiindu-se apoi pe sub umbrare, la o petrecere înfrăţită, într'un belşug nesecat de bucurie şi de voe bună.

Petrecerile sănătoase ale vremurilor bătrâne, se simt ca înviate.

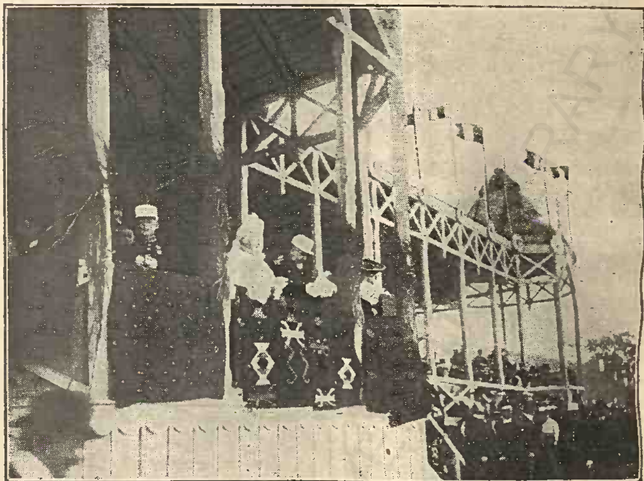
Odată, mai înainte de mutarea băilor la Mamaia, pe sub aleele umbrite, se strecurau chipuri vesele şi siluete elegante de lume bogată, venită din toate părţile ţărei la băi.

Marea însă capriţioasă şi răsbunătoare, în ciuda zăgazurilor portului, pe care i le-a pus omul înainte, s'a aruncat întărâtată asupra vechilor băi, a mâncat din mal, a dezgolit colţuri periculoase de stâncă şi a gonit lumea dela scăldătoare.

Viile rămân de acum încolo, numai ca loc de preumblare şi petrecere.

Sub solemnitatea bolţilor nestrăbătute, la o masă dela berăria Gruber, prietenii îşi spun multe şi uită din cele urâte.

In paragina şi pustiul ars, care înconjoară Constanţa, Viile rămân oaza de verdeaţă şi răcoare, care împodobeşte cadrul şters al oraşului.

M.M. L.L. Regele şi Regina, azistând la alergări.

ALERGARILE...

In Mai şi în Septembrie, sunt alergări de cai, la hipodromul dela Anadolchioi.

La aceste întreceri, ca să le zicem aşa, se *dau* diferite premii, în scop de a încurajà desvoltarea rasei micilor cai dobrogeni, preţuiţi atât de mult pentru rezistenţa şi iuţeala lor.

Alergările acestea prezintă un deosebit interes, mai ales pentru vizitatorii străini de localitate.

Pe timpul alergărilor se organizează trenuri anume, ca să ia lumea din Constanţa şi s'o ducă la curse.

Eu însă am să fac drumul pe jos, pentru ca să mai arunc ochii în voe la cele întâlnite din treacăt.

Plecând în spre hipodrom, ieşi afară din Constanţa pe şoseaua Anadalchioiului, lăsând pe rând în urmă spitalul, movila, cazarma de călăraşi, închisoarea militară şi cazarma de artilerie.

In drum abia te poţi ferì de goana trăsurilor cari se primenesc şi cari ridică nouri de praf din fugă. Pe cărările mărginaşe trec şiruri nesfârşite de pietoni cari se duc la curse.

La dreapta pe terenul ce pare a se ridicà cu cât se apropie de malul mărei, s'arată ruina mohorîtă a fostelor tăbăcării, iar la stânga ogoarele se lasă uşor în jos, parcă s'ar aplecà înaintea zărilor, lăsând ochilor drum liber peste ele.

Adierea de pe zare, te-nvălue şi te răcoreşte ca o bură de apă suflată. Marea întunecată de înfiorările venite din larg, se desface de departe imensă şi covârşitoare, ca într'o chemare lacomă a infinitului.

De sus ţi se arată în lungul drumului, mulţimea de case, care vestesc că intri în Anadalchioi. Satul e curăţel, cu clădiri frumoase, care-i dau înfăţişarea unei aripi de oraş.

De cum intri printre case, nu mergi mult şi cotind la dreapta, dai de-a dreptul peste liniile căei ferate, pe lângă nişte magazii vechi, şi aşa ajungi la locul dorit.

Hipodromul e o înjghebare cu totul primitivă,

— un loc deschis, încins cu o pistă de formă circulară, înconjurată cu două rânduri de ostreţe joase, prin făgaşul cărora se fac alergările.

Atât în incintă cât şi în afară, dincolo de fâşia întrecerilor, stă fără plată mulţimea celor curioşi. Ceilalţi privitori cu dare de mână, plătesc locuri anumite sub pavilionul elegant, ce ţi se înalţă în faţă.

In vremea liberă de dinaintea alergărilor, poţi cercetà curios clădirile oeriei statului şi a herghe-liei, care domină hipodromul. Dacă-ţi mai rămâne timp de perdut, te uiţi înapoia drumului ca să vezi cum curg valurile întârziaţilor.

Priveliştea celor veniţi acolo e pitorească, formată de mulţimea fesurilor roşii, a turbanelor, ori a hainelor largi şi colorate, care se împestriţează cu costumele europeneşti şi cu portul ţăranilor români, din împrejurimi. Ai în faţă două lumi: una închisă, mărginită în prejudecăţi, cea orientală; alta largă, liberă poate mai mult decât s'ar cuvenì, cea occidentală; amândouă se întâlnesc, se ating, dar nu se contopesc.

Murmurul mulţimei care se măreşte mereu, devine tot mai puternic. E un freamăt neînţeles, un babilon de naţii şi de limbi. Aici îţi sună în ureche, laolaltă, graiul tătarului şi a grecului, a bulgarului şi a evreului, a armeanului şi a românului. Apoi, nu tocmai rar, auzi vorbindu-se nemţeşte, italieneşte şi englezeşte.

Dacă te duci sub pavilionul rezervat celor ce

plătesc, auzi şi limba franceză ciripită de cuconiţele din faţă, c'un accent mai mult ori mai puţin elegant, apoi greceasca vorbită pe vârful limbei de strănepoatele Afroditei, care-s mai stăruitoare în a-şi păstrà limba lor.

S'apropie ora 3. Alergările sunt gata de a începe. Cei din afară caută pe cât e cu putinţă, să ocupe o poziţie bună de privit.

Concurenţii sunt în neastâmpăr. Alergările trebue să se deschidă cu întrecerea căruţelor.

Un şir de căruţe trase de câte doi cai, s'aşează în linie dreaptă în faţa pavilionului. Semnalul plecărei se dă şi ele pornesc în galop. Cele sortite de-a câştigà lupta, trec dela început înaintea celorlalte. Adeseori însă cele care se aşteptau să iasă întâi, nu iau nici un premiu, fiindcă caii ostenesc la primele rotogoale silite; ultimul dintre concurenţi se retrage fără a aşteptà terminarea cursei de întrecere. Când kilometrii fixaţi au fost străbătuţi, căruţele trec la o parte.

Până la pregătirea concurenţilor următori, se scurge un interval de timp, în aşteptare.

După căruţe, vin la rând caii dobrogeni, călăriţi mai ales de băeţi musulmani între 12—13 ani.

E ceva hazliu să vezi copii călărind fără şea şi legaţi de cai ca să nu cadă.

Imediat ce s'a dat semnalul, călăreţii pornesc ca o furtună. O vreme, aproape toţi se ţin egali, pe urmă unii cai şovăesc, alţii poticnesc, rămânând îndărăt. Lumea priveşte cu interes. Puii de mu-

sulmani saltă mereu pe spatele cailor, ca nişte mingi prinse, îndemnând fiecare fugarul.

Şirul gonaşilor turci, se vrâstează şi cu câte o căciulă mocănească de copil, de care mulţimea râde aplaudând.

Cei rămaşi în coadă la întâia repezeală, înain-

tează neîncetat faţă cu ceilalţi, pe măsură ce caii se aprind la fugă.

Spaţiul destinat alergării se termină şi cursa a doua încetează. Concurenţii trec la rând pe dinaintea pavilionului şi se opresc la o parte. Fugarii fumegă aprinşi. Părinţii îşi desleagă... jocheiii şi-i şterg de sudoare.

O mică pauză ; în vremea aceasta muzica cântă ;

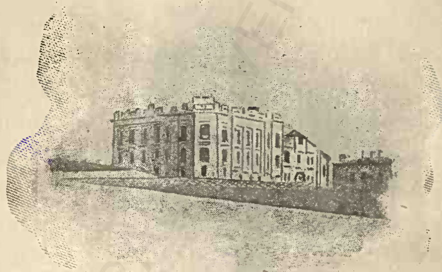
lumea nerăbdătoare se mişcă, vorbeşte iute şi se agită.

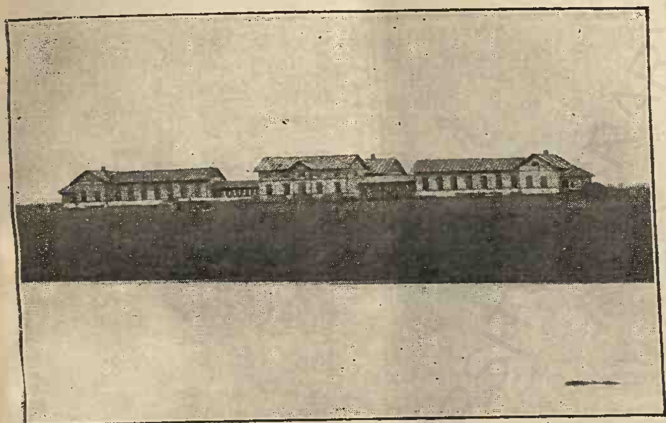
Vine rândul cursei călăraşilor. Soldaţii, plini de tremurarea aşteptărei şi a necunoscutului, s'aşează în linie. Semnalul plecărei răsună scurt şi pregătiţii pornesc într'un potop de ropote. Lumea priveşte încordată la lupta ce se desfăşoară. E hazliu să vezi cum unii cari au câştigat locuri înainte, din primul avânt al fugei, se folosesc une ori de mici şiretlicuri, — un gest mascat — speriind calul celui ce stă să-l întreacă, ori tăindu-i drumul. După un înconjur al spaţiului de alergare, învingătorii trec înainte, pe când caii celorlalţi perzând din forţe, rămân mai la urmă. La al doilea înconjur, alergătorii se răresc tot mai mult. Cei din frunte fug de rup pământul în mers. Coada rămâne răsleaţă de tot. Ici şi colea numai câte o încercare de reabilitare. Când se împlineşte cursa, se dă semnalul încetărei, călăreţii din urmă domolesc mersul, căci la ce-ar mai osteni zadarnic?

La sfârşitul alergărilor se împart premiile învingătorilor. Oamenii încep a roì de sgomot şi mişcare, punând la cale întrecerile. Incet, încet, hipodromul se goleşte. Lumea se revarsă în valuri, unii spre drumul ce duce îndărăt la Constanţa, iar alţii de pe afară, luând drumurile satelor. Mulţi se opresc în treacăt, pe la berăriile Anadolchiului.

Sara s'apropie tot mai răcorită, umplând coprinsul de împrospătare. Drumurile toate sunt o

adevărată rupere de zăgăzuri, aşà curg şi se revarsă căruţele cu lume. De pe la cârciume şi berării, vin cântecele lăutarilor şi a gramofoanelor răguşite. Sănătatea şi bucuria vieţii, umplu tot lungul şoselei, într'un chiot şi clocot nesfârşit de preamărire.

Instalaţiunile vechi ale Eforiei, de pe malul lacului.

LACUL TEKIR-GHIOL

I.

Pe drumul Tekir-Ghiolului.

Nimic nu îndărătniceşte pe om mai mult, decât dorinţa de a trăi. Omul se prinde de viaţă cu lăcomie, se învălue setos în mreaja ei mântuitoare şi se lasă purtat şi amăgit, ca într'un leagăn fermecat. O clipă de înălţare şi extaz, îl face să uite căderile şi atingerile dureroase din acest joc straniu.

Pentru bucuria de a trăi, oamenii îşi caută sănătatea ori unde şi aleargă după ea fără odihnă.

Priveliştea acestei trude grozave, se vede în toată desfăşurarea ei disperată, mai ales pe la staţiunile balneare.

Pelerinajul dela Tekir-Ghiol, e un adevărat drum sfânt, unde bolnavii se duc ca la o invocaţiune mistică, ca să ceară sănătate şi drept la viaţă, dela balta aceea glodoasă.

In jurul acestei zeităţi noui, se întâlnesc toate vrâstele şi stările, pribegi setoşi de viaţă, veniţi din toată lumea, strânşi cu toţii în aceiaşi credinţă şi închinare, care le făgădueşte mântuirea şi bucuria de mâine.

Copiii mai ales, îţi fac impresia cea mai tristă, când îi vezi ofiliţi şi inconştienţi, cum îşi cerşetoresc dela lac, sănătatea pe care nu le-a dat-o părinţii lor.

Eforia spitalelor noastre, s'a gândit la aceste victime nevinovate şi a făcut la Tekir-Ghiol un sanator pentru copii săraci, unde-i aduce în serii din toate părţile ţărei.

Venirea acestor triste grupe, se întâmpină cu milă de curioşi în gara dela Constanţa, ca nişte solii batjocorite şi înfruntate de soartă.

Urmărit de aceste senzaţiuni şi gândiri risipite, m'am dus să văd şi eu sosirea unui tren cu bolnavi şi vizitatori la Constanţa.

In după amezile de vară, soarele cade asupra pământului., ca o explozie de raze care aprinde tot cuprinsul. Sub zăduful acesta înecător, pământul pare că se pleoşteşte şi asudă, ca un frunzar imens trecut printr'o flacără.

Viaţa însă nu dă înapoi, nici dinaintea acestui

foc revărsat, ea şovăe, îşi trage cu greu suflarea, dar tot învinge şi merge înainte.

Cu cât m'apropii de gară, prin potopul arşiţei, o văd cum s'alege tot mai singură şi mai bizară din pustiul de lumină, ca un colţ pleşuv de stâncă, care domină inconjurul.

Chiar în umbra apărătoarei dela peron, tot simţi dogoarea de-afară, care ajunge în răcoare, în unde de vălvătae.

Liniile drumului de fer se încurcă, prelinse în depărtare, sclipind în bătaia soarelui, ca nişte şuviţe de isvoare care se împletesc în curgere.

In pustiul acesta de lumină aprinsă, s'aude flueratul trenului aşteptat. Prin zarea liniilor străbate maşina speriată, mâncând din spaţiu şi pătrunzând în priviri ca un sbor săgetat al unei pasări de pradă.

N'ai puteà s'alegi bucuria din durere, în înghesuiala zgomotoasă a celor sosiţi. Ici râd şi strigă cei fericiţi, cari vin la mare şi linişte, ducând după ei trăsuri întregi de cufere şi geamantane, colo se strecoară dus de braţ de o femee, un nevolnic podagros, palid şi abătut, timid ca o umbră.

Se văd cucoane cochete şi domnişoare sprintene, încrucişând drumul cu femei nevoiaşe din popor şi orientali greoi. E o primenire pestriţă de porturi şi limbă, care fac năduful deafară mai încărcat şi mai înecător.

După ce se limpezeşte prima îngrămădire a celor sosiţi, se vede mai la urmă grupa copiilor bolnavi veniţi pentru Tekir-Ghiol.

Ceata aceasta măruntă şi abătută, înaintează în rânduri nepotrivite, pălind par'că mai mult, sub săgetarea soarelui explodat. La coada şirului vine, în cârje un olog micuţ, cu umerii slăbuţi, ridicaţi până deasupra capului. Sânt feţe transparente şi îmbătrânite, ca nişte fructe uscate de crude. Ochii lor stinşi, par lumini închise în gogoşi de gutapercă. In seria aceasta de condamnaţi, s'amestecă şi firi zglobii, cari te amăgesc de departe cu sănătatea lor. Când te apropii însă, rămâi atins de gâlcele scrofuloase, cari le înţepenesc fălcile, ca nişte ghionturi înfipte.

Pelerinii aceştia nevinovaţi, se duc în convoiu trist la balta cea miraculoasă, ca nişte postitori virtuoşi, care răscumpără cu bucuria lor, păcatele şi iubirele vinovate.

Drumul la Tekir-Ghiol e o adevărată scăldătoare de zăduf. Te strecori în fuga trăsurei pe lungul drumului încropit, ca printr'un cuptor nesfârşit de lumină, în care se prăjeşte pământul. Pe delături se întind uscate lanurile de mirişti. Prin mirajul de raze, dai cu ochii în depărtare de turme cari pasc şi ridică din urmă aripi de praf. Şoseaua ruinată şi măcinată, s'a învelit ca într'o plapomă groasă, în stratul de ţărină plumburie.

In goana încrucişărilor din cale, se stârneşte praful, în învăluiri vânturate, cari îneacă răsuflările. Salcâmii de pe margini, nu-şi mai pot tremurà frunzele din copleşirea colbului.

Arşiţa de sus cade tot mai dogoritoare, înăduşind cuprinsul cu vălvătăile ei.

Ajungem din urmă tramcarul care face cursa între Constanţa şi Tekir-Ghiol. Trăsura aceasta monstruoasă, abea îşi târăşte povara prin zăduf şi ţărină, frângându-se la hopuri greoae. Talancele dela cai, cu sunetul lor spart, împrăştie un trăncănit sinistru prin paraginile uscate din cale. Pe sub perdelele ridicate ale tramcarului, se văd *pasagerii,* prăfuiţi şi asudaţi, îngrămădiţi ca într'o dubă de temniţă. Din' înghesuiala aceea năclăită, cu greu ai ghicì cine-i bolnav şi cine călătoreşte de plăcere.

Popasul îl facem la cârciuma dela Agigia. Acolo tragem sub umbrarul de salcâmi, care se îndeasă dinainte, ca o poală de pădure. Verdeaţa aceasta sbucneşte aici, în pustiul ars al miriştilor, ca o oază care atrage pe călători.

In vremea aceasta trece pe şosea brecul Eforiei, care duce la sanator copiii luaţi dela gară. Micii bolnavi prăfuiţi, strânşi în jurul celor două bănci din brec, par şi mai părăsiţi. Fără să vrei te duci cu mintea la un răzor năpădit de colb, la o margine de drum. Brecul trece înainte în trapul cailor, afundându-se prin focul soarelui, ca o speranţă îndoelnică, care îşi face loc în sufletul omului condamnat.

Dela Agigia, drumul la Tekir-Ghiol se împarte în două ramuri, care duce la cele două extremităţi opuse ale lacului.

Lumea mai săracă se duce în sat, la coada la-

cului şi continuă astfel drumul din dreapta, pe când cei mai cu dare de mână, se duc pe drumul care face din şosea la stânga, pentru ca să găzduiască la otelurile *«Movilă»*. Tot în partea aceea sunt şi frumoasele instalaţiuni ale Eforiei.

Eu, fiindcă sunt venit numai cu vederea, am să-mi permit luxul să mă duc deocamdată să văd partea din capul lacului, cu marea de-acolo şi minunile

Instalaţiunile noui ale Eforiei.

făcute de oameni, — pentru ca să mă întorc pe urmă pe malul lacului, în partea din coadă, unde e satul şi sărăcimea.

După ce-au răsuflat caii şi ne-am răcorit şi noi, am luat'o iar la drum.

Şoseaua care se desparte la stânga, tae platoul de pe malul mărei, în spre instalaţiunile Eforiei şi Movilă.

Scăpaţi la drum mai rânduit, caii se îndeamnă

la mers, strănutând ca uşuraţi, după atâta praf înghiţit până acì. Câmpul pare mai înviorat şi după paraginea uscată a miriştilor, intrăm printre nişte grădinării de pepeni, mărginite cu hlujani verzi de porumb şi cu perdele înşirate de floarea soarelui.

De după prispa ridicată a platoului, se vede zarea fugită a mărei, care se perde în continuitatea ţărmului, ca un întins acoperit cu ierburi de toamnă.

Dinspre apă începuse a adià o boare răcorită, care stingeà întru câtva arşiţa din cuprins, şi-ţi dădeà fiori de împrospătare şi odihnă. Mirosul de alge putrezite vine de departe în unde de sănătate.

Ne apropiem tot mai mult de malul mărei, unde se deschide larg orizontul.

In zarea drumului, dincolo de sanator, pe duna de aur ce scânteia printre mare şi lac, se conturează în lumina soarelui, otelul şi băile Movilă. Feeria acestor castele neaşteptate, apare în pustiul de nisip şi ape, ca nişte palate în cari s'au ascuns Cosinzenele gonite din basme. Undele apelor care bat duna dintre lac şi mare, în clipirea mincinoasă a soarelui, pare că vor să fure minunele acestea de pe pământ şi să le lunice în ascunsul zărilor umede, departe de drumul oamenilor.

Răposatul Movilă, când şi-a vârât milioanele lui în clădirile acelea fantastice, a vrut să-şi întrupeze un vis frumos de artă şi îndrăznială, acolo între plânsetele talazurilor şi izvorul de sănătate al ghio-

lului. Nicăeri nu se puteà da mai bine oamenilor slabi, iluzia sănătăţei şi îndemnul la o viaţă largă şi de sacrificii.

Plantaţiunile Statului şi ale Eforiei înverzesc înainte în pâlcuri frăgezite, care-ţi răcoresc privirea şi te aşteaptă cu umbra lor, ca nişte prieteni eşiţi în cale.

Hotelul Movilă.

Trecem pe lângă sanatoriul de copii al Eforiei, ca pe lângă un parc îngrijit, care îşi ascunde vilele în belşugul frunzarilor. Deodată un cor de copii, mângâe liniştea şi singurătatea cu un cântec vesel. Ne-am oprit dinaintea intrărei mari şi-am ascultat uimit. Printre aleele bogate şi rânduite, am văzut dinaintea unui corp de clădiri, un grup de copii, îmbrăcaţi ca de plecare, învioraţi şi bucuroşi, cari întonau în cor un imn de slavă.

N'am putut să intru şi eu înăuntru. Am aflat dela cineva deacolo, că grupa aceasta de copii şi-a făcut cura, şi acum pleacă sănătoşi pe la casele lor, ca să lase locul bolnavilor veniţi în urmă.

Solemnitatea aleelor îngrijite, cu tot înconjurul curat şi tăcut, se păreà că tăinuesc un templu antic, în care corul copiilor, cântă laude sănătăţei, premărind viaţa.

Dela sanator, drumul se deschide în spre Movilă, ca într'o perspectivă fantastică de lumină. Duna de nisip care despart apele, înoată printre unde ca un balaur cu solzii de aur. Marea dela stânga se lăţeşte sub orizont, într'o destindere frântă şi leneşă, respirând învinsă sub desmerdarea şi copleşirea soarelui puternic. Lacul de la dreapta pare încremenit ca un ochiu uimit, care aşteaptă sfârşitul unei minuni.

Intre aceste două abisuri de ape, te simţi luat de adieri răcoritoare, ca într'o învârtire de scrânciob. Nesfârşitul plin de lumină, te învălue şi te cuprinde într'o înălţare plină de bucurie, ca pe un copil căruia vrea să-i arate îndepărtarea.

M'am apropiat prin nisipul greoiu, de malul mărei. Plaja se întinde în ambele părţi, ca o prispă lipită din proaspăt. Aici boarea îţi năvăleşte în plinul obrazului, într'o stropire de aburi reci. Din larg vin la mal pe nesimţite înfiorări linse de valuri, cari se opresc frânte în clăbucire tulbure, însemnând pe lungul plajei dungi albe de spumă.

Prispa plajei, fuge în cele două direcţiuni pe sub malurile mărei, perzându-şi la cotituri urma.

Mai încolo la dreapta, otelul Movilă, trufaş, şi singuratec, se ridică în faţa mărei, ca o sfidare a omului, care cucereşte natura. S'ar păreà că aici s'au luat la întrecere cele două forţe ale creaţiunei.

Cu potolirea soarelui, se văd şi vizitatorii dela hotel mişunând pe afară.

Improspătarea din aer, frângerile razelor slăbite de pe unde, cu tot coprinsul potolit şi mut, s'amestecă într'o tresărire de fericire şi odihnă, ca o îmbrăţişare iubiţilor cari nu mai au de ce se teme.

De aici ne-am dus cu trăsura pe malul lacului, până în satul Tekir-Ghiol, din coada apei mântuitoare. Acolo s'a concentrat toată viaţa staţiunei,

improvizându-se în câţiva ani un oraş întreg, cu hoteluri, instalaţiuni de băi, magazine şi localuri de petrecere.

Lumea s'a strâns de partea aceea pentru că e mai gros stratul nămolului miraculos. Cei din capul lacului, Eforia şi Movilă, dacă se pot bucura de frumusèţea plajei şi de aerul de mare, în schimb însă, trebue să aducă nămolul cu barca, tocmai dela coada apei.

La Tekir-Ghiol, pe lângă băile calde, se mai fac şi băi reci deadreptul în lac.

Priveliştea de pe mal e plină de ridicol şi originalitate : — Bărbaţii şi femeile, rânduiţi în două zone despărţite pe malul lacului, îşi ung mai întâiu corpul peste tot cu nămol şi aşteaptă aşa în bătaia soarelui până se usucă. Uitându-te la umbrele acele negre, lacome de sănătate, cum se mişcă satanic prin lumină, cu gesturi simbolice şi mute, ai crede că dracii s'au strâns în jurul bălţei din infern, ca să pună la cale în taină cine ştie ce cursă pentru oameni.

Pe luciul sleit al lacului, se văd luntre răsleţe, din cari pescuitorii de nămol, culeg cu lopeţi anumite, de pe fundul lacului, balsam de sănătate şi speranţe de viaţă pentru cei părăsiţi.

În jurul miracolelor dela Tekir-Ghiol, s'au creiat o mulţime de legende. La Tekir-Ghiol vine lumea pentru toate boalele. Toţi acei cari au disperat în viaţă de puterea doctorilor, se duc acolo ca la

ultimul refugiu. Se strâng la un loc reumatici şi venerici, schilozi şi nevolnici de toate vrâstele. Femeile mai ales, vin ca o invaziune de jale şi imploraţiune. Cei slabi caută să se îngraşe, iar cei prea corpolenţi, vin ca să slăbiască. Pentru femeile sterile, Tekir-Ghiolul este o... bine cuvântare sfântă, iar pentru cele prea speriate de copii, o vindecare... de a nu mai face pe viitor.

Copiii dela Eforie, pe plaja mărei.

Se spune că mai de mult venise un olog şi stătea toată ziua cu cioturile lui de picioare în nămol, rugându-se lui Dumnezeu... să-i crească la loc gleznele.

Priveliştea malului cu bolnavi te înduioşază.

Scăldătorii înămoliţi, după ce s'au sbicit la soare, intră în apa fermecată a Ghiolului ca să se spele. Se văd siluete timide de femei şi de copii, apoi umbre schiloade cari se trag în cârje şi tot felul de monstruozităţi nebănuite... Cu toţii se întâlnesc

acolo grămadă, în balta mântuitoare, unde se cufundă şi se împroaşcă, râzând sau văitându-se, amestecaţi la un loc într'aceiaşi credinţă şi invocaţiune de sănătate.

II.

Legenda lacului Tekir-Ghiol.

Intr' o după amiază de vară, am luat-o aşa razna pe malul de sus al lacului.

In drumul meu, petreceam din ochi apele închise, care se înşirau în trâmbe sucite. Scăldătorii, unşi cu nămol, stăteau la soare în lungul ţărmului, negri cu totul, ca nişte vinovaţi cari au eşit din muncile iadului, ca să se mai odihniască.

Incolo linişte şi arşiţă toropitoare... Luntrele pescuitorilor de nămol, îşi încrucişau vâslitul în căutarea amestecului fermecat de pe fundul lacului. Dintr'una mai răslăţită se ridică un băetan înalt şi subţiratic, care să răzimă obosit în lopată, proectându-şi silueta într'o răsfrângere lungă de umbră, întinsă pe oglinda aburită a apei.

Râsul zbucnit al unora şi vorba tare a altora, răsunau în adâncătura malurilor dimprejur, ca dintr'o văgăună închisă.

Câmpurile de sus, culese, se întindeau în toate părţile, uscate şi nesfârşite. Ici şi colea mai rămăsese căpiţe neridicate. Dintr'un loc, s'auzià zbârnâitul unei maşini de treerat, de par'că bâzâià un bondar enorm, prins între geamuri. Dacă te-ai fi

O școală rurală tătărască.

uitat bine într'acolo, ai fi văzut cum se scarmănă, de după zare, o aburire de fum.

Imi purtam privirile dela lac la împrejurimi, mergând înainte prin ploaia încropită a razelor, ca printr'o baie fierbinte de aburi.

Umblând aşa prin miriştea nouă, întâlnesc o turmă de oi care păşteà pe-acolo. Dela un moşuroi s'aude lătratul unui câne. Când ridic capul, văd culcat într'o rână, un moşneag bătrân cât toate zilele, care mă petreceà din ochi pe sub marginea largă a pălăriei.

Vârsta omului aceluia şi oboseala mea, mi-au legat picioarele şi m'au făcut să m'apropiu de el ca să mă odihnesc şi eu:

— Bună vremea, moşule.

— Mulţămesc dumitale.

— Da ce faci pe-aici?

— Ia pasc oiţele astea.

— Şi de mult eşti cioban?

— Poi... eu m'am trezit la coada oei.

— Şi de unde de loc?

— De pe-aici...

— Vechiu Dobrogean...

— De pe timpul Turcului; şi tata tot pe-aici a trăit.

— Ahà... te-ai scăldat atunci dela început în ghiol, de aceea te ţii aşà de bine...

Moşneagul face o mişcare de silă:

— Ba să mă ferească Dumnezeu, să nu mai am şi nevoia asta.

M'am pus şi eu jos bucuros c'am dat peste un bătrân, dela care poţi auzi ceva.

— Şi de când se scaldă oamenii bolnavi aici?

Ciobanul meu îşi duce mâneca cămăşii la musteaţă şi râde anapoda:

— Tocmai la asta mă gândiam adinioare, uitându-mă la pusderia prăpădiţilor cari vin să se caute. Râdeam singur ca prostul şi ziceam: Boierii se strâng aici, da ei nu ştiu de unde vine leacul ghiolului...

— Da d-ta ştii?

— Apoi eu ştiu, că mi-a spus tata — Dumnezeu să-l erte.

— Şi cum e?

— Să vezi dumneata...

Şi moşneagul clătină din cap, potrivindu-şi pletele albe şi încâlcite:

— Acù, de-o fi minciună, ca minciună ţi-o vând, că şi tata ziceà c'o ştie tot din auzite.

Povestitorul meu întinde odată gâtul, înghite pe urmă în sec şi-şi suge buzele, ca înaintea unei mâncări bune:

— Zice că, în vremea Turcului, ici pe valea Muratanului, intârziase în zile un turc tare bătrân, Tekir Efendi, care fusese om bogat în vremea lui. Satul de acolo se risipise aşà cu încetul, ba prin moartea unora, ba prin înstrăinarea altora şi, într'un târziu, se pomeneşte Tekir singur în sat, cu dărâmăturile celorlalte case prin prejur şi cu ţin-

tirimul părăsit în spate. Turcului însă îi murise cadânele, feciorii îi pierise în război, rude numai aveà pe nicăiri, aşà încât s'a trezit singur, bătrân, în tot pustiul văii acelia. Dacă aveà zile, ce erà să facă, trebuià să le trăiască, bune-rele cum i le lăsase Dumnezeu. Ş'aşa se proslăvià Tekir în cocioaba lui cu lipitura căzută, fără altă vietate la casă, decât o gloabă de cal alb, pe care îl aveà din tinereţă. Bătrân stăpânul, dar bătrân şi calul şi când îi vedeai pe amândoi trecând cu căruţa cea hodorogită, n'ai fi ştiut cui să-i plângi de milă. Da Turcul şi cu bălanul lui, trăiau ca doi moşnegi, cari au crescut de copii împreună.

Turcul înalt şi scofâlcit, adus mult de umeri ca într'o plecăciune, abià puteà să ridice mâna până la coama calului, ca să-l neteziască. Tovarăşul lui păreà şi mai ajuns. Aveà capul buhos şi prea mare pentru trupul acela supt, cetluit în coaste şi îmbrăcat în păr lânos şi crescut, ca în nişte miţe albe atârnate. Picioarele botocănoase, aveau noduri la încheieturi şi copitele crescute şi crăpate, de se suflecau ca o scoarţă cojită. Cu toate păcatele lor, Tekir şi cu Belghir, — c'aşa îl ziceà calului, — se iubiau şi se îngrijau cu toată inima. Tekir ci-că adunà măzăriche şi iarbă grasă şi le dădeà calului din mână:

— Mănâncă, bre Belghir, că pentru tine dă Alah mâncare mai uşor...

Cei doi tovarăşi duceau vara cum o duceau, dar iarna le erà mai tristă şi mai grea. Valea părăgi-

nită a Muratanului, rămâneà atunci largă şi deschisă în bătaia vânturilor şi-a vifornițel. Dărămăturile şi țintirimul, s'arătau pe o vreme ca aceea, urâte şi pline de groază. Cu toate acestea Tekir eşià din casă şi-şi strângeà laibărul la gât, ca să nu i-l ia vântul şi răzimându-se în mers de peretele casei, se duceà la coşmaga de-alături, ca să-şi vadă calul şi să-l îngrijască. Belghir se 'ncercà atunci să necheze şi să se scuture de bucurie, la apropierea celuilalt bătrân.

Tekir se ridicà cu greu de şale şi apucà bălanul pe sub fălci ş'aşa unul cu vorba, celălalt cu tremuratul buzelor... se sfătuiau şi se mângâiau amândoi, de par'că nu se văzuse de mult....

Aici ciobanul se opreşte un moment din povestire şi scuturându-se ca dintr'o părere de rău, face amărât:

— Ehei... dar bătrâneţele aduc cu ele şi boale şi când n'ai pe nimeni lângă tine, e greu să zaci. Ş'aşa s'a trezit turcul într'o primăvară, cu picioarele umflate ca două buturugi, de deabia se mai puteà târî până afară. Pe lângă slăbiciune însă, mai erà şi sărăcie şi când te prind nevoile acestea două în braţe, apoi nu mai e de trăit. Dar ce să te faci cu zilele, cari nu vor să se sfârşească? Stăteà Turcul bolnav şi prostit, trântit afară, dinaintea dărâmăturii lui de casă şi se lăsà prăjit de soare. Belghir erà slobod şi-şi trăgeà cu anevoe picioarele lui înodate, împrejurul stăpânului beteag, ciugulind câte un ogrinj putred adus de vânt.

Intr'o dimineaţă, Turcul se scoală mai înviorat şi eşind până afară, vede câmpurile verzi năpădite de soare. Pe semne că el tot nu se îndurà să moară, că s'a dus la cal şi apucându-l de după gàt, l-a rugat să-l ajute.

— Numai un drum, bre Belghir, — ştii aşa de-un hatâr...

Cela a nechezat şi a tremurat bucuros.

Turcul a pus atunci cum a putut pe cal, sforile înodate în chip de hamuri şi l-a prins apoi la căruţa lui hodorogită. Ce se întâmplase? Tekir îşi adusese aminte că la Lazmahalè, erà un hoge bătrân, ascultat de Alah, care ştià şi leacuri şi cu care se cunoşteà demult. Voià şi el să-şi încerce norocul, să nu se zică c'a murit cu zile.

Cum s'a făcut, cum s'a nemerit, — da Belghir a dus pe stăpân până la hoge.

Când s'au văzut cei doi cunoscuţi, a ridicat fiecare mânile în sus cu bucurie. Hogea care se ţineà mai bine, strigă de departe cu zgomot şi veselie...

— Heee... tot mai trăeşti, bre Tekir?

— Tot...

Turcul a spus hogei păcatul care-l aduce până la el.

— Trebue să fie acolo în coran şi leacul meu, că Mahomed s'a gândit la toate.

Hogea a rămas ci-că pe gânduri, întristat dinaintea celuilalt bătrân ş'apoi fără să zică vre'o vorbă, ia coranul şi-l deschide pe genunchi. Intoarce foile, suceşte cartea, se pleacă pe slove să

le vadă mai bine şi când ajunge la un loc, tresare şi ridică capul. Tekir a tresărit şi el inviorat:

— Ei, ce-i?

— Este leac şi pentru tine...

— Cum?

— *Leac de bătrâneţe.*

— Care?

— Scrie aici că: «Bătrânul care ajunge la neputinţă, se poate tămădui cu dragostea feciorilor»...

Tekir dă trist din cap, pe când hogea îl priveşte nedumerit.

— Eu nu mai am feciori...

Hogea se pleacă şi citeşte mai departe:

— ...«sau cu îngrijirea cadânelor»...

— Au murit şi ele...

— ...«sau cu prietenia unuia care te-ar iubi mai mult»...

Tekir dă înainte din cap cu amărăciune:

— Eu nu mai am pe nimeni în lume...

Hogea se sileşte să citească tot până la sfârşit:

— Ascultă aici Tekir... «mântuirea se găseşte numai în iubire, să te increzi celui care te iubeşte şi să te laşi în voea şi dragostea lui, că numai aşa te vindeci de toate durerile»...

Tekir păreà tot mai trist şi îngânà înainte:

— Eu nu mai am pe nimeni în lume...

S'au despărţit cei doi cunoscuţi fără să îndrăsniască să mai râdă şi să se mai priviască. Tekir s'a urcat cu anevoe în căruţa lui şi a plecat cu Belghir.

Pe drum, Turcul se gândia tot la cele citite de hoge şi nu se dumerià el bine, asupra tâlcului vorbelor din coran. Ii veniau în minte pe rând cuvintele: fecior, cadână, iubire... prietin... Când ajunge cu gândul la cuvântul acesta, tresare de parcă şi-ar fi adus aminte de ceva. Vorbele hogelui dela urmă că... «să te laşi în

Pavilionul băilor «Movilă», de pe malul lacului.

voea şi dragostea lui»... îl făcură să tresară ca la o veste bună şi şi-a zis:

— Da ce prietin poate să fie mai bun, decât Belghir?

Turcul a oprit căruţa, s'a dat jos cu încetul, s'a dus la cal şi apucându-l de pe sub fălci, l-a privit lung în ochi:

— Belghir... eu mă las în voea ta, du-mă la mântuire...

Calul nechează de parcă ar fi ştiut şi el ceva. Tekir i-a scos hăţurile din gură, l-a mai netezit la ochi şi suindu-se în căruţă, s'a lăsat în mersul calului.

Belghir ci-că prinsese la putere şi o luase razna peste câmpuri, nechezând şi cercând să sburde.

Au mers ei aşa peste ponoare, până când a început a se vedeà dela un loc balta asta puturoasă, căreia pe atunci îi ziceà balta Tuzlei. Turcul râdeà şi el de cheful calului şi-l lăsà să meargă cum o vreà.

— Numai în gârlă să nu mă dai, bre Belghir, c'atunci se sfârşeşte şi cu prietenia noastră.

Bălanul însă ţineà drumul tot înainte la apă. Pesemne că-l uitase neadăpat. Săria căruţa în mers şi trecea peste bolovani, de să nu mai crezi că erà dusă de o gloabă beteagă. Din câteva opintituri, Tekir se trezeşte pe malul lacului, de unde Belghir sare aşa înhămat, cu căruţa după el, în apa noroioasă şi se vâră înainte în baltă.

— La aşa cap, amà cialmà... zice Turcul, ridicându-se de carâmbii căruţii, ca să nu-l ajungă apa.

Pe urmă însă, se resgândeşte şi-şi zice:

— Da tu ai dreptate Belghir, numai la gârlă mai este loc pentru un hodorog ca mine.

La urmă însă, ce se gândeşte Tekir, că face de colo ca luminat la minte:

— Da mai ştii!... poate aici mi-i mântuirea că aşa zice coranul, să mă las în grija prietinului.

Turcul se desbracă pe mal şi, după ce trage

căruţa din baltă, deshamă pe Belghir şi intră amândoi din nou în apă.

S'au scăldat cei doi betegi cum au putut, s'au tăvălit prin noroiul acela moale ca o alifie, au mai eşit la soare, până le-a venit foame la amândoi. De Belghir erà mai uşor, c'avea masa întinsă pe malul lacului, rămânea numai Tekir să găsiască ceva de mâncare.

N'a murit nici Turcul de foame, că umblau p'acolo ciobani cu oile şi-i asvârliau şi lui câte un boţişor de brânză. Trecătorii credeau că Tekir e un bătrân nebun, căruia i se năzare ca la lunatici. Când îi auziau povestea cu hogia şi-l vedeau scăldându-se cu atâta credinţă, ridicau din umeri şi se băteau la gură:

— Auzi tu minte, să te tăvăleşti în nămol ca bivolii şi să-ţi aştepţi de-aici leacul!..

Tekir însă să scăldà înainte cu credinţa omului fără altă nădejde. Cu cât treceau zilele, cu atât Turcul se înviorà şi căpătà la picioare. Odată cu stăpânul se întărià şi calul. Într'un timp, Tekir ajunge să sprijine chiar bine picioarele în pământ şi să facă drumuri mai lungi prinprejur, după cele de-ale gurei.

Belghir năpârlise şi el acum, desbrăcându-se de miţele albe care-i atârnau din iarnă, iar nodurile dela picioare îi dădeau tot înapoi. Capul nu-i mai erà aşa buhos şi speriat, căci se curăţise de păr şi venià mai potrivit cu trupul, care i se împlinise. Cei doi tovarăşi se vindecau văzând cu ochii,

stârnind mirare în toţi care-i văzuse dela început.

Turcul prinsese acum la curaj de viaţă şi se încercà parcă să se îndrepte de şale şi să-şi ridice capul iar pe umeri, ca 'n tinereţe.

— Alah e mare şi Mahomed a ştiut ce scrie acolo la coran!..

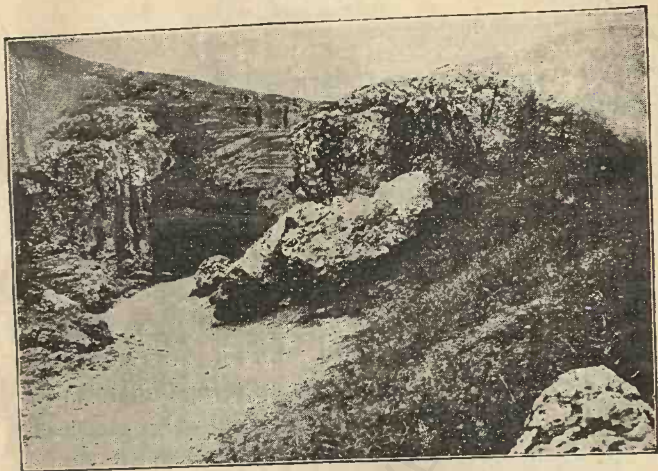
Bătrânul Tekir după ce s'a însănătoşat, nu s'a mai întors pe valea pustie a Muratanului, ci a rămas acolo pe malul lacului cu minunea, unde şi-a înjghebat un bordeiaş şi-o coşmagă pentru cal.

Intâmplarea asta a mers de-a vestea, de-a umplut lumea.

Betegii, cum aflau, alergau la Tekir, ca să-i înveţe scăldătoarea lui.

Ş'aşa, domnule, a rămas numele de Tekir-Ghiol, la toată balta asta amărâtă şi făcătoare de minuni. Turcul cel bătrân a mai trăit după aceea şi a vindecat pe toţi cari au venit să se caute. Imprejurul casei lui, s'a făcăt pe urmă sat şi azi, după cum vezi şi d-ta, a ajuns târg, unde vin şi boierii şi săracii din toate părţile, strânşi la un loc de aceeaşi nevoe, ca să-şi caute sănătatea în balta lui Tekir.

Drumul Urloaei.

MONUMENTUL DELA ADAM-CLISSI

I.

Pe drumul lui Adam-Clissi.

Din Constanţa până la Medgidia ne-am dus c'un tren de dimineaţă.

Inceputul de primăvară de-afară, se simţià împrospătat şi pătrunzător. Soarele desbuimăcit abia din somn, nu dezmorţise încă rămăşiţele de înfrigurare ale nopţei, care tot întârziau pe văi, în pale grele de ceaţă. Din goana trenului, priviam sgribuliţi prin geamuri, cum lumina şi razele cuceresc tot mai mult dimineaţa.

La gara Medgidiei, ne-am trezit singuri, între

bălţi nesfârşite, cu stufării uscate şi devastate. Numai răchiţele bătrâne şi nodoroase, ruinate de crengi şi închircite acolo în apă, îţi mai aduceau aminte de oameni şi de viaţă. Valea Carasului se deschidea aşa năpustită de-o parte şi de alta a drumului de fer, ca un coridor pustiu şi nesfârşit, din care iarna scosese covoarele, ca să nu se încurce vântul în suflarea lui.

Peste păiuşul clătinat al stufului şi printre răchiţele jumulite şi sărace, se vede agăţat de subsuoara dealului din stânga, vechiul târg tătăresc, Medgidia, întinerit azi cu viaţă şi năzuinţi noui. In ciucurul acela de case vrâstate, stăpâniau turla bisericei şi minaretul moşcheei, împăcate parcă, în lumina soarelui de primăvară.

Dela Medgidia la Adam-Clissi, se face drumul cu trăsura sau cu căruţa în 4—5 ceasuri, punând şi popasurile din cale. La Medgidia se găsesc oricând birje şi căruţe pentru acest pios pelerinagiu.

Drumul la Adam-Clissi e evocator, un adevărat triumf pentru escursionişti, cu o singura rezervă însă, să nu ţie seamă de mijloacele de transport şi de starea şoselelor. Inarmat cu oarecare răbdare şi îngăduinţă, faci calea ca într'un vis frumos, în care trecutul şi gloria străbunilor, te împresoară şi te înalţă.

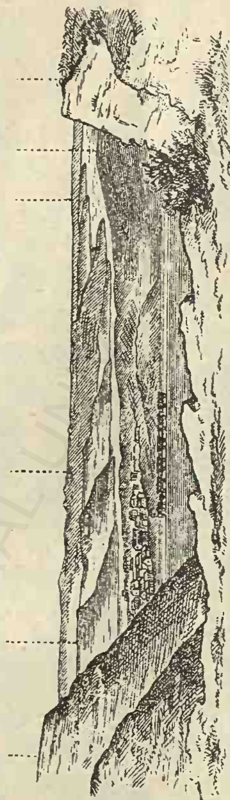
Dealul Medgidiei se arată râpos. Am trecut prin târg, şi am ridicat culmea tot în puterea cailor.

Când ne-am văzut sus de tot, ne-am oprit să

răsufle caii. Aerul de pe deal eră pătruns de adieri de zare. Cuprinsul umplut de soare, se dezmorțià ca sub o mângâere caldă. De pe înălțimea dealului, privim setoși împrejur.

Priveliștele se desfac largi și adulmecătoare.

Tot orizontul nu-i de cât o învăluire bosolită de culmi și adâncuri. De aci se pot urmări bine cele trei *valuri* ale lui Traian, care se ridicau odată ca niște stăvilare, între Dunăre și Marea. Azi nu se mai înseamnă decât ca niște brazde uriașe, bătute și asămuite de ploi, de vreme și de plugurile oamenilor.

Valea Carasului. — Inainte de lucrările de apărare ale Englejilor, la Cerna-Voda, toată Valea Carasului, până la Murfatlar, era o baltă imensă, navigabilă. Aceasta a făcut pe unii să creadă că prin valea aceasta, s'ar fi vărsat odinioară Dunărea în mare.

Câte lupte și strădanie, nu s'a desfășurat pe lungul acestor urme de apărare. Lumea castrelor întărite și cetele de legionari, ne apar ca într'o halucinațiuue. In mișunarea războinicilor de după întărituri, s'aude zăngănit de arme și sforăituri de cai struniți.

Medjidia, cu urmele valului lui Traian (după Peters).

Ce s'au făcut toate sforţările acelea?

In părăsirea de azi, paraginele gloriei trecute, apar triste.

Sub orizontul desfăcut, se înşiră movilele scitice, rotunjite în colanuri nesfârşite şi ascunzând morminte de regi necunoscuţi.

Morminte, — pretutindeni numai morminte şi ruine, atât au putut lăsà oamenii pe urma lor.

Am trecut peste dealuri râpoase şi am coborât povârnişuri grele, furişându-ne tot înainte prin văi întortochiate.

Câte rânduri de oameni s'au perindat pe aici!

Chiotul unui cioban de departe, străbate peste ponoare. Tresar ca la un strigăt de îmbărbătare. Pe delăturile drumului se văd ţărani ieşiţi la arat. Plugurile se'nşirau pe culmi, lăsând în urma lor pământul întors. In locul pustiului şi dudăilor uscate, cari au acoperit atâta vreme urmele strămoşilor, tăiau acum şi curăţiau vatra, plugurile ţăranilor noştri harnici. Urmaşii modeşti şi pioşi, au plivit mormintele vechi cu vrednicie şi cuviinţă.

Tot drumul nostru, n'a fost decât un extaz şi o evocaţiune sfântă.

Dela Medgidia n'am mai întâlnit nici un sat în cale, deşi mergeam aproape de două ore. Soarele se ridicase acum bine şi înecase tot cuprinsul cu razele lui. Prin îngânarea de scânteere, încep a se jucà musculiţe dezmorţite.

De pe-o creastă de deal, zărim în valea largă a Saidiei, satul Peştera.

— Aici avem să poposim, ca să *răsufle* caii. Din întunecarea posomorâtă a *vizitiului, am* înţeles că aşteaptă să-l cinstim acolo.

— Noi ne vom duce atunci să vedem peştera de pe deal, cât îi bea dumneata un rachiu.

Vizitiul face atunci îmblânzit:

— E frumoasă peştera aceea...

— Dar de unde-o ştii tu?

— Apoi eu pe aici *am copilărit. Mai înainte de* a-mi cumpără droşcă, *eu eram cioban prin* meleagurile acestea. Pe atunci *însă nu* erà *sat* încă, ci numai o crâşmă unde se opriau *drumeţii. Tătarii* plecase la Stambul şi nu-şi lăsase aici decât *ţinti*rimul, cu mormintele rudelor. In peştera de sus, se cuibărise pe atunci nişte hoţi amarnici. Acolo îşi ascundeau ei prăzile. Dar cine putea să se apropie? Şi la urmă chiar dacă te-ai fi dus, nu puteai intra în hruba aceia îngustă, unde se stinge lumânarea chiar dela gura intrărei. — *Hoţii intrau, căci ştiau* farmice şi aveau iarba fiarelor...

Am oprit la o cârciumă din marginea drumului. Satul Peştera se desfăşoară pe vale şi pe coline, curat şi înflorit, ca un cuibar de viaţă rustică.

Ne-am urcat pe subsuoara dealului din stânga, până am ajuns sus la peşteră. Portalul grotei ridicat şi sprijinit pe pilaştri rotunzi, se deschide feeric în lumina soarelui, ca şi intrarea din poveşti a unui palat de zâne. Totul părea sculptat în piatră.

Printre coloanele înşirate pe margine, pătrundeai în ascunsuri dosite, ca în nişte cupole tăinuite. In aceste cuiburi măcinate în stâncă, au trăit cândva oameni.

Pe bolţi se văd încă urme de fum. In pereţi sunt săpate firide. Marginile de jos ale acestor ascunsuri, sunt lustruite şi slinoase. Pe jos găseşti sfărămături de vase şi cotloane pentru foc. Am trecut aşa pe sub aripa uriaşă a stâncei, care acoperă ca un privdor intrarea peşterei, strecurându-ne printre pilaştri şi prin coturi tainice, până am ajuns la gura grotei. Din răsuflătoarea acea neagră, venia ca o înfiorare stranie, un miros muced de piatră umedă şi rece.

M'am dus cu mintea la *troglodiţii* cari au locuit odată prin fosta *Scytia minor*. Pe vremea aceea întunecată, peştera de aici, trebue să fi fost palatul fermecat al unei căpitănii sălbatice de troglodiţi.

Din pridvorul acesta părăsit acum, poruncia şi stăpânia odată un împuternicit al soartei, pe când troglodita lui mândră, aproape goală şi murdară, îşi da sânul de lapte unui viitor stăpân, făcând visuri de mărire şi cucerire, lângă o coloană din fundul grotei regale.

Am plecat din Peştera, cu caii odihniţi şi cu dorinţa aprinsă de-a ajunge cât mai degrabă la monument. Vizitiul nostru, pe care-l împăcasem din întunecarea lui cu cinstea dela crâşmă, strunia hă-

ţurile şi îndemnà mersul bidiviilor. Nici n'am băgat de seamă, când am urcat dealul din faţă. De pe

Dorobanţul dela Cerna-Vodă.

culme vizitiul arată cu biciuşca aşa în zarea dela sud.

— Vedeţi movila?
— Care movilă?
— Unde se duc boerii şi profesorii...
— Adam Clissi?
— Noi îi zicem «La monument»...

E drept că prin lumina caldă şi prin razele moi, întunecà la orizont, aşa ca o umbră căzută, o movilă mai ridicată decât toate cele din împrejurimi.

— Mai avem mult până acolo?
—Oho, d-voastră să fiţi sănătoşi şi s'aveţi răbdare, — dar două ceasuri de drum bun, tot ne mai trebue.
— Mână înainte atunci.

Aceiaşi învăluire de dealuri, cari se urmăresc şi se 'ncalică, cu văgăuni adânci şi râpi ce rănesc coastele, ca nişte sgănci înegrite. Dela o vreme drumul nostru intră mai limpezit prin răcoarea şi umbra unei văi cotite, cari şerpuia nesfârşit între două dealuri de piatră veche. Soarele îşi odihnia lumina lui îmbujorată de raze, pe marginele acestei albii uriaşe, înecând totul în sănătate şi înviorare. Clinul dealurilor de piatră, se rupeà pe alocuri de câte o scobitură adâncă, colţurată, unde se însemnau urmele carierilor antice. Multă din piatra monumentului şi cetăţei dela Adam Klisi, trebue să se fi luat şi din colinile acestea.

O emoţiune adâncă, ca la revederea caselor părinteşti părăsite, ne coprinsese sufletele. In viziunea mersului, întrezăriam pe acolo în trecut, cete de legionari romani, cari treziau pustiul şi barbaria, cu năzuinţele lor de cultură şi cucerire.

La stânga drumului nostru, pe un tapşan, într'un înconjur de mirişte veche, se vede un cimitir tătăresc, cu petre strâmbe şi răsturnate, de parcă erà o ruină uitată, în bătaea soarelui şi a vremei.

Am oprit căruţa şi ne-am dus să vedem cimitirul, trecând prin miriştea bătută şi măcinată de iarnă. Ariea aceea a morţei, tristă şi părăginită, se desgolia din încălcirea ierburilor şi dudăului topit, ca oasele unui cadavru, de pe care s'a desfăcut carnea putrezită.

Nimic nu-i mai atingător şi mai sinistru, decât un cimitir părăsit, unde nu va mai venì nimeni să plângă. Ce s'au făcut urmaşii, cari au eşit din coapsele celor cari se odihnesc acum sub ruina petrelor acestora străine? S'ar părea că ei şi-au recunoscut singuri uzurparea şi nedreptatea, când au pus de veghe la căpătâiul morţilor lor, sfărămături din gloria şi stăpânirea altora, ca să-şi lege astfel şi ei amintirea, de nemurirea altora.

Am rătăcit mult printre morminte, privind la blocurile cioplite şi cu chenare împletite, care au făcut odată parte din monumente şi clădiri falnice. Pe unele petre erau sculptate flori, sau capete simbolice, cari însă mai mult se ghiciau, decât se cunoşteau. Totul erà ştirbit şi ros, cu crăpături uscate şi lucii, cu urmele acelea ale vremii nemiloase şi-a barbariei oamenilor.

In morminte odihnesc moartea şi uitarea, iar de asupra se văd ruine şi răsfrângeri îndepărtate de strălucire. Aici s'au întâlnit cele două lumi de

stăpânitori, venite pe drumuri deosebite şi cu instincte duşmane. Moartea însă le-a împăcat şi le-a unit amintirea în cimitire izolate, sub arşiţa soarelui şi liniştea singurătăţei.

Umblând prin cimitir, zărim în colţul dela deal, un trunchiu frânt de coloană de marmoră. Ne-am apropiat ca de-o descoperire scumpă. Coloana sta împlântată strâmb şi erà plesnită şi ciupită pe rotunjime, cu urme de mucegaiu. Când să ne apropiem, auzim un şuerat stins, înecat aproape, ca dintr'un gât sugrumat, care ne-a oprit în loc ca o ameninţare: Un şarpe enorm, ca un balaur de demult, încolocit de mai multe ori pe după trunchiul de coloană, se întinsese cu gura căscată din încordarea lui strânsă şi jucându-şi limbile otrăvite, şuşuia ca dintr'o vrană destupată.

Tovarăşul meu de drum, se repede şi pune mâna pe un colţ de piatră, gata să loviască. Dar şarpele, s'arătà mai mult implorator, din încordarea strânsă şi-şi schimbà nodurile pe coloană, în îmbrăţişări tremurate şi moi, ca pentru o despărţire fatală.

Am oprit pe tovarăşul meu de-a lovì.

Mai ştii? — mi-am zis în minte — poate în şarpele acesta îndrăgostit de coloană, trăeşte sufletul vr'unui strămoş, care în rătăcirea lui prin vechile lui paragini şi-a recunoscut în trunchiul acela de marmoră, intrarea dela templul cetăţei lui antice.

II.

Tropaeum Traiani.

Pe podişul cel mai ridicat din partea de jos a Dobrogei, în mijlocul singurătăţii şi-a muţeniei, se vede înegrind de departe, trunchiul desgolit şi sgrunţuros, al trofeului ridicat de Traian, pentru premărirea victoriilor contra Geţilor şi Dacilor.

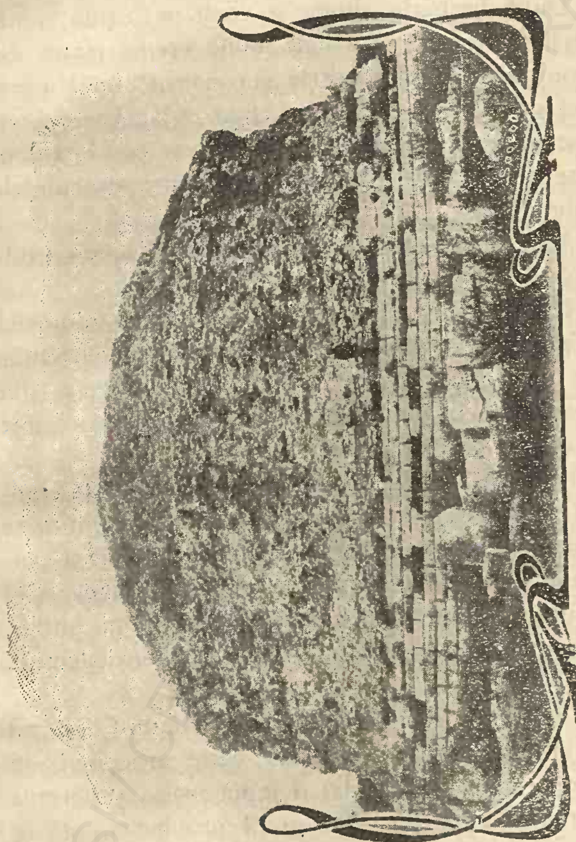
Până mai deunăzi, ruina aceasta a trofeului, erà învelită de-o movilă, făcută de spulberăturile vânturilor şi ascunsă după tufişuri de peri sălbateci şi de măcieşi. S'ar fi părut că barbaria şi paraginea, ruşinate şi invidioase, s'au grăbit s'acopere şi se dosiască urmele primelor stăpâniri, ca să nu se mai ştie că pe-acolo a fost viaţă şi lumină odată.

Neamurile proaste şi bisnice, cari au dat în urmă peste ruina aceasta mută şi neînţeleasă, au rămas uimite, ca în faţa unei minuni, care întrece puterea oamenilor şi atunci au crezut-o rămasă din vremea giganţilor. Turcii i-au zis *Adam-Clissi,* adică *biserica omului,* închipuindu-şi că înseamnă cu ácest nume mistic, începuturile legendare, când omul se întrecea cu natura în creaţiune.

Turcii au bătut de multe ori cu tunurile în movila legendară, ca s'o desfacă şi să scoată din ea comori presupuse.

Incercarea tutulor a fost însă zadarnică, căci nu erà chip să se sfărâme zidul acela masiv, încremenit acolo ca o înfruntare a soartei, legat pen-

tru vecie în mortarul roman. Şi atunci se mulţumiau să ià numai pietre cioplite şi lespezi de mar-

Ruinele trofeului, după cum se văd azi.

mură cu inscripţiuni, pe care le duceau la Constantinopole şi de acolo în toate părţile lumii,

înstrăinând astfel treptat cele mai de preţ podoabe ale trofeului.

După barbaria altora, a venit pe urmă şi necuviinţa noastră. S'a luat multă vreme piatră din monument, pentru şosele şi construcţiuni. Un prefect de pe vremuri, a vrut chiar să legalizeze acest furt păcătos, cerând ministerului voe ca să *exploateze* piatră dela Adam-Clissi, pentru trebuinţele judeţului.

Aceasta erà isprava urmaşilor, după opera trudnică a strămoşilor...

Trofeul dela Adam-Clissi, ascuns sub o movilă enigmatică, a rămas o taină pentru toate vremile din urmă. Cei câţiva învăţaţi, care-l văzuse din treacăt, pe la jumătatea secolului nostru, se întrec în dibuiri şi presupuneri.

Tocmai în 1882, când d. Tocilescu curăţe crângul şi desveleşte pământul potmolit de vânturi, se descopere ruina trofeului, în toată măreţia şi evocaţiunea trecutului. Pustiul dinprejur, rămâne şi el înfiorat şi mut, în faţa acestei apariţiuni antice, care aminteşte gloria şi trăinicia vremilor dedemult.

Chestiunea monumentului dela Adam-Clissi, nu s'a limpezit încă în totul de către arheologi. In jurul originei lui s'a dat o luptă eroică şi părerile au rămas împărţite. Tot greul problemei, stă în lipsa absolută a oricărei indicaţiuni istorice, căci nu s'a scris nimic în această privinţă, de către cronicarii timpurilor. Se vede că trofeul erà aşa

de îndepărtat de lumea învăţaţilor, atât de vârât în barbarie şi pustiu, că n'a fost văzut şi cunoscut decât de militarii cari luptau în părţile acelea.

S'a întâmplat apoi, devastarea barbarilor vechi şi celor moderni, cari au sfărmat şi furat rămăşiţele de preţ şi cari ar fi putut limpezi de la început chestiunea. Cele câteva fragmente de inscripţiuni, încurcase mai mult părerile, decât să le împace.

După studii îndelungate şi discuţiuni între savanţii lumei, problema pare a se deslegà, întregindu-se astfel câteva capitole noui de istorie, cari nici nu se bănuiau.

Să înşirăm de curiozitate câteva păreri mai curioase, date pe vremuri asupra monumentului nostru:

In anul 1837, sultanul Mahmut II, însărcinează o comisiune de ofiţeri prusiani, ca să studieze organizarea armatei turceşti şi diferitele poziţiuni strategice ale ţărei.

Comisiunea aceea, din care făcea parte şi Moltke, mareşalul de mai târziu, a făcut o călătorie şi prin Dobrogea. Urmele vechilor întărituri romane şi ruina oraşelor antice, au preocupat în de aproape pe ofiţerii prusieni, cari se împărţise în cercetarea lor, ca să nu le scape nimic nestudiat. Dintre ofiţerii din comisiune, numai *Carol Baron de Vinke*, într'o publicaţiune (1840) şi *Moltke* în corespondenţa sa, pomenesc între altele şi de monumentul de la Adam-Clissi, pe care ei îl cred *mauzoleul unui*

împărat roman, sau mauzoleul celui care a construit *valurile* din Dobrogea.

Lalanne, mai târziu, complectează pe cei doi ofiţeri, susţinând că monumentul servia şi ca turn militar de observaţiune.

Wutzer (1860) crede că monumentul e de origină persană, din timpul expediţiunei lui Dariu şi că-i *făcut din marmură* (?).

Inginerul Jules Michel, care studià traseul unei proectate căi ferate între Rasova şi Constanţa, a văzut şi el monumentul cu sfărmăturile dinprejur şi observând asemănarea lui arhitectonică, cu a ruinelor de la Roma, a conchis că e vorba de un *monument funerar* roman.

Peters, arheolog, care a studiat în deaproape Dobrogea, zice că monumentul e un *mauzoleu*, dar greşeşte când crede şi el că e de marmură.

Remus Opran, de la noi, susţine într'un articol publicat în Farul Constanţei, (1880) că monumentul e de origină persană, fără să fi cunoscut pe Wutzer, părintele acestei păreri.

Mihail C. Sutzu, numismat învăţat şi arheolog, a vestit lumea prin «Revue archeologique» din Paris, despre minunea de la noi, susţinând că monumentul e construit de tribul Odryssilor, o ramură a tracilor vechi.

In această stare erau lucrurile până la 1882, când încep săpăturile la Adam-Clissi d-l Tocilescu şi când în urma descoperirilor şi relaţiunilor date,

chestiunea intră în discuţiunea arheologilor din toată lumea, apropiindu-se astfel de deslegare.

Din monumentul de altă dată, n'a rămas azi în picioare decât trunchiul circular masiv, desbrăcat de podoabe şi de trofeul simbolic de deasupra. Multe din pietrele cioplite, care înveliau turnul, mai ales cele prea voluminoase şi grele, s'au găsit rostogolite împrejur, la distanţe neregulate. După poziţiunea acestor căderi, sau determinat şi locurile pe care petrele trebue să le fi ocupat în turn.

Având în vedere dimensiunile diferitelor părţi, monumentul, în întregimea lui trebue să fi avut o înălţime de 32 de metri şi un diametru de 34 metri. Movila de azi, aşa despuiată cum e, nu mai are decât o înălţime de 10 metri, cu un diametru de 27 metri.

După retragerea romanilor, în faţa năvălirilor barbare, au rămas singure şi în voea întâmplărei, toate municipiile, întăriturile şi monumentele, pentru care se făcuse atâtea sforţări.

Impresiunea pe care trebue s'o fi simţit diferitele valuri de cotropitori, în faţa acestor semne de viaţă superioară, trebue să fi fost stranie.

Trofeul mai ales, măreţ şi puternic, înălţat acolo în pustiul locurilor părăsite, trebue să se fi arătat de departe ca un spectru de ameninţare şi spaimă.

Câtă desamăgire pentru bărbaţii înfricoşaţi, când găsiau atâtea întărituri şi minuni, neapărate.

In ura şi bucuria triumfului lor, ei se răzbunau

pe civilizaţiune şi pe foştii stăpânitori, stricându-le şi dispreţuind tot ce le făceà mândria şi puterea lor de mai înainte.

De bună seamă că primele devastări ale monumentului dela Adam-Clisi, trebue să dateze din timpul barbarilor, rămânând ca ruina să se desăvârşiască în timp, cu ajutorul cutremurilor şi atacurilor oamenilor.

La baza movilei de azi, s'au desvelit aproape întregi, cele şapte scări circulare, care urcau la platforma din jurul soclului, şi pe care începeà să se înalţe trunchiul propriu al monumentului.

Azi te poţi suì pe movilă, pe o cărare cu trepte anevoioase, scobite chiar în trupul mortalului. De sus se vede departe, până sub orizonturi. In toate părţile, aceeaşi învăluire de dealuri, care se înşiră ca nişte felii enorme, tăiate în pământ. De pretutindeni te înconjoară singurătatea şi muţenia! Adierea primăverei desmorţite, suflă ca un îndemn de trezire. La apus, dacă cercetezi bine zarea, vezi dunga de argint a Dunărei, cum îşi îngână cursul prin razele căzute de sus. Din turnul acestui trofeu, au privit şi sentinelele romane şi aceeaşi Dunăre li s'au oprit sub ochi, ca un tăiuş de argint care crestează orizontul.

Ce înfiorare sfântă, să sorbi din cuprinsul, în care au tresărit şi-au luptat atâtea rânduri de legionari, strămoşii tăi...

După încercările de reconstituire, cu ajutorul ele-

Reconstituirea monumentului dela Adam-Clissi, după ultimile descoperiri ale d-lui **Tocilescu**.

mentelor rămase şi a prezumţiunilor, iată cum erà monumentul în întregime :

a) fundaţiunea din pământ de 1^m,50 grosime, făcută din beton, peste care erau aşternute două rânduri de pietre cioplite regulat, formând astfel postamentul.

b) cele şapte scări pe care se suia la platforma soclului şi care aveau la un loc o înălţime de 2^m,40.

c) platforma din jurul soclului, înclinată puţin în afară şi lată de 1^m,75.

d) soclul înalt de 0^m,56.

e) îmbrăcămintea corpului, formată din 6 rânduri de lespezi, care strângeà trunchiul ca într'o chiuirasă. Inălţimea acestei părţi erà de 3^m,56.

f) friza înaltă de 0^m,60.

g) colanul metopelor cari ornau trofeul, compus din 54 baso-reliefuri, despărţite prin 54 pilaştri. Sculpturile de pe metope, reprezintau scene şi luptători din cele două războae ale lui Traian cu dacii şi geţii. Inălţimea acestui colan înconjurător erà de 1^m,40.

h) arhitrava, înaltă de 0^m,67.

i) cornicea, înaltă de 0^m,67.

j) parapetul crenelat. Crenerurile erau înalte de 1^m,48 şi late de 0^m,85 şi erà sculptat pe ele un barbar în picioare. Parapetul între creneluri, înalt de 0^m,9, iar depărtarea dintre creneluri de 1^m,6. In dreptul deschiderei dintre creneluri erà câte un leu culcat cu gura deschisă, din care curgeà apă.

k) învelişul de deasupra erà făcut din lespezi de piatră, prinse în formă de solzi.

Deasupra acestui trunchiu impunător, erà înălţat trofeul propriu zis.

Baza trofeului erà alcătuită astfel:

a) soclul circular de sus.

b) venia apoi o construcţiune exagonală în formă de turn, care s'a crezut până acum, înaltă de 4^{m},53.[1]) Pe una din feţele exagonului erà inscripţiunea.

c) trofeul se înălţà apoi deasupra de tot, ca un simbol al triumfului şi mândriei romane. Trofeul erà lucrat în două feţe, aşa că-ţi dădea aceeaşi impresiune, atât din faţă, cât şi din dos. El se compunea dintr'o lorică, o tunică, 4 scuturi, două perechi de pulpare şi în vârf coiful.

Arheologul Bendorf crede că planul acestui monument a fost dat de Apolodor. Asemănarea arhitectonică e vădită. Aceeaşi concepţiune măreaţă şi trainică, se observă şi la monumentul dela Adam-Clissi. Caracterul de ornamentare şi gust al operilor lui Apolodor, se observă uşor. E destul să comparăm Columna dela Roma, cu sculptura de pe ea, cu scenele de pe metopele trofeului dela noi, ca să vedem că aceste două monumente, au isvorît din aceeaşi concepţie.

---

1) D-l Tocilescu, a găsit acum în urmă resturi de ruine, din care se vede că tronul acesta a fost mult mai înalt, dând astfel monumentului toată sprintenia cuvenită.

De bună seamă executarea sculpturilor de pe trofeu, lasă mult de dorit şi nu se pot compară cu cele dela Roma. Lucrul însă se explică uşor, când ne gândim că aici la marginea lumei civilizate, nu se puteau aduce artişti încercaţi, aşa încât planul măreţ a lui Apolodor, a trebuit să se execute de meşteri mai modeşti şi neîndămânateci.

III

Tumulusul.

La 200 m. de trofeu, către răsărit, e un *tumulus*, (movilă care acoperă un mormânt) înalt de 2^{m},50 şi în diametru de 20 m. Inlăuntru s'a găsit o construcţiune pătrată. Zidurile au o înălţime de 6 m. şi o lăţime de 11^{m},67, cu câte o scară de 6 trepte, de fiecare parte. Acolo s'a găsit tot felul de sfărâmături arhitectonice şi patru plăci de piatră cu inscripţiuni, pe care s'ar putea ceti următoarele,--după d-l Tocilescu:

«Imperatorele Cezar, fiul divului Nerva, Nerva Traian, August, Germanic, Dacic, Tribun pentru a 13-a oară, consul pentru a 5-a oară, tatăl patriei, a construit acest monument în onoarea şi pentru memoria bravilor soldaţi, cari în războiul dacic a murit pentru patrie».

Sub inscripţiune erau numele ostaşilor morţi.

IV.

Municipium Tropaeum Traiani.

Dela *Tropaeum Traiani,* cu câţiva chilometri spre S. V. la vale, te cobori printr'o văgăună largă, pe-un alt tapşan mai lăsat şi pe care se văd şi azi ruinele vechei cetăţi *Municipium Tropaeum Traiani,* — unde trebue să fi stat garnizoana militară, care apără şi făceà paza monumentului.

In urmà săpăturilor făcute, s'a descoperit din pământ aproape tot vechiul oraş, care-şi luminează azi ruina în bătaea soarelui, ca o cetate dărâmată şi părăsită. Până acum s'au descoperit trei porţi, din care cea dela apus şi cea dela răsărit, care erau la cele două capete ale *viei principalis* şi poarta dela miază-zi.

Treci prin adevărate momente de emoţiune, când vezi lespezile aşternute la intrări, cum se cunosc curmate în lung, de două dâri paralele roase acolo în piatră, de frecatul roatelor de pe vremuri. Strada principală se descopere înainte printre ruine, acoperită cu piatră cioplită şi mărginită de canaluri de scurgere şi apeducuri nemuritoare. De-o parte şi de alta se văd resturi de zidărie bine păstrate. Ruina turnurilor exterioare, cu rămăşiţele zidurilor înconjurătoare, îţi dau o iluzie tristă acum, faţă de tăria şi splendoarea vechei cetăţi.

Municipiul acesta vechiu, trebue să fi ocupat o suprafaţă ca de 12 hectare, măsurând după temelia zidurilor înconjurătoare.

Deşi nu s'a terminat cu săpăturile, totuşi până acum s'au făcut descoperiri însemnate, cari au ajutat la limpezirea multor chestiuni bănuelnice, cari privesc atât vechiul oraş, cât şi trofeul de pe deal.

Dintre clădirile desgropate, cele trei biserici scoase din năpustire, prezintă un mare interes. E acolo temelia unei basilice bizantine, cu criptă, în care te cobori pe-o scară de 12 trepte; o alta mai veche, (basilica forensis) are 28 m. lungime şi 9 m.,38 lărgime, în faţă cu un portic cu 5 scări şi camere pe margini; a treia (din timpul lui Traian), are 56 m. lungime şi 23 m. lăţime, împărţită în trei tinzi, prin două şiruri de coloane, a căror socluri se conservă la locul lor şi până azi.

Când te pomeneşti umblând printre trunchiurile acelea de coloane, ai senzaţia că stâlpii vechi se înalţă iarăşi de pe socluri, se 'nbină sus sub un acoperământ de senin şi lumină şi te închide astfel în solemnitatea templului, ca să poţi gândì în linişte şi ferit, la deşertăciunea timpurilor.

Intr'o zi înfundându-ne în cotlonul unui turn de întărire, am dat peste gura unei oale enorme de pământ ars, din care am putut luà cu mâna un smoc de fire de grâu carbonizat. Boabele arse sticliau umflate în spice, de par'că-ar fi fost de eri-de-alaltăeri.

Municipiul acesta retrezit deodată în lumina zilelor noastre, este o nouă Pompee pentru lumea latină, care face să atragă pe toţi iubitorii de trecut şi de strămoşi.

Foto. Magrin. Ruinele unei biserici din epoca Traiană.

Câte mânii şi flacări, n'au trecut peste înfloritul municipiu izolat! Diferitele valuri de barbari, s'au oprit aici ca să vadă dacă mai este ceva de distrus pe urma altora.

In anul 316 d. Chr., împăratul Constantin cel mare, rezideşte cetatea, o întăreşte din nou şi-i pune pe partea dela intrarea principală, un trofeu al lui. De aici încolo municipiul fundat de Traian, poartă numele de *Civitas Tropaensium*. Unii arheologi, încurcaţi de acest amestec al împăratului creştin, au crezut la început că toată opera de întărire dela Adam Clissi, ar fi fost datorită lui Constantin.

V.

Origina monumentului şi cetăţei.

Cu monumentul dela Adam-Clissi, s'a descoperit o pagină nouă de istorie şi s'a putut apoi interpretà uşor şi sculpturile de pe columna lui Traian.

Până aici se credeà că ambele războae dacice, au avut loc în chiar ţara lor, cu prilejul acelor două mari expediţiuni, făcute de romani, în anii 101—103 şi 105—107 d. Hr.

Pagina cea mai eroică şi mai hotărâtoare din acest războiu, nu se cunoştea, căci istoricii de atunci, pesemne că n'au putut urmărì cu ştirile oştile romane, până în coprinsurile Sciţiei pontice. Singurul document care aminteà întâmplările, erà Columna lui Traian, dar n'a putut încă nimeni

să-i smulgă mărturisirea, până la studiarea monumentului dela Adam-Clissi.

Prima întrebare care s'a pus la descoperirea monumentului şi deslegarea originei lui, a fost aceea asupra motivelor cari-au îndemnat pe Traian, să facă un monument atât de pompos, tocmai aici în bătaia lumei barbare. Urmărindu-se atunci scenele de pe columnă, s'a văzut că mult mai înainte de podul de peste Dunăre, se vede o scenă în care Traian, cu cavaleria lui se îndreaptă în

Lupta dela Valurile lui Traian.

spre trei valuri întărite (cari nu pot fi decât cele trei valuri din Dobrogea), unde se dă o luptă crâncenă, la care ià parte însuşi împăratul.

Singurul loc de altfel unde intervine în bătălie chiar împăratul, ceeace dovedeşte că greul războiului a fost acolo.

De aici lucrurile se limpezesc uşor. Columna lui Traian capătă glas şi spune toată istoria celor două războae cu Decebal.

După experienţa cu prima expediţiune, Traian a văzut că puterea şi pericolul dacic vine din

Scytia-minor. (Dobrogia de azi). Decebal cu influenţa lui asupra geţilor răsboinici, îi aţâţă şi-i împingea în spre Moesia, ca să stingheriască incontinuu pe romani. Traian înţelege tactica aceasta şi se hotărăşte ca mai înainte de a strivi pe Decebal în cuibul lui, să stârpiască răul de la isvor şi anume să înfrunte pentru totdeauna sumeţia geţilor din Schytia. Lupta de la cele trei valuri, condusă de însuşi Traian, a fost o încercare grea pentru oştile romane şi atunci a căzut străpunsă şi floarea căpiteniilor care au întovărăşit pe împărat. Lupta a fost grozavă, dar ea s'a sfârşit cu strivirea barbarilor şi deplina stăpânire a romanilor în Scytia.

Pentru premărirea acestei victorii şi însemnătatea care trebuia s'o aibă în viitor, Traian a pus să se ridice un trofeu impunător, pe podişul cel mai ridicat din josul Scytiei, la sudul celor trei valuri şi alături de mormântul vitejilor *(tumulusul)* care căzuse în luptă.

De aci Traian, după reliefurile columnei, a continuat războiul contra dacilor în chiar ţara lor, trecând Dunărea pe podul făcut de Apolodor şi stricând astfel uşor cuibul lui Decebal.

Diferitele devastări au împuţinat mult rămăşiţele monumentului. Ce-a fost mai uşor şi mai de samă s'a despuiat pe vremuri, de cine a vrut şi-a putut. Unile din pietrile mai potrivite au fost scobite şi întrebuinţate ca sghiaburi de adăpat vitele. Din

aceste treuce grele şi cu înflorituri antice, se mai găsesc multe încă pe la ciuşmelele şi puţurile din împrejurimi. Cimitirile turceşti şi tătăreşti, sunt de asemenea pline cu pietre luate de la monument. In cimitirul de la Iuz-punar s'a găsit un fragment nepreţuit din inscripţiunea trofeului.

Toată ruina şi înstrăinarea aceasta te umple de jale şi revoltă.

Ori cum, tristă cădere şi ruşine pentru rândurile de oameni din urmă, care n'au avut nici măcar conştiinţa de a respectà, dacă nu de a înţelege, rămăşiţile civilizaţiunei de dinaintea lor.

Grea noapte s'a mai lăsat pe omenire, între civilizaţiunea antică şi cea nouă.

Azi când înţelegem toată perderea suferită, trebue să ne mulţămim şi să tresărim mişcaţi în faţa unei ruine, rămânând să complectăm cu închipuirea, măreţia frumuseţelor perdute.

Movila singuratică şi tristă de la Adam-Clissi, a rămas acum numai ca o amintire ştearsă, din care abea dacă se mai ghiceşte strălucirea de altă dată. Cum stă în bătaea vremei, aşa îndoelnică şi străină, pare că-i mai mult un mormânt uitat, decât ruina unui trofeu de biruinţă.

LA CANARA

Pentru cine vrea să cunoască împrejurimile Constanţei, nu trebue să uite să facă o escursie şi la carierele dela Canara. Drumul cu trăsura e o întreagă înlănţuire de privelişti frumoase şi minuni neaşteptate.

În după amezile de vară, ieşirea din Constanţa, pe drumul Anadolchioiului, e ca o adevărată scăpare din captivitate. Adierea aceea de zare, care vine răcorită şi proaspătă din largul mărei, te mângâe şi te înviorează din toropeala oraşului. Cum dai de după închisoarea militară, sus, în dricul şoselei, orizontul se destramă la stânga, ca de pe un abis amăgitor, amestecându-se cu întinsul cel

albastru al mărei. Valurile sclipesc în bătaea soarelui, ca un joc imens de oglindă clătinată. Înseilarea delicată şi sprintenă a băilor dela Mamaia, se împleteşte şi se amestecă cu razele din cuprins, într'o înfrăţire de extaz şi de omagiu, aduse frumosului şi artei. Drumul se îndoae pe clinul dealului şi coboară lins la vale, despicând satul în două, ca într'o curmătură de panglică strânsă. Pe delături sunt înşirate berării şi cârciume, vrâstate cu prăvălii pestriţe şi ateliere de ferari şi potcovari. Sgomotul chefliilor, cu bătaea ferului ce se lucrează, pluteşte în lungul şoselei umblate, într'un chiot sfâşiat de bucurie şi muncă, care premăreşte viaţa, cu necazurile şi amăgirile ei.

Am trecut prin Anadalchioiu, ca printr'un bâlciu în mişcare. La cişmeaua de afară se bea apa cea mai rece şi mai cu poftă. Isvorul bogat de acolo, răsuflă afară prin două ţipuri largi, care curg din belşug, în două unde de tinereţă. Trăsura urcă în trapul cailor dealul din spatele Anadolchioiului, de unde se vede lacul Siut-ghiol, tolănit şi leneş pe malul mărei, gata parcă să-şi verse apele lui închise, în largul talazurilor care-l momesc înainte.

Insula Ovidiu se vede din lac ca un buchet mare de verdeaţă.

De pe culmea Palazului, marea s'arată întreagă, până subt cupola orizontului. Duna dela Mamaia brăzdează apa, timidă şi înfiorată, prierzându-se aproape printre unde. Sub lumina soarelui, apele lacului şi ale mărei, îşi amestecă sclipirea într'o faţă

imensă de sticlă, care a trosnit de focul verei, într'o crăpătură lungă, însemnatăprin dunga dunei mincinoase.

Caii te duc în voe, pe când tu nu te înduri se întorci ochii dela mare. Cu cât înaintezi, apele se dosesc şi se retrag după cotul dela Caragea-Dermén, până când nu se mai zăreşte decât stufişul din coada Siut-Ghiolului.

Şoseaua albă şi bătută, se îndoae înainte prin lumina soarelui, crestând zarea, până nu se mai vede de după o înălţime mai ridicată. În mersul gonit al trăsurei, spuneam fiecare ce ştiam, despre locul unde ne duceam în excursiune.

La Canara e o carieră mare, exploatată de *Construcţia portului,* pentru lucrările sale. Tot colţul acela, e numai o îngrămădire de dealuri pietroase, unde s'au deschis cariere, din timpurile cele mai vechi. Chiar numele de *canara,* de origină turcească, înseamnă loc de unde se scoate piatră. Când a fost să se înceapă construcţia portului, s'a ales cariera de-acolo, fiind mai la îndemâna Constanţei.

Dealuri întregi de rocă, au fost desfăcute şi cărate bucată cu bucată, în vagoane de transport, până la Constanţa. Cu ele s'au ridicat zăgazuri uriaşe în mare, ca să se opriască în loc furia talazurilor şi s'au zidit cheiuri largi şi solide, unde acostează azi vapoare din toată lumea.

Am bătut adesea drumul dela Canara şi în tot-

deauna am avut impresiuni frumoase şi senzaţiuni de răcoare. Peste toate aceste stări sufleteşti însă, a domnit un gând hotărîtor de admiraţiune şi închinare pentru iscusinţa şi îndrăsniala oamenilor.

Dintre toate drumurile la Canara, unul mi-a rămas însă atâta în amintire, că nu pot să nu-l povestesc: Se organizase într'o vară o excursiune de plăcere şi de studii la Canara, de către un grup de profesori şi elevi, veniţi la Constanţa în vacanţă. În vederea aceasta Construcţia portului, ne pune la dispoziţie un tren al său. Cei dela carieră erau vestiţi de vizita noastră, aşa încât ne aşteptau cu toate pregătirile.

Erà tocmai într'o după amiază caldà, când zburam peste piezişul colinilor, printre lanurile coapte de afară, în fuga trenului cu vagoanele deschise, ca printr'o undă răcorită de apă. De departe se vedeau dealurile mâncate dela Canara, cu depozitele regulate de piatră gata de încărcat. Cuptoarele negre, în care se arsese var, stăteau alături golite, ca nişte cratere stinse. Incolo nu se mai distingeà nici o mişcare, totul păreà pustiu şi ruinat, ca pe un câmp de bătae, de unde se retrăsese luptătorii. Se vedeà de altfel că, lucrătorii suspendase lucrul, în vederea exploziei minelor.

Ne-am apropiat tot mai mult prin muţenia aceea de piatră, am întors apoi cu trenul umărul de deal, în exploatare, şi-am trecut de ce-a parte, prin

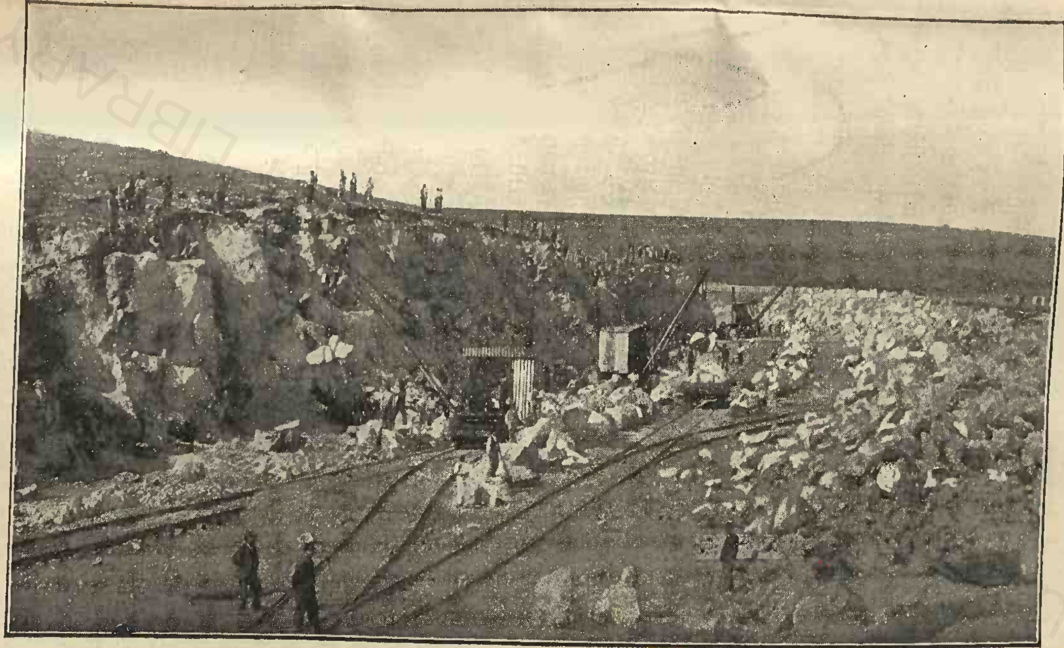

Foto. Magrin.

Cariera dela Canara.

faţa instalaţiunilor improvizate, în care erau diferite dependinţe ale întreprinderei.

Personalul de serviciu ne-a primit cu multă bună voinţă şi cu... câte un pahar de apă cu dulceaţă. E drept că după drumul nostru şi cu căldura de-afară, un pahar de apă rece, făceà cât toate bucuriile laolaltă. Funcţionarul care ne făceà primirea, se arătase faţă de noi ca un adevărat amfitrion. Nu ştiu ce-o fi zis numai biata nevastă-sa, care s'a văzut într'o singură zi, devastată de toate rezervele de dulceaţă agonisită pentru iarnă.

In birourile supravegherei, toţi pereţii erau îmbràcaţi în rafturi de lemn, incărcate c'o expoziţie bogată de tot felul de fosile, de modele de piatră. Te credeai într'un adevărat muzeu geologic, în care nu ştiai pe ce să-ţi opreşti ochii deocamdată.

Amfitrionul nostru ne-a dat voe, să luăm fiecare câte ceva din colecţiunile înşirate pe poliţe.

— Luaţi, căci noi punem uşor paguba la loc. In fiecare zi se găsesc fosile, de nici nu le mai luăm la urmă în samă.

In vremea acestor preocupări geologice şi tocmai când un naturalist se înfierbântase în nişte explicaţiuni antideluviane, auzim de-afară, din muţenia acea de piatră sfărâmată şi îngrămădită, un semnal şuerător, care ne chemà la o minune.

— Să mergem acum şi să vedem *minele*.

Erà semnalul concasorului. Ne-am luat aşa cu grămada după funcţionar, strâmbându-ne picioarele în urma lui, pe pietre şi pe şinele vagoanelor

de transport. Mai în fund, dinaintea carierei, se'nfundă cotul unui lac, ascuns însă de năvala stufului, care-i închide vederea cu un întuneric de verdeaţă. Ne dăm de partea apei şi privim de acolo, umărul rănit al dealului de piatră. Prin ruinele carierei risipite, nu vedem nici o umbră de om.

— Să nu v'apropiaţi mai mult!

Strigau conductorii lucrărilor şi ne făceau semne să ne dăm tot mai înapoi.

Priviam la malul acela surpat de dinaintea noastră, ca la o minune neaşteptată. Colţurile de stâncă, s'arătau zgrunţuroase şi afumate, de pe urma exploziilor. Imprejur pământul erà ca ras şi nici n'ai mai fi crezut că tot locul acela a fost munte de piatră. Aceea ce vremea şi îndepărtatele schimbări geologice, aşezase şi încremenise acolo pe vecie, omul a stricat şi-a ridicat materialul greu, ca să-l ducă unde aveà nevoe.

— Gata...

Se dase al doilea semnal. Privim îngroziţi la ruina din capătul dealului exploatat, care-şi desgolià stâncele crăpate, ca o ţeastă de uriaş zdrobită.

Rămăsesem uimiţi.

Se aude al treilea semnal dela concasor.

Mi se oprise şi respirarea. Un moment de tăcere adâncă şi încordare atentă. Sprinceana de sus a dealului, se clatină uşor şi-şi şurue ţărina la vale. O detunătură înăduşită, ca o sbucnire sughiţată din pământ, se desface afară într'o înourare uşurată de fum. Văzduhul se cutremură străbă-

tător, pe când prispa de sus a dealului, se prăvale la vale în amestec sfărâmat, duduind în salturi, printre colţurile stâncilor din cale. O altă erupţiune, continuă sguduirea celei dintâi, până când detunăturile se îndesesc, iar minele aprinse sbucnesc sinistre. Dealul de piatră sfăşiat din măruntae, ca de-o otravă care arde şi distruge, varsă la vale bolovani şi stânci, îngreuiat parcă şi el, de mâncarea aceasta nemistuită. Geana culmei de sus, încoronată de fum şi de praf ca într'o aureolă, se rupea de explozia pietrelor asvârlite din pământ, ca o glorie batjocorită şi sfâşiată de posteritate. Rostogolirea şi şuruitul risipiturilor, curgeau în valuri săltate şi bufnitoare, ca dintr'o cataractă stranie.

Stăteam cu toţii înmărmuriţi ca la vederea unui cataclism. Fiecare se gândia la iscusinţa şi îndărătnicia omului, care a ajuns să mute munţii din loc şi să cucerească pământ chiar în adâncul mărei celei lacome.

După ultima detunătură a minelor explodate, tăcerea şi întristarea se lasă pe văi, ca peste o cetate care a fost bombardată de duşmani. În vremea aceasta sutele de lucrători, es de prin ascunzătorile lor, ca din pământ şi înpânzindu-se la deal, pe povârnişul ruinat, cu lomurile în mână, se înprăştie printre stânci şi bolovani, ca nişte furnici harnice, care-şi dreg muşuroiul stricat de-o mână duşmană.

Soarele lăsat chiar bine la orizont, se mai do-

moleşte şi el din prima aprindere, gătindu-se obosit să se culce în patul lui ascuns după pământ.

Răcoarea şi liniştea se înpânzesc în cuprins împăcate, ca nişte stăpâni buni, cari aduc odihnă într'o casă.

M'am întors la Constanţa odată cu seara, ducând în suflet o amintire mai mult şi senzaţiuni triste de infinit şi nestatornicie.

POPULAŢIUNEA DOBROGEI

In Dobrogea sunt sfărmături din toate naţiunile. Vadul acesta de incursiune, prin care s'au scurs atâtea năvăliri, a păstrat pe ţărmurile lui, epave stinghere din naufragiul tuturor neamurilor cari au trecut.

Cu toate prefacerile şi amestecul timpului, au putut încă rezistà destule naţiuni, care să dea astfel Dobrogiei caracterul acela de pitoresc etnic, din care se ghiceştè şi tot trecutul ei.

In Dobrogea pe lângă Românii, cari formează elementul dominant şi de civilizaţiune, mai sunt: Turci, Tatari, Bulgari, Ruşi, Lipoveni, Greci, Germani, Găgăuţi, Ţigani, Evrei, Armeni, Italieni, Arabi şi alte naţionalităţi. Toate aceste sfărmături

întârziate, îşi trăiesc speranţele şterse şi părerile

Podul Règele Carol I.

de rău, în înconjorul cald şi generos al unei stăpâniri îngăduitoare, contopindu-se tot mai mult

sufleteşte, în unda largă şi copleşitoare a vieţei româneşti.

De altfel, în afară de timpurile vechi ale stăpânirei romane, când cetăţile şi întăririle strămoşilor noştri înfloriau între Pont şi Istru, mai tot timpul din urmă, până în zilele de azi, tot sufletul latin a fost acela care a stăpânit şi a dat avânt vieţei dintre Dunăre şi Marea cea mare.

I.

Românii autoctoni.

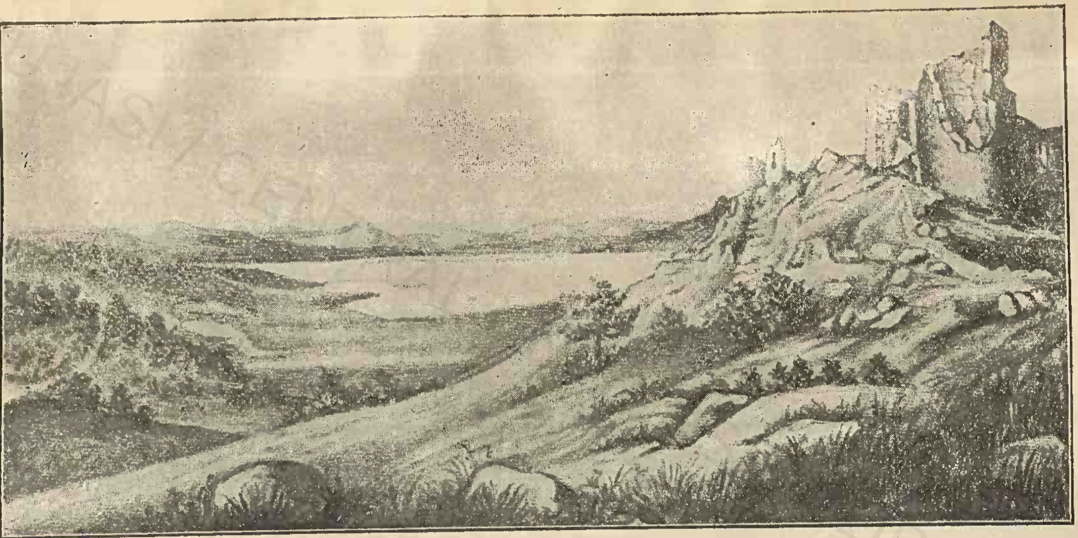
Cu coborârea Românilor din munţi, după dămolirea năvălirilor, migraţiunea lor normală nu se puteà oprì ca într'un zid în malul Dunărei, căci primitivii nu se prea temeau de apă. Malurile de dincolo, cu colinile şi priveliştele îndepărtate, au momit şi-au atras pe Români încă dela început. Fiecare sat de pe malul dela noi, aveà şi un corespunzător de nume dincolo. Gospodăria lor însă nu s'ar fi putut statornicì într'o stăpânire reală, căci nimic nu erà statornic în Dobrogea, mai ales după venirea Turcilor. Totuşi, în pragul vremilor noastre, ne trezim c'un lanţ puternic de sate româneşti, care se lungeau de ceea parte a Dunărei. Ostrov, Oltina, Rasova, Topal, Seimenii, Boarcic, Hârşova,—au rămas ca o adevărată podoabă şi azi. Populaţiunea aceasta vioaie şi isteaţă, formà stratul inteligent şi mai coprins, în mijlocul celorlalte sfărmături de neamuri trecătoare. Toţi călătorii străini

de pe vremuri, cari au lăsat însemnări despre Dobrogea, scot la iveală pe Români şi arată că din ei numai, îşi puteau alege şi călăuze de îndrumare. Vetrele aceste de energie şi viaţă românească şi-au întins treptat cucerirea, până-n inima Dobrogei, întemeind sate noi, în amestecul Tătarilor cari ocupau câmpiile. De-atunci au rămas numele româneşti ale satelor: Câşla, Calica, Pelitlia, Satu nou, Nalbantul, Visterna, Sabangia, Băltăgeşti, — sate *împrăştiate* prin miezul Dobrogei, până pe malul mărei vrâstând celelalte elemente.

Fenomenul acesta de expansiune se vede bine şi din cartea răposatului I. Ionescu-Dela Brad, publicată la 1851. («Excursion agricole dans la plaine de la Dobrouja»).

Din datele statistice găsite pe-atunci, Ionescu-Dela Brad ne spune că în Dobrogea locuiau *în vremea* aceia 27.611 Români, fără districtele Medgidia, Cernavoda şi Mangalia, pentru care n'a găsit date. Tot din statistica asta, se vede *că pe la anul* 1850 trăiau în Dobrogea numai *19—20.000 suflete* de slavi, Bulgari cu Ruşi şi *Lipoveni* la un loc. Cartea lui Ionescu-Dela Brad, este de mare preţ pentru noi, căci ne dă ştiri surprinzătoare şi valoarea ei creşte mai ales prin imparţialitatea cu care ne informează, căci nu e de bănuit că un Român dela 1851, să fi avut pe-atunci gânduri de naţionalitate şi încorporare a Dobrogei.

D-l Luca Ionescu, un distins fruntaş politic şi fost prefect în Dobrogea, în darea sa de seamă

Ruinele cetăţii Heracleea (la Enişala). Pe vremuri, cetatea aceasta a apărat vechiul golf Halmyris, pe când lacul de azi Razelm era golf de mare şi primia pe navigatorii Pontului. (După Peters).

«*Județul Tulcea*», ne face cunoscut o statistică a populaţiunei din «*Sandgiacul Tulcei*», (aproape toată Dobrogea de azi) făcută de ruşi, *în ajunul ocupaţiunei noastre.*

Iată cum se descompuneau neamurile pe atunci, pe capi de familie;

Români.	5.542
Bulgari.	4.750
Ruşi	1.592
Lipoveni	1.526
Malocani	144
Greci.	544
Armeni, ...	111
Evrei.	222
Germani	416
Tătari	131
Diferite naţionalităţi . . .	736

In recensământul acesta nu s'au cuprins despărţimintele Mangalia, Cernavoda şi Silistra, unde viaţa româniască abundă.

Totuşi, deşi necomplect recensimântul, pentru noi românii este ca un document rar, căci se vede din el că şi în momentul anexărei, tot elementul românesc a predominat în Dobrogea.

Când a venit stăpânirea Românească a găsit aici tot începutul de gospodărie pregătit şi atmosfera aceea sufletească de apropiere şi contopire naţională, în care tresărià ca o amintire eroică, geniul antichităţei latine.

Acum... întrucât formula de stat, reprezintată prin administraţiune, — date fiind şi avantajele îm-

prejurărilor, — a știut să ajute, sau a oprit instinctele noastre primitive de rasă asimilătoare,—aceasta o va spune istoria și viitorul...

II.

Populațiunea și pământul Dobrogei.

Tabela populațiunei generale din Dobrogea, repartizată după județe și origină:

ORIGINA	jud. Constanța	jud. Tulcea	Dobrogea
Români	93.806	51.442	145.228
Turci	7.245	3.351	10.596
Tătari	23.208	2.160	25.368
Bulgari	22.345	29.633	41.978
Ruși	502	15.282	15.784
Lipoveni	1.601	13.734	15.335
Greci	5.198	4 721	9.919
Găgăuți	—	3.758	3.758
Germani	4.100	4.110	8.210
Țigani	3.352	1.865	5.217
Evrei	1.557	2.827	4.384
Armeni	1.978	973	2.951
Italieni.	480	1.027	1.507
Alte naționalități . . .	1 534	1.350	2.884
Total . . .	156.906	136.213	293.119

(Statistica aceasta fiind mai veche, trebue să se adauge la rubrica românilor și veteranii împroprietăriți în urmă).

Tabela de repartizare a proprietăţei pământului din Dobrogea, după judeţe şi origina stăpânitorilor.

I.

Proprietatea mare (dela 100 hectare în sus).

ORIGINA PROPRIETARILOR	judeţul Constanţa		jud. Tulcea		Dobrogea	
	hect.	m. p.	hect.	m. p.	hect.	m. p.
Români. . .	115 848	1.839	1.696	—	117.547	1.839
Turci şi Tătari	4.723	9.560	300	—	5.023	9.560
Bulgari. . .	11.496	7.319	1.197	—	12.693	7.319
Germani . .	3.300	5.626	131	—	3 431	5.626
Greci. . . .	2.810	—	—	—	2.810	—
Armeni . . .	590	—	—	—	590	—
Evrei. . . .	1.973	—	—	—	1.973	—
Francezi . .	—	—	400	—	400	—
Ruşi	200	—	—	—	200	—
Total . .	140.942	4 344	3.724	—	144.666	4.344

II.

Proprietatea mijlocie (dela 25 la 100 hectare).

ORIGINA PROPRIETARILOR	De la 25—50 hect.		De la 50—100 hect.		TOTAL		Total general
	Constanţa	Tulcea	Constanţa	Tulcea	Constanţa	Tulcea	
Români . . .	34.327	3.031	25.933	545	60.260	3 576	63.836
Musulmani. .	4.249	1.158	3.608	380	7.857	1.538	9.395
Bulgari . . .	3.631	10.591	3.215	2.574	6.846	13.165	20.011
Ruşi	100	83	—	84	100	167	267
Lipoveni. . .	458	—	70	—	528	—	528
Germani. . .	872	549	484	—	1.356	549	1.905
Alte naţiuni .	539	240	649	184	1.188	424	1.612
Total . .	44.176	15.652	33.959	3.767	78.135	19.419	97.554

III.

Proprietatea mică (dela 1 la 25 .hectare).

ORIGINA PROPRIETARILOR	Dela 1—10 hectare		Dela 10—25 hectare		TOTAL		Total general
	Constanţa	Tulcea	Constanţa	Tulcea	Constanţa	Tulcea	
Români . . .	61.138	42.000	92.412	15.856	153.550	57.856	111406
Musulmani. .	24.726	10.253	6.812	3.074	31.538	13.327	44865
Bulgari . . .	12.979	47.737	8.183	8 350	21.162	56.087	77249
Ruşi	92	12.806	—	1.223	92	14.029	14121
Lipoveni . .	1.725	7.707	280	—	2.005	7.707	9712
Germani. . .	1.771	4.876	1.223	3.611	2.994	8.487	11481
Alte naţiuni .	1.172	3.111	270	212	1.442	3 323	4765
Total . .	103.603	128.490	109.180	32.326	212.783	160.816	373599

(Tabelele statistice sunt luate din cartea d-lui I. Roman, «*Dobrogea şi Drepturile politice*»).

III.

Transilvănenii — Mocanii.

De bună seamă că o cucerire făcută prin forţa armelor, e un mare act de bravură, care cinsteşte mult pe învingători. Actul acesta de eroism, însă pentru ca să devină o adevărată isbândă, trebue ca ceea ce s'a smuls prin arme, să rămâe pentru totdeauna un drept câştigat, în folosul celor cari au învins. Stăpânirea aceasta să nu se reducă numai la puterea administrativă, ci să fie o stăpânire de fapt, cu folosinţa tuturor bunurilor şi cu deţinerea intregei nervuri economice.

Pentru reîncorporarea Dobrogei lui Mircea, Românii şi-au vărsat sângele şi a trebuit să deă şi Basarabia, — cari toate la un loc, sunt o jertfă

atât de scumpă, cât sacrificarea pe rug a unui frate drept.

Jertfa s'a făcut şi noi am reintrat biruitori, pe locurile vechilor castre romane.

Această victorie însă ar fi rămas numai o simplă pagină frumoasă, dacă pe urma ei n'ar fi venit cealaltă cucerire pe cale paşnică, adică stăpânirea de fapt a economiei acestei provincii.

Azi în Dobrogea înfloreşte cea mai temeinică gospodărie românească, cu sate bogate şi frumoase, cu ţărani vioi şi muncitori. Pustiul vechei Dobrogii, pe unde nu creşteà decât bălării şi iarbă sălbatică, a ajuns brăzdat în toate părţile de lanuri, iar în locul legendelor de spaimă, cu bandiţi şi crime feroce, azi se întemeează o viaţă de linişte şi prosperitate, care ne face cinste.

Cucerirea aceasta din urmă, a statornicit pe cea dintâiu şi gloria acestei isbânde, se împarte deopotrivă între aceste două fapte eroice.

Ceeace e trist, dar adevărat, în această chestiune, e că Statul nostru şi oamenii lui politici de pe vremuri, n'au urmat un plan conştient în această din urmă cucerire şi, dacă totuşi isbânda a rămas a noastră, e datorită numai primilor colonişti români, cari au trecut în Dobrogea şi cari au ştiut s'o cuceriască şi economiceşte.

In primul loc trebue să ne amintim că economii de vite, mocanii şi ceilalţi transilvăneni veniţi, n'au cruţat nimic, pentru ca să cumpere pământ şi să se statorniciască cu încredere şi în-

Vlad Moţoiu, cu soţia sa Maria.
Tulpină din care s'au ridicat multe familii prospere din Dobrogea.
(Fotografie din timpul anexărei Dobrogiei).

drăsnială, acolo unde n'ar fi riscat nimeni din ţară să-şi vâre avutul.

Mocanii mai ales, cu firea lor persistentă şi călăuziţi de acel instinct rar de extensiune şi cucerire, forţau împrejurările şi-şi riscau *toate* resursele, pentru ca să pună mâna pe proprietatea ameninţată.

Şi-aşa s'a putut ajunge să avem o proprietate mare românească, care în alte împrejurări, ar fi trecut cu siguranţă în mâni străine.

Cine se gândià pe atunci, la începul incorporărei provinciei, când Dobrogea erà loc de hulă şi de exil pentru toţi căpătuiţii, că s'ar putea cheltuì chiar şi bani, pentru stabilirea unei gospodării acolo?

Mocanii au adus în Dobrogea şi sentimentul acela hotărât naţional, cu o rară conştienţă socială a rolului lor, care i-a ajutat mult în cuceririle făcute. Dragostea de neam şi respectul pentru istorie, e în adevărată înflorire la ei.

Nicăeri mai mult ca în Dobrogea, nu cred să se vadă mai întins cultul pentru bărbaţii noştri de stat. Am avut prilejul să trec prin casele multor proprietari, mai ales mocani şi am rămas totdeauna surprins, când le-am văzut pereţii încărcaţi cu portretele tutulor oamenilor noştri de bine.

Cultul oamenilor noştri mari, arată tot respectul şi dragostea ce păstrează lumea de acolo, pentru trecutul şi valorile neamului nostru şi e şi un în-

demn de apropiere şi impunere, faţă de celelalte naţionalităţi.

De altfel, totul din casa lor dovedeşte dragoste de ceea ce-i românesc, începând dela îmbrăcămintea lor pitorească şi simplă şi trecând la podoabele din saloane. Covoarele bogate, ţesute chiar de gospodine şi cuverturile cusute în arniciu şi flori, îţi dau toată impresiunea de sănătate şi de gust bun, a unor oameni conştienţi şi cu viitor.

In Dobrogea, se vede multă viaţă şi simţire românească.

In primul loc M. M. L. L. Suveranii, se bucură de o adevărată veneraţiune.

Dacă-ţi porţi ochii prin casa unui proprietar mocan, vezi cadrele cele mai neaşteptate. Mai întâi frumosul profil al lui Ion Brătianu, prins într'un moment de viziune, pe jeţul său. Mai pe urmă dai de C. Negri, Mureşanu, Alexandri, Catargiu şi din cei mai din urmă, găseşti pe d-nii Haret, Carp, Sturdza, Take Ionescu, etc.

Din toate portretele şi atenţiunile lor, se vede însă o grijă atingătoare pentru amintirea marelui bărbat de stat Mihail Cogălniceanu. Totdeauna, deasupra portretului lui, — un portret dela bătrâneţe, cu formele prea trecute — vei vedea un omagiu modest, fie un bucheţel de flori uscate, sau câteva spice de grâu, fie o panglică ştearsă dela vr'o comemorare.

Dacă cumva te întorci întrebător, vei surprinde numai decât în ochii gazdei o înrourare de lacrimi:

— Apoi, aista-i tata nostru...

Ş'atâta-i trebue, să se 'nceapă vorba, c'apoi trecutul cu toate amintirile de demult, revine ca într'un basm :

— «Când ne-au luat Ruşii Basarabia, noi am trecut Dunărea aici în Dobrogea. Se întindeau cârdurile de oi dela Reni încoace, cu poştile. Toate drumurile erau numai un behăit şi convoiuri cu bejenie. Dobrogea erà pustie şi sălbatecă. Ne-am trezit şi noi cu toată averea în singurătatea asta, cu nădejdea numai în cel de sus. Ce erà de făcut? Ne uitam şi noi, economii de vite, unul la altul şi ridicam din umeri cu neîncredere. Unde să ne aşezăm şi ce să facem? Parale aveam şi aveam şi oi destule, dar aici nu erà nici o linişte şi nici un sprijin. Pe ici şi colea întâlniam câte un sat tătăresc, dar nu te puteai înţelege cu nimeni».

«Stăteam şi noi gata de ducă».

«In vremea asta de nedumerire, numai auzim că vine prin Dobrogea, ministrul cel mare, cuconu Mihalache Cogălniceanu, pe care noi îl cunoşteam

încă dela Drănceşti, din Fălciu... Am alergat cu toţii înaintea lui şi pune-te pe jălanie, că la ce pacoste am căzut aici.

— Măi băeţi, ne-a zis el, aici e raiul vostru... Ceeace aţi găsit voi în Dobrogea, n'o să mai apuce nici copil de copilul vostru... Scuturaţi-vă pungile, vindeţi ce-aveţi, lipsiţi-vă şi de oi şi... cumpăraţi pământ, c'aveţi să fiţi bogaţi».

Toţi dobrogenii au cunoscut pe Cogălniceanu şi-i păstrează o amintire neştearsă. El a fost îndemnul şi îmbărbătarea primilor colonişti. Se zice că după Congresul dela Berlin, Cogălniceanu s'a întors zdrobit sufleteşte şi amărât ca după cea mai tristă înmormântare. După ce a vizitat însă Dobrogea şi i-a văzut însemnătatea, s'a mai domolit din îndurerarea lui şi a început să se intereseze de mersul lucrurilor de aici.

Mulţi dintre bătrânii de azi, spun că ei n'ar fi îndrăznit să se statorniciască în Dobrogea, dacă n'ar fi fost îmbărbătaţi de Cogălniceanu.

Marele bărbat de stat ştià că e nevoe acolo de un element românesc tenace şi mai cuprins, care să pună mâna pe locuri şi să constitue astfel un strat puternic naţional. Numai aşa s'a putut cumpănì influenţa naţionalităţilor aflătoare acolo de pe vremuri.

Bărbaţii noştri politici din urmă, ameţiţi de vârtejul primelor cuceriri, au crezut că opera de consolidare a statului, s'a încheiat cu *Independenţa*

şi Regatul şi atunci s'au îndepărtat cu gândul dela chestiunile cele mai mărunte, care privesc viaţa intimă şi stăpânirea economică, — pentru ca, coprinşi de ambiţiuni personale, să se arunce în nebunia întreprinderilor politice de până azi, care au slăbit şi conrupt ţara.

Dobrogea a fost lăsată pe seama inginerilor hotarnici improvizaţi şi-a funcţionarilor goniţi din ţară. Pământurile cele goale şi întinse, s'au dat atunci cui s'a nimerit. In timpul acela s'au împropietărit şi Bulgarii din Tulcea, care erau aşezaţi acolo de după războiul Crimeei, veniţi din Buceag şi din sudul Rusiei.

Să zice că cei care lucrau la împărţirea pământului, plictisiţi de pustiul Dobrogei, nu ştiau cum să se scape odată de-atâta ţarină. Când venia bulgarul să-i dea pământ, ai noştri îl treceau la tablou cu 100 de hectare. Bulgarul speriat şi bănuitor, protestà cât puteà şi se rugà:

— Bre inginer... fă hatâr la mine şi trece-mă numai cu 50 de hectare, dau şi bacşiş...

Se pare că unora le făceà şi hatârul acesta, dar atunci încărcà pe alţii cu pământul rămas.

Şi ceea ce s'a făcut acolo, s'ar fi făcut de alţi străini în toată Dobrogea, dacă norocul nostru ca stat, n'ar fi adus aici pe mocani, ca să opriască cu îndărătnicie, ameninţarea de a perde din mâini o provincie, pentru care se făcuse atâtea sacrificii.

Şi ce timpuri erau pe atunci! Indoiala şi bănuelile îndepărtau pe toţi dela dragostea acestor

locuri. Se vorbià cu teamă şi numai la ureche despre temeinicia acestei stăpâniri noui. Statul nu ştià cum să se scape mai de grabă de întinsele pământuri. Se dădeà străinilor moşii întregi numai c'o simplă petiţie şi c'un... bacşiş, pentru cei

Ion Moţoiu, feciorul, cu Vlad şi Maria Moţoiu, părinţii lui şi cele două fiice şi nepoate.
(Ultima fotografie a bunicilor.)

cari măsurau. In nestatornicia şi ameninţarea aceea, numai mocanii au avut curajul şi încrederea în destinele Dobrogei şi atunci şi-au întors pungile lor pline cu galbeni împărăteşti, au vândut ce au avut, au împrumutat şi s'au pus de-a curmezişul soartei

celei rele care ne ameninţă salvând astfel prima cucerire a dorobanţilor noştri.

Azi când lucrurile s'au statornicit şi cei cari dormise au deschis ochii, — văzându-se că mocanii formează stratul de rezistenţă în Dobrogea, — s'au găsit bicisnici şi pătimaşi, care să cârtiască cu invidie în potriva lor şi să-i numiască cotropitori.

Pe urma acestor investigaţiuni păcătoase, s'au luat şi conducătorii noştri, când au început goana cu deposedările. Se vede că oamenii aceştia micuţi, ar fi fost mai împăcaţi să ştie acolo pe nişte străini pripăşiţi, — căci aşa s'ar fi întâmplat, pe atunci, dacă mocanii n'ar fi pus mâna mai înainte pe propietate, — decât pe nişte buni români, cari au dus limba şi tăria naţională, între celelalte elemente din Dobrogea.

De ce nu a trimis D-zeu, la timp, tot pe mocani, cari să ne fi *cotropit* şi *uzurpat* oraşele din ţară, cu toată economia lor, mai înainte de a le fi cucerit străinii!

Şi aici, acelaş păcat moştenit: — *Să se înalţe* **oricine,** *numai* **ai tăi,** *să nu iasă din rând...*

Dacă mocanii au pus mâna pe pământuri, în schimb ei şi-au închinat sufletul idealului nostru de aspiraţiuni şi stat. Barbarii aceştia noui, sunt fraţii noştri, ei au adus în mijlocul nostru sânge proaspăt şi tenacitatea care ne lipsia. Cu ei, noi ne regenerăm prin noi înşine. Băeţii şi fiicele lor, sunt tovarăşii şi soţiile noastre, care măresc va-

dul de viaţă românească, într'aceiaşi învăluire de împrospătare şi primenire de forţe...

IV.

Cojanii...

Alături de mocani, cari reprezintă o bună parte din marea proprietate din Dobrogea, mai este încă un alt element românesc—şi încă cel mai numeros, cunoscut sub numele de *cojani* şi care formează acele frumoase sate de ţărani, ridicate ca prin farmec, pentru administraţiunea tuturor şi tăria provinciei noastre.

Cojanii sunt ţărani români răsleţiţi, veniţi din ţară de pe unde s'a nimerit şi statorniciţi în Dobrogea pe cale de împroprietărire, în diferite răstimpuri, după războiul pentru independenţă.

S'au întâlnit acolo moldovenii cu muntenii cei mai îndepărtaţi şi s'au vrâstat cu transilvănenii veniţi mai în urmă. Grupul însă îl formează elementele trecute de prin judeţele dunărene, anume Brăileni şi Ialomiţeni... Toată lumea aceasta desperechiată, s'a apropiat frăţeşte şi s'a pus acolo pe muncă şi gospodărie, ca şi cum ar fi fost cu toţii neamuri şi cunoscuţi de când lumea. Având fiecare lanul său, n'a putut încolţi între ei invidia şi goana, ci s'au luat numai la întrecere de muncă şi gospodărie. Râvna de statornicire şi înflorire, a fost singura lor patimă. Cu toţii, bărbaţi şi femei, bătrâni şi copii, scăpaţi odată de jugul învoelilor

Satul Cuzgun.

din ţară, când s'au văzut stăpâni pe pământul lor, au devenit adevăraţi factori de progres şi mândrie pentru neamul nostru. Oamenii cei străini dela început, s'au contopit treptat într'o mare familie de tovarăşi cari muncesc, strânşi la un loc de aceleaşi nevoi şi urmărind cu toţii aceleaşi năzuinţe. Azi ei au satele lor, cu dragostea locurilor în cari s'au cuibărit şi nu se mai pomeneşte decât aşà ca de o amintire îndepărtată, de ţinuturile de pe unde au venit. Incuscririle au ajutat şi mai mult la amestecul apelor acestor oaspeţi ai împrejurărilor. S'a ajuns cu chipul acesta la armonia cea mai desăvârşită, aşà cum nu se pomeneşte nici în satele cele mai vechi.

Evoluţiunea şi propăşirea satelor din Dobrogea se poate urmărì bine, mai ales după înfăţişarea generală a locuinţelor. Te uimeşte frumuseţea şi trăinicia caselor. Pretutindeni fereşti largi, pridvoare cioplite cu măestrie în lemn, coridoare lungi deasupra prispelor ridicate. In toate vezi bunul gust şi tragerea de inimă către frumos.

Vitele lor sunt bine îngrijite, caii adevăraţi şoimi, iar căruţile lor legate în fer, umplu văile cu huruitul lor metalic.

Şi schimbarea aceasta de gusturi şi pricepere, nu s'a făcut prin vre-o pregătire anumită. Prefacerea a venit aşà, ca o necesitate naturală, pentru nişte oameni înzestraţi, care-şi căpătase independenţa muncei şi desrobirea lor sufletească.

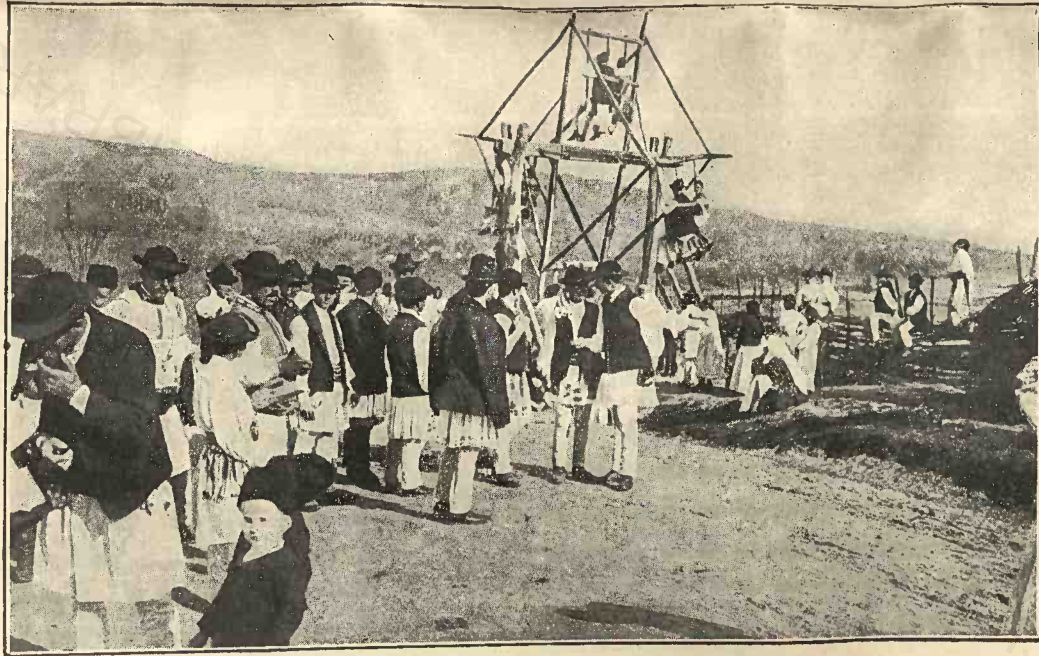

Foto-amat. Bezançon. La horă.

E în adevăr îmbucurător să vezi, alături de casele mai noui şi frumoase ale ţăranilor dobrogeni, ridicate acum când s'au simţit bogaţi, — vechile bujdeauce, cu tipul lor clasic, joase, cu uşa strâmbă şi lăsată, cu fereştile rotunde cât palma, cu acoperământul de rogoz putred. Casa cea nouă pare că e un semn de triumf şi emancipare, din îngenuchiarea veche de alături, e ca o înălţare în spre lumină şi libertate, care arată că neamul nostru nu e din viţă de iobagi — şi, dacă a rămas în decădere şi ruşine, e c'a fost nedreptăţit şi învins.

In afară de îmbunătăţirea vieţei, starea aceasta prosperă a gonit dintre oameni viţiile, cum e lenea, beţia şi risipa. In adevăr omul când e sărac şi gonit de generaţiuni de vreme, ştie că tot n'are să-şi urniască nevoia de la uşă, cu fărâma lui de câştig şi atunci... bea şi-şi cheltueşte paraua, ca să-şi uite necazurile.

— Ce-am avut şi ce-am perdut!...

Cu totul altfel e omul care prinde la miez. Primul lui succes, îl îndeamnă la noui cuceriri şi în el s'aprinde dorul de isbândă desăvârşită, punându-şi toate puterile în luptă. Chiar dacă ar fi avut cusururi şi inclinări rele, el le birue pe toate şi se înalţă desrobit din păcate.

Mintea omului emancipat din nevoi, s'ascute şi se sprinteneşte, iar trupul ajunge mai falnic şi mai încordat.

In Dobrogea se poate vedea ca într'o carte des-

chisă, cum se poate regenerà un neam, prin trai bun şi independenţă sufletească. Acelaş ţăran român, plecat din mijlocul celorlalţi tovarăşi din ţară, cu tot ponosul de leneş şi beţiv şi trăind din învoeli şi din tainul dela curte,—trecut peste Dunăre şi devenind stăpân pe pământul şi munca lui, ajunge de necunoscut.

Oamenii şi-au primenit sănătatea prin muncă liberă şi trai rânduit. Feţele tuturor s'au luminat de bucuria vieţei şi încrederea ei. E o generaţiune refăcută şi întărită, care te pune pe gânduri.

Odată cu toate aceste înbunătăţiri de viaţă, românii din Dobrogea, mocani şi cojani, împreună cu vechile sate româneşti, au început a simţi şi nevoea de a se înălţà cu sufletul, până la manifestaţiuni de artă şi premărire.

Ş'atunci s'a ridicat mulţimea aceea de biserici şi de şcoli, care s'au ivit îndrăsneţe pe locul vechilor paragini, ca o chezăşie de stăpânire şi progres.

Jertfa aceasta curată a fost adusă de mulţimea cuviincioasă şi recunoscătoare, din rodul muncei şi ostenelei lor sfinte, fără intervenţiunea statului sau dărnicia postumă a ctitorilor pocăiţi.

Toţi aceşti români vrednici şi hotărîţi, prin munca şi virtutea lor, au răscumpărat dreptul nostru de moştenire, asupra locurilor pe unde a înflorit odinioară puterea şi civilizaţiunea străbunilor.

V.

Satele tătărăşti.

Rar poate aveà cinevà o impresiune mai tristă, ca aceea pe care ţi-o dă prima vedere a unui sat tătărăsc din Dobrogea.

Alături de gospodăriile frumoase ale ţăranilor

români, care par de departe cuiburi de verdeaţă şi bucurie, se ridică satele şterse şi uscate ale tătarilor, unde nu se vede nici un copac şi care sunt veşnic înecate de fumul greu al tizicului ars. S'ar păreà că locuinţele acelea joase şi oarbe, lipite peste tot cu pământ, au fost părăsite o vreme de suflarea omenească şi azi când se reîntoarce

iarăşi viaţa acolo, găseşte numai dezolare şi ruină. In descurajarea şi înstrăinarea lor, tătarii parcă nu mai ştiu de ce să s'apuce şi-şi pierd vremea în şovăiri şi aşteptare.

Lumea aceasta desorientată, parcă ar fi veşnic gata de plecare. Pentru ei e o enigmă bănuelnică, toată grija pe care le-o poartă stăpânirea noastră şi dela care s'ar aşteptà mai cu drept la goană şi răzbunare.

Nu i-am văzut trişti ori veseli! Totul îi lasă nepăsători! Dacă s'ar puteà să trăiască fără să fie nevoe să se mişte din loc, cred că ar fi în stare s'o facă.

De obicei satele tătărăşti sunt aşezate în văi.

Din vârful dealului, de departe, zăreşti un nor gros de fum înecăcios, iar apropiindu-te desluşeşti îngrămădirea de căsuţe dărăpănate.

Şirurile de pae stau trântite fără rost şi de sus auzi lătrături nesfârşite de câni flămânzi. Apropiindu-te, oamenii s'arată ca nişte momâi sdrenţăroase, mişcându-se alene de colo-colo...

* * *

Intrarea în sat e cotită şi murdară. Drumul e presărat cu grămezi de gunoaie. Pe margini resturi de locuinţe părăsite, din cari n'au mai rămas decât stâlpii şi câte o bucată de perete rupt.

Casele sunt mici, lipite pe din afară cu pământ şi n'au de loc curţi îngrădite.

In faţa fiecărei case este câte un cuptor în forma unui ceaun cu fundul în sus.

Alăturea de casă sunt șirele de tezic. Acesta este elementul de care se servesc tătarii la foc. Tezicul se formează din băligar amestecat cu paie, pe care-l desprind cu sapa din adăpoastele în cari se țin vitele. După ce-l taie bucăți în formă de calupuri, așà pe pământ, îl usucă la soare și când îl socotesc gata, fac din el niște movile ca șirele de pae, pe care le lipesc pe dinafară. Intrebuințarea lui începe tocmai în toamnă.

Desigur că tezicul arde foarte greu și face un fum grozav. Toate mâncările tătarilor sunt iuți și cu mirosul cel rău al tezicului. D'aceia aerul din sat e foarte înecăcios la răspirat, pentru omul nedeprins. — La aceasta ajută și faptul că ei n'au sobe, ci numai cotloane, așa încât fumul rămâne în casă și pentru ca să-l goniască, sunt siliți să deschidă ușile.

Casele au geamuri foarte mici și adesea unul la toată locuința.

Satul e plin de copii desculți, îmbrăcați cu șalvari, cu vite răslețite și câini răi.

Până să pătrundem în centru, la nelipsita lor cafenea, erà să ne mănânce cânii și dintre numeroasele tătăroaice și tătari cari ieșiseră pe la uși, nimeni nu s'a mișcat să ne apere. — Ceva și mai frumos. Dintr'o casă sbughește o tătăroaică c'o căldare de cenușă. Văzuse că până la noi mai sunt doi pași, dar ea totuș a asvârlit cenușa în drum, gata să ne orbiască.

Am ajuns în centru.

Tătari.

Un loc mai larg, cu vre-o trei puţuri improvizate, iar împrejur grămezi de paie şi gunoaie, scoase din coşarele vecine

In ariditatea aceasta arsă de soare, fără o umbră de copac, fără bucurie, păreà totul părăsit şi uitat.

Casele erau aşezate unele cu faţa, altele cu spatele, altele cu colţul la drum.

Aici e şi cafeneaua, plină de tătari. Ei poartă în cap fesuri legate cu cialmale mari de jur împrejur. Imbrăcaţi cu şalvari sdrenţoşi şi haine de stambă colorată foarte aprins, stăteau turceşte pe jos, mişcându-şi picioarele în papucii lor largi. Alţii mai bătrâni, stăteau tot turceşte pe rogojina unui divan scund. Mulţi din ei aveau ciubuce mari în gură şi feligiane de cafea înainte.

Vorbiau toţi odată şi aşa de tare, că păreau o adunare de surzi.

Din cafenea veniă un miros greu, eşit din fumul de tutun prost, amestecat cu duhoarea atâtor suflări şi cu înecăciunea de tizic dela cotlonul în care se făceà cafeaua.

N'a fost chip să intrăm înlăuntru.

In tot satul nu-i nici un pom, nici o grădiniţă — nici măcar un loc gol pe care să fi crescut ierburi şi flori sălbatice, să le mai înveseliască şi lor sufletul...

I-am întrebat de ce nu pun pomi, măcar salcâmi, dar ei mi-au răspuns.

— Hei, dacă Alah vreai, mâne pădure face aici,— dacă nu, — na... nimic nu-i.

Tătarul barbar, a rămas veşnic bănuelnic şi cu ură împotriva pădurei, care l'a prins adesa în capcană. Numai în câmpul deschis şi gol s'a simţit el păzit şi slobod la fugă.

Drumul se prelungià în spre capul celalalt al satului, purtând pe delături aceiaş povară de spurcăciuni asvârlite, de tinichele ruginite, de resturi de stricăciuni, de fulgi şi lucruri lepădate.

Prin aer pluteşte un miros de fum, de gunoae putrezite, de cenuşă umedă, de zdrenţe şi de sărăcie.

În excursiunea noastră, ne întovărăşia şi o distinsă doamnă, care-şi trăise copilăria în vecinătatea unui sat tătărăsc. În tot drumul ne-a spus amănunte asupra vieţei şi moravurilor lor, atrăgându-ne atenţiunea asupra lucrurilor mai caracteriatice.

Când am ajuns pe povârnişul din celalalt capăt al satului, ne-am bucurat c'am dat cu ochii iarăşi de verdeaţă.

Înainte de-a plecà, ne-am pus să ne odihnim jos, pe velinţa verde a unei pajiste.

Ne uitam la sat de sus, cu jalea pe care ţi-o lasă vederea unor case uitate în părăsire. Doamna noastră, face către noi, dând din cap:

— Ce-aţi văzut d-v. într'o simplă trecere, nu-i nimic pe lângă povestea intimă şi tristă, care se desfăşoară ascuns, în căsuţele acestea orbite. Eu am putut să văd şi viaţa lor mai apropiată. D-v. nu puteţi şti partea aceasta tăinuită, căci sunteţi

Foto-Magrin.

Țigani musulmani.

bărbaţi şi bărbatul străin nu poate pătrunde în casele unde sunt cadâne.

Eu am să vă spun, aşa despărechiat, amintirea unei vizite, pe care am făcut-o în *Chiorcişmé*, satul nostru tătărăsc. Pe-atunci eram încă o copilă de şcoală şi petreceam vacanţa la ţară, împreună cu toate surorile.

Într'o după amiază, ce ne vine în minte, că numai ne hotărâm să mergem *la tatari.*

Călăuza noastră prin sat, erà o bătrână tătăroaică cunoscută, bună de gură şi vioae. Vorbià amestecat, repede şi ascuţit, aşa încât trebuià să o ghiceşti mai mult, decât s'o înţelegi.

Ne uitam din mers pe delături observând toate cu atenţiune.

Gospodăria Tătarilor e cât se poate de redusă: Casele şi la sărac şi la cel mai cu rost, sunt formate din două odăi. Cea dela intrare, ţine loc de sală, e fără geamuri şi'n ea e cotlonul, cu mărunţişurile trebuincioase. A doua odae din fund, e camera de locuit a familiei.

Casa tătarului sărac e expresiunea cea mai vie a stării de înapoere, în care a rămas ceata asta de oameni. Are sala ocupată de cloşti, găini şi miei. Pe jos sunt aşternute pae pentru culcuşul acestor tovarăşi. Intr'un colţ, cotlonul unde-şi face cafeaua. In colo se văd resturi din gospodăria bătrânilor, ori zdrenţe de ale lor, svârlite care-n cotro.

Odaia a doua e adevărata lor casă. Aici stau

cu toţii, de-or fi ei 7—8 şi chiar 10 suflete şi, dacă cloştile se ceartă, mai iau şi din ele tot în camera lor.

Pe jos au rogojini şi dealungul pereţilor nişte perne turtite, îmbrăcate în stambe colorate aprins.

Celui mai bogat din sat îi zic ei: «*Ciorbagi*» (boer, domn).

Ciorbagiul din satul nostru e de 70 ani şi are trei neveste.

Curtea lui e înconjurată de trei case. In fiecare stă câte o nevastă cu copiii ei. Toate casele se deschid în curte.

Fiecare are în faţă cuptorul ei şi moviliţa de tezic.

Ne-am dus în casa ultimei favorite a ciorbagiului.

Aceleaşi două odăi întunecoase, cu deosebirea că cloştele ciorbagioaicei, erau puse în cutii de lemn şi în casă aveà un pat cu perdele.

Jos pe rogojină dormià o femee grasă, iar lângă ea stà o fetiţă speriată.

La zgomotul ce l'am făcut intrând, gazda s'a trezit, s'a uitat la noi buimacă şi apoi s'a întors pe partea cealaltă şi şi-a continuat somnul.

Fetiţa ne-a spus atunci într'o românească chinuită: «*Hanâm* dormit» (cucoana doarme).

Ne-am retras gândindu-ne la această grasă leneşă, pe care n'a putut-o trezì nici vizita unor ghiauri.

Când am ieşit în curte, ne-a întâmpinat o bătrână slabă şi urâtă. Erà prima nevastă a ciorbagiului, cu care aveà copii însuraţi.

Ne-a invitat în casa ei. Acolo ne-a adus degrabă o strachină de pământ, cu stafide şi ne-a pus-o jos pe rogojină, unde ne-a poftit să ne odihnim.

Când i-am spus că ceialaltă nu s'a sculat să ne primiască, ea a râs zgomotos, cu un glas ascuţit şi a criticat-o că-i leneşă, adăogând încet şi tainic:

— «Ruşine *ioc* (n'are ruşine).

Peste cinci minute nu mai erà de trăit în odaia aceia cu geamul lipit în zid, din pricina tutunului din ciubucul tătăroaicei şi a fumului din cotlon.

Am plecat. Ea ne-a petrecut până la poartă, în ciuda celei care dormià. Când ne-am despărţit ne-a zis c'o voce tare: *naroc* şi ne-a întins mâna-i ţeapănă şi bătătorită.

Alături de casa ciorbagiului erà o căsuţă micuţă, lipită din proaspăt. In uşă stăteà o femee tânără cu un copil în braţe, care mestecà din gură mereu.

Intreb de curiozitate, că ce mănâncă aşà într'una fără să înghită.

Conducătoarea noastră, o bătrână urâtă şi vorbăreaţă, se apropie de tătăroaica tânără şi-i scoate din gură cu îndrăsnială o cocă chihlimbarie.

— Asta sacâz este... Şi rupând cu unghia bucata cleioasă, ia şi dânsa jumătate ca să mestice. Ne-a spus că-l macină aşa prin gură, pentru ca să-şi facă dinţii albi.

Am întrebat pe tânără, de ce nu-şi vărueşte casa. Ne-a răspuns că a râs-o vecinile şi aşa, numai pentru c'a lipit-o, că doar nu-i nici *bairam*, nici *ramazan*...

— Dar dacă ai fi văruit-o?

— Atunci zis că la mine amant este:... Nu trebue... nu...

Şi-aici a făcut un gest de lepădare, ca şi când s'ar fi scuturat de păcate.

Tătăroaicele s'au pus pe un râs ascuţit şi înţiglat, de parcă s'ar fi luat la gâlceavă nişte curcani.

Ne-am dus mai departe, cu călăuza noastră drăcoasă, care înghiţă vorba cu cuvinte stricate şi intonări în zig-zag.

Gospodăria care ne-a atras atenţia prin mai multă îngrijire, a fost casa *hogelui* (preotul şi profesorul satului). Curtea, — singură din sat, — erà împrejmuită cu un zid de chirpici lipit cu pământ. Chirpiciul e un fel de cărămidă voluminoasă, nearsă, uscată numai la soare şi care se face din lut amestecat cu pae.

Casa avea tot două odăi. Sala erà plină de tăvi rotunde de aramă, puse de jurul împrejurul odăei, pe vre-o trei rânduri de poliţe. Pe altă poliţă mai jos, erau ceşti mari de cafea şi farfurii. In cotlon ferbea pe pirostrii lapte cu păsat. Ei îi ziceau: ciorbă.

Tot aci în sală erà un război la care ţeseà o fată foarte palidă şi umflată la obraji. Erà îmbracată cu şalvari şi cu ilic, iar pe cap purtà un fes alb, cu câteva şiruri de mahmudele de aur. Fata ţeseà o pânză rară şi îngustă. Nu ştià de loc româneşte.

In odaia a doua, la un gherghef cu picioare,

lucrà o a doua fată, albă la faţă ca pânza pe care o cosea. Semănà bine cu cea dintâi... cu obrajii tot aşa lătăreţi şi decoloraţi, cu ochii mici, piezişi şi pierduţi între umerii obrajilor dezvoltaţi. Erà îmbrăcată la fel cu soră-sa. Brodà nişte flori cu mătăsuri de culori tari şi fără nici o legătură între părţi. Aşa, bună oară floarea roză era prinsă de un cotor albastru.

Lucrătura erà deosebită de a noastră, formată din nişte găurele mici, brodate de jur împrejur, încât toată floarea erà o reţea bătută. Lucrà pe o pânză ca ceea din război.

Odaia aceasta s'arătà de-o înfăţişare mai bună. Aveà însă numai un pat cu îmbrăcăminte curată şi ascuns sub perdele de pânză de casă. De jur împrejur în spre tavan, erà un rând de poliţe, acoperite cu covoare ţesute cu grijă şi care aveau şi culori mai potolite. Pe poliţa aceasta erau vre-o 20 de pachete, aşezate foarte regulat unul lângă altul, egale ca lungime şi ca înălţime.

Pachetele acestea erau învelite strâns în nişte basmale (ca acele popeşti) de diferite culori.

Am întrebat ce-i în pachetele acelea şi ne-a spus că-s albiturile de zestre ale fetelor.

Pe grinda groasă care trecea prin mijlocul casei, atârnau prinse în cue 4 brăţări de argint, late şi cu nişte pietre mari colorate. Tot acolo erau două enorme agrafe de cordon. Le zic enorme, fiindcă ambele erau făcute din două discuri cât o farfurie de mari fiecare. Alături erau şi cerceii lu-

craţi din argint şi mărgele, înşirate în vre-o patru şiraguri.

Pe jos erà lipit şi aşternute rogojini curate, iar spre peretele din fund, un fel de prispă, unde ne-a poftit să stăm. Nicăeri n'am văzut vre-un scaun.

Una din fete ne-a adus cafea în nişte ceşti mari. Cafeaua erà amară şi pe farfurie câte o bucăţică de zahăr. Trebuia să luăm în gură zahăr şi să sorbim cafeaua.

In vremea aceasta soseşte şi Hogea dela geamie. El vorbia puţin româneşte, adică destul pentru a-l puteà ghici ce vrea să ne spună.

Când am început a-i povesti impresia urâtă ce ne-a făcut satul şi locuitorii lui, dânsul ne-a spus că de şase ani munceşte să-i scoată din starea mizerabilă în care trăesc şi că sforţările i-s zadarnice.

— Sunt leneşi şi îndărătnici.

Ne-a dat multe desluşiri asupra obiceiurilor lor. Aşa ne-a spus că hrana lor e destul de rea. Femeile nu-s gospodine şi nu ştiu să facă mâncări bune. Nutrimentul lor obişnuit e carnea de oae. Tătarii mănâncă şi carne de cal. Apoi, ceapă, brânză, lapte, miere de pepene şi mămăligă. Fac şi un fel de pâne din grâu amestecat cu orz.

Modul de pregătire al acestor alimente, precum şi păstrarea lor, se face în condiţiuni foarte rele. Când e secetă satul e plin de jale. Povestià hogea că, nu ştiu în ce an de secetă, tătarii mâncau mămăligă făcută din făină de orz, amestecată cu pământ.

Familiile sărace nu gustă carne decât la zile mari.

Tătarii nu beau nici o băutură, afară de apă. Aşa le este legea.

Hogea ne spunea însă, că unii au cam început să-şi mai calce legea, bând vin.

Postul lor e foarte greu şi neînţeles. O lună de zile nu mânâncă nimic ziua; numai noaptea mânâncă, la o oră înaintată.

Femeile nu merg niciodată la biserică.

Bărbaţii se duc în post, în toate zilele, la o oră anumită la geamie. Fiecare îşi lasă afară papucii, intră în biserica lor şi după ce îşi aşterne o basma mare jos, se aşează pe ea turceşte şi se roagă lui Alah.

Din vorbă cu hogea, am cules o mulţime de ştiri, din care am să vă spun, aici, aşa amestecat, multe din ele.

Numai bărbaţii merg după mort, femeile şed acasă şi bocesc. Două trei zile după moarte, femeile din sat se strâng la vre-un colţ, sau chiar pe un maidan şi plâng cu zgomot. Bocitoarele acestea umplu satul cu ţipetele lor neînţelese. Unele n'au nici o legătură de rudenie cu mortul, dar se strâng acolo la grămadă, de prin toate părţile, ca şi cum ar da un ajutor la o treabă. Bocitul acesta e un fel de clacă de plâns.

Nici odată nu duce mortul la geamie, ci îl pun într'un sac de pânză nouă, şi-l duc bărbaţii la groapă, după ce i-a cetit hogea.

Nunta şi căsătoria la ei, e deosebită mult.

Geamie de ţară.

Fetele sunt un câştig pentru părinţi. La ei nu-i groaza zestrei ca la noi.

Părintele fetei îi dă hainele şi rufele trebuitoare, iar părintele băiatului plăteşte fata c'o sumă de bani, care variază după frumuseţea fetei şi bogăţia mirelui.

Nunta ţine o săptămână la cei bogaţi şi trei zile la cei săraci.

Ginerile îşi sărbătoreşte nunta cu bărbaţii la el acasă, iar mireasa cu femeile la ea.

Muzica lor e zgomotoasă şi supărătoare, pentru noi cei nedeprinşi. E tot ce poate fi mai nemelodios. Intre alte instrumente, au nişte talere de metal, cu care bat de fac o gălăgie asurzitoare. Apoi nişte fluere cu sunete piţigăiate, tobă, etc.

Fetele se mărită pe la 14 şi 16 ani. Ele umblă acoperite la obraz şi nu se arată de cât femeilor. Singurul bărbat căruia i-i iertat s'o vadă e ginerile. Adesea n'o văd decât părinţii mirelui, iar acesta o cunoaşte după ce s'a terminat nunta.

Fetele sunt ţinute foarte de scurt şi n'au voie să iasă neîmbrobodite şi atunci încă numai cu mamele lor.

Am găsit încă proaspătă impresiunea ce lăsase anul trecut o întâmplare a doi îndrăgostiţi:

Un tânăr iubià o fată care erà, se zice, cea mai frumoasă din sat. El însă nu erà destul de bogat, ca să poată cumpără fata.

Intr'o seară, când tatăl erà dus la târg, băietanul s'a furişat la geam să vorbiască cu fata.

Pe neaşteptate soseşte tatăl, şi cum îl prinde la geam, îl împuşcă.

Legile mohamedane l'au ertat.

După trei luni însă, moare şi fata, iar tatăl e azi îmbătrânit şi sdrobit de durerea pierderei singurei lui fete.»

. . . .

Toate aceste momente desperechiate, ni le povestise tovarăşa noastră distinsă, cu o putere rară de concretizare şi cu o nuanţă extraordinară de însufleţire. Povestea dela urmă ne atinsese mult. Tot ea ne-a scos din abaterea noastră, dându-ne o mulţime de alte ştiri asupra neamului acestuia:

Femeile sunt în general urâte şi leneşe. Ele ies foarte rar din satul lor — unele nu cunosc alte sate. După ce se mărită, ele se lenevesc şi mai rău.

Tătăroaicele nu lucrează la câmp şi nu ajută întru nimic aproape pe bărbat.

Sunt speciale în crescutul curcilor. Găinile lor sunt foarte blânde, fiindcă cresc cu ele la un loc.

Intre obiceiurile lor este şi *cănitul*. Ele îşi văpsesc unghiile de la degete cu o boia roşie cărămizie, tot aşa îşi fac şi sprâncenele.

Părul îl văpsesc tot cu cărămiziu şi-l împletesc în codiţe subţiri, cu mărgele albastre şi cu bănuţi găuriţi.

Tătarii cultivă pământul foarte rău şi au mai mare înclinare pentru pepenărie. Nu vor însă să creadă în minunele îngrăşării pământului, ci lasă totul în grija lui Alah.

Tătarii sunt destul de greoi la învăţarea limbei româneşti.

Calitatea pe care le-o recunoaşte ţăranul şi pentru care îi laudă e că sunt cinstiţi, — mai ales bătrânii, ajung până la virtute.

Foarte rar nu se ţine de vorbă un tătar.

E un element pacinic, supus şi n'are conştiinţă naţională. Ei spun că'i mai bine acum, decât pe vremea turcilor şi înţeleg instinctiv că trebue să se supună legilor. Când se iau la glume cu românii, zic râzând:

— Acum voi stăpân, la noi—altădată, altfel fost...

Din Dobrogea au emigrat la început mulţi tătari. Unii şi-au vândut averile pe nimic, crezând că o să'i nenorociască ghiaurii şi s'au dus la Stambul. Chiar sărăcia lor de azi se datoreşte în parte neîncrederei lor dela început.

In nesiguranţa şi bănuelile de atunci, ei şi-au vândut eftin de tot pământurile lor cu *tapiu* (act de proprietate) şi stăteau tot gata de ducă. Când au văzut că românii respectă drepturile străinilor şi se poartă părinteşte cu nouii supuşi, ei s'au răsgândit şi au rămas mulţi pe loc, dar ce folos, dacă rămăsese acum fără pământ!

Mulţi din tătari au trebuit să se mulţumiască în urmă, cu cele zece hectare de loc pe care li l-a dat statul român.

Am plecat din sat, cu impresiunea tristă a întregei dureri ce bântue localităţile tătăreşti, atât

de înstreinate şi stinghere, în inundaţiunea de progres şi viaţă nouă, care'i împresoară ca o mustrare.

Primari turci.

Din vale s'auzià acelaş ţăhăit de câni, care lătrau în spre noi. Privind peste case, vedeai aceeaşi dezolare şi ruină, aceleaşi umbre leneşe şi greoaie,

cari se mişcau aşa de nepăsătoare prin lumina soarelui.

Mirosul înecăcios şi iute de tizic aprins, ne urmărià ca o duhoare urâtă, ce se ridică de pe o vietate înlănţuită şi condamnată, care n'are puterea de a se curăţi de prejudecăţi şi a se înălţà la o viaţă nouă...

Notiţă istorică. — Tătarii îşi fac loc în istorie prin veacul XIII. Ei sunt o ramură din familia uralo-altaică, ca şi turcii. Statornicia lor principală erà în sudul Rusiei, prin Crimeea, unde formau un chanat puternic. Mai târziu au trecut pe rând sub ascultarea Turcilor şi Ruşilor. In Buceagul Basarabiei locuià hoarda tătarilor Nogai.

Dobrogea a fost pentru tătari un fel de refugiu. Pe urma tutulor înfrângerilor, fie după ciocnirile cu domnii români, fie cu ruşii, sfărâmăturile tătăreşti treceau în Dobrogea.

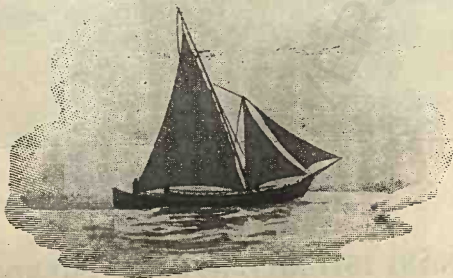
După războaele din 1805, 1812, tătarii din Buceag trec pe rând în Dobrogea.

După războiul din 1856, un număr de 2225 familii tătăreşti au colonizat Dobrogea, dându-i numele de «Ţara Tătarilor».

In 1860, populaţiunea tătarilor din Dobrogea, erà de 60.000 de suflete; (după Viskovich). Ei aveau chanul lor, cu reşedinţa în Carasu (lângă Medgidia).

Tătarii au fost zdrobiţi cu desăvârşire cu prilejul războiului dela 1877. Viaţa lor nestatornică şi de-

sele lor deplasări, i-a făcut nepăsători şi răi gospodari. Poporul de jos, fatalist, aşteaptă continuu evenimente şi prefaceri, de aceea e gata mai mult de ducă, decât de statornicire.

Ruine din vechiul Tomis.

INSEMNĂRI ISTORICE ASUPRA DOBROGEI

I.

Ieri şi azi.

Timpul face multe prefaceri şi minuni!

Dacă te rupi cu mintea din cuprinsul vremilor de azi şi te ridici deasupra timpului, ca să priveşti la mişcările diferitelor popoare, te copleşeşte măreţia tabloului, care ţi se desfăşoară dinainte.

Priveliştea acestei lumi e încordată: Vezi lupte

şi dominaţiuni, cu străluciri şi căderi, cu încălcările şi încrucişarea dintre ele, cu naştere de noi neamuri, din amestecul celor vechi. După uimirea de un moment însă, curând se întinde asupra sufletului tău durerea şi amărăciunea şi dai trist din cap, gândindu-te la nestatornicia lucrurilor.

Muritorul în orbirea lui de o zi, se încumetă ca să înfrunte chiar mânia cerului; el speră şi se abate, se înalţă şi urăşte, fără să-şi mai aducă aminte că ori unde s'ar întoarce, el calcă pe morminte, mormintele altor oameni de dinaintea lui, morţi de mult, amăgiţi şi aceia de aceleaşi ambiţiuni şi năzuinţi.

Cu toţii intrăm în lume ca într'o cucerire a noastră, atunci, când sarcina vieţei e numai o moştenire fatală.

* * *

Nici un alt colţ din lume nu te poate îndemnă mai mult la astfel de gânduri, ca Dobrogea.

Trecutul se destramă ca o pânză veche...

Pe pământul de azi, după noaptea nestrăbătută a începutului, s'a oprit, ca pentru odihnă, civilizaţiunea şi stăpânirea greco-romană din antichitate. Tot pe aici au năvălit în urmă şi au trecut ca peste un pârleaz mai ferit, hoardele barbare şi lacome cari nu mai încăpeau în lume.

Şi lumina s'a stins, puterea a cedat şi învălmăşeală a urmat apoi prin întuneric, între felurítele noroade, cari s'au ciocnit, s'au suprapus şi s'au amestecat.

Deasupra acestei prefaceri şi sforţări, numai vremea a rămas veşnică şi aceeaşi.

Torentele de cotropitori, se deslănţuiau dela deal, ca nişte ape desgheţate primăvara, care-şi mână sloii la vale, în spre ţări mai calde. Curgerea veniă năprasnică, sloii se ciocniau, se auziau prăbuşituri de valuri şi trosnituri îngheţate de blocuri mânate din urmă. Mânia aceasta neînfrânată, se năpustiă ca un vifor care nimiceşte totul, până ajungeà cu undele grele, în boarea caldă a civilizaţiunii şi creştinismului. Sloii cei prăpăstioşi se muiau atunci de soare şi se desfăceau în apa mărită şi liniştită, până când timpul amestecà şi împăcà totul, râzând de jocul împrejurărilor şi de încumetarea oamenilor încrezuţi.

Dobrogea a fost vadul predestinat, prin care s'a scurs sălbăticia şi năvala barbarilor. In zadar s'au încercat romanii s'astupe şi să întăriască pârleazul acesta înşirând cetăţi pe margini şi ridicând valuri gigantice, căci hamzalele ferecate, tot s'au rupt la urmă şi s'au desfăcut de bătaia valurilor şi furia torentelor gonite de dinapoi.

II.

Scyţii şi Grecii

NAŞTEREA COLONIILOR PONTICE

Pentru ca să vorbim de locurile şi aşezămintele noastre de azi, e bine să fixăm şi câteva momente din trecutul Dobrogei şi al Constanţei.

Să lăsăm timpurile mai proaspete şi să ne afundăm cât mai în trecut, până la cea mai veche licărire de viaţă, despre care putem şti ceva.

Pe locurile acestea între mare şi urmând şesul Dunării până la Olt şi în tot sudul Rusiei de azi, se întindeà puterea Scyţilor.

Scyţii erau o ramură din marea familie arică, veniţi în Europa din Iran, cu vreo XV secole înainte de erà creştină.

Peste ce alt neam s'au suprapus, care le-au fost luptele, începutul lor de viaţă, limba şi credinţa?

Intuneric şi presupuneri...

Scyţii nomazi şi barbari au trăit în voià instinctelor lor şi a pustiilor fără margini, prădând, muncind şi vânând.

In Dobrogea noastră de azi, trăiau tot scyţi şi purtà numele de «Scytia minor» (Scyţia mică) spre deosebire de «Scytia major» (Scyţia mare), unde erà adevărata putere a acestui popor şi care ocupă tot şezul Munteniei, partea de jos a Moldovei, de unde se continua ca o apă în tot sudul Rusiei, deasupra Mărei Negre.

Ramura aceasta arică, a trăit viaţa ştearsă a oamenilor primitivi, cari luptă cu greutăţile hranei şi asprimele climei.

In vremea aceasta, o altă ramură arică plecată dintr'aceiaşi tulpină, nimereşte în locuri mai prielnice, unde natura măiastră îi dădăceşte şi le deschide ochii la lumină, pentru ca să facă dintrînşii pe Helenii de mai târziu.

Strămoşii grecilor, ajutaţi de poziţiunea geografică a ţărei lor, cu *golfuri naturale* şi cu insule apropiate, s'au amăgit uşor *la navigaţie şi la aventuri* îndepărtate.

Din golfurile lor liniştite, săriau ca broaştele pe insulele vecine şi, îndemnaţi de seninătatea şi luminişul orizontului deschis, treceau din insulă în insulă, până au ajuns pe ţărmul Asiei celei cu producte minunate şi cu cuprinsuri pline de bogăţii.

Natura aşà de fericită a Eladei, educă tot mai mult pe poporul grec, îl îndrumează şi-l îndeamnă la cuceriri noui.

Din Grecia, poporul elen furnică în lungul tuturor coastelor şi în toate direcţiunile apelor. Grecii ajung negustorii şi corăbierii lumei vechi.

Odată şcoala navigaţiunei făcută, în marginile liniştite ale mărei Egeea, cu insule apropiate şi cu atmosferă senină, grecii formaţi şi setoşi de isbândă nouă, s'avântă şi-n furtunosul *Pontos axinos* (Pontul neospitalier) de care se feriau corăbierii.

Grecii, debarcând treptat pe ţărmul mărei negre, se ridică tot mai sus, până prin dreptul Dobrogei de azi, unde găsesc stăpânind pe Scyţii cei bărboşi şi inculţi.

Interesele leagă pe oameni şi stabilesc înţelegerea:

Grecii aduceau Scyţilor nimicuri amăgitoare, fabricate uşoare şi producte din ţările calde şi luau în corăbiile lor grâu şi piei crude, miere şi sclavi.

Acesta este începutul primelor comptuare grecești pe țărmul Mărei negre.

Drumul acesta, probabil, îl umblase mai înainte și Fenicienii, dar urma lor n'o ghicim decât în unele mituri, amestecate prin legendele grecești.

Ne trezim tocmai prin secolul al IX și VIII, înainte de Cristos, după primele dibuiri, cu adevărate colonii grecești, așezate prin rarele golfuri protejate. Pontul cel îmblânzit și învins de oameni, devenise acum *Pontus euxinus* (Pontul cel ospitalier).

Primele colonii au fost formate mai ales de neguțătorii din Milet.

In fruntea acestor așezăminte erà *Tomis*, sau Constanța de azi.

Celelalte colonii-porturi se numiau astfel : *Odessus* (Varna), *Callatis* (Mangalia), *Istriopolis*, (dispărut).

Afară de acestea s'au format treptat, ca o cucerire a întunericului, o mulțime de alte colonii, la nordul mării Negre, pe la gurile marilor fluvii care udă Rusia de astăzi.

Intre coloniștli greci și popoarele scytice, se fac legături tot mai apropiate, influențându-și reciproc limba și moravurile. Pe malul mărei dinspre Rusia, coloniile s'au întins de prin porturi, chiar în inima țărei, făcându-se amestec de rase și dând naștere la niște centre semibarbare curioase.

III.

Stăpânirea Geţilor, a Macedonenilor şi-a Romanilor.

Ridicarea Tomisului.

Pe când tot cuprinsul care înconjură Pontul Euxin, pe marginea dela deal, erà locuit de Scyţii cei barbari şi nespălaţi, se vedeau pe la subsuorile mărei Negre, coloniile greceşti, prinse în trupul scytic, ca nişte meduze ferice şi lacome, cari sug şi strălucesc.

Tovărăşia aceasta de viaţă între Scyţi şi Greci, ţine până în secolul VI, când întinderea puterei Persane şi mai târziu a Macedoniei, împinge pe Traci şi pe Geţi de pe colinele munţilor Hemus (Balcani), tot mai la deal peste Scyţi.

De-aici încolo, Scyţii, se amestecă cu Geţi, cu cari se înrudeau, având multe comunităţi de rasă între ei.

Pentru Greci erà acelaş lucru, schimbarea aceasta de stăpânire; ori Scyţii, ori Geţii, aceeaşi vacă de muls, legăturile de linişte au rămas aproape neîntrerupte.

Oraşele greceşti plătiau un tribut oarecare regelui barbarilor cari erau mai impuşi în împrejurime şi în schimb aveau garanţia comerţului lor.

Din spre uscat, oraşele acestea aveau încă şi întăriri militare, de după cari luptau adeseori, contra volniciei unora din capii barbari mai nesăţioşi.

Impăcarea şi răscumpărarea însă nu întârziau,

căci banii şi odoarele amăgiau ochii barbarilor îmblânziţi, iar corăbiile negustorilor grăbiţi, aşteptau să fie încărcate cu bunătăţile pământurilor acestora, pentru ca să pună paguba la loc.

Peste puterea Scyţilor de pe malul mărei şi din Dobrogea noastră, s'a întins nestăpânită forţa Geţilor celor îndrăsneţi.

Povestea a urmat aceeaşi, numai cu oameni schimbaţi.

Coloniile greceşti au trăit şi s'au desvoltat pe întrecere, asigurându-şi liniştea din partea nouilor stăpânitori, cu daruri şi supunere.

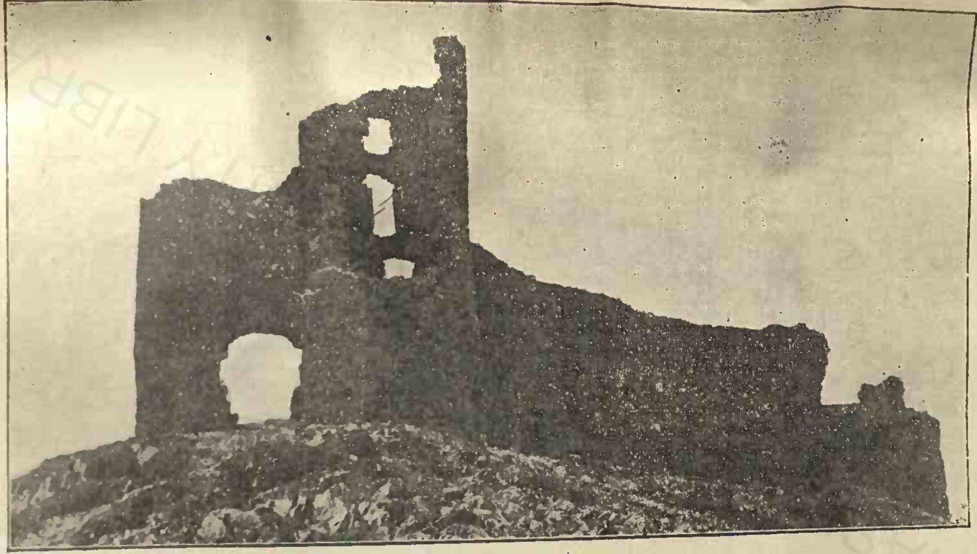
După Geţi, coloniile greceşti de pe ţărmul vestic al mărei, căzură sub puterea Macedonenilor, de când ne-a rămas şi moneda de aur cu efigia lui Lisimach şi cu inscripţia TΩ (Tomis).

Prin secolul al III în. Chr. s'a născut chiar o vie neînţelegere între coloniile Callatis, Istopolis şi Tomis, în privinţa preponderenţei comerţului lor.

Tomisul nostru erà invidiat de celelalte oraşe.

După Macedoneni, vine stăpânirea Romană asupra acestor colonii. Luculus, supunând Tracia în anul 71 în. Chr., anexează şi oraşele pontice, iar în anul 29 tot în. Chr., Mesia devine cu totul provincie romană.

Totuşi, stăpânirea romană erà mai mult nominală asupra Scyţiei minore şi asupra coloniilor pontice. Geţii erau de temut încă şi împreună cu Dacii din Munţii Carpaţi, ameninţau rău marele imperiu roman.

Ruinile cetăţei Heracleea, cum se văd azi.

Prin Scyţia minor (Dobrogea noastră) Geţii asmuţaţi de Dacii cei îndârjiţi, făceau dese încursiuni în Mesia.

Impăratul Traian a înţeles primejdia. In nestatornicia acestor împrejurări, Tomisul, cu toate celelalte colonii pontice, urmăriau şi ele şovăirile timpului şi înainte de a începe marile războae contra lui Decebal, se hotărăşte să extermineze mai întăi pe nestăpâniţii Geţi din şesurile Dunării.

Şi lupta contra Geţilor a fost hotărâtoare.

Însuşi Traian a intrat în bătae. Atunci au căzut mulţi din floarea legionarilor romani, dar tot atunci s'a sfârşit şi cu îndrăzniala Geţilor.

Pe locul acestei bătălii s'a înălţat trofeul lui Traian, ale cărui ruine se văd şi azi la Adam Clissi, în sudul Dobrogei.

Dela Traian stăpânirea nominală a oraşelor pontice, devine o stăpânire de fapt.

De aici, coloniile Greceşti ocrotite de o putere mare şi constantă, cu o civilizaţiune egală, prosperează şi ajung adevărate centre de bogăţie şi strălucire.

Oraşul Tomis salută noua stăpânire cu mare solemnitate şi entuziasm şi bate o monetă comemorativă, care pe una din feţe are bustul lui Traian cu coroana de lauri, lorică şi manta, iar pe ceialaltă faţă se vede relieful trofeului ridicat pe locul numit azi Adam-Klisi.

Din inscripţiune se poate citi şi cuvântul *Tropaion* (în prescurtare Tω).

Trofeul lui Traian ajunge un fel de simbol al siguranţei şi liniştei din viitor, pentru coloniile greceşti, căci vedem cum e reprodus mai pe toate monedele posterioare bătute în timpul împăraţilor Sever, Caracalla, Geta, etc.

Tomisul înflorind tot mai mult, ajunge metropola Pontului.

IV.

Romanii şi Grecii

Aici între Dunăre şi mare, se pot vedea mai bine decât oriunde, cele două popoare, lucrând alături, manifestându-se cu toate caracteristicele lor de rasă, conturându-şi personalitatea lor distinctă.

Deoparte grecii, prinşi ciucure prin golfurile naturale, în porturi sigure, înfruntând marea şi ducând departe comerţul şi îngâmfarea lor de rasă aleasă. O forţă mai mult intelectuală, întinzându-se în lume printr'un vast imperiu de corăbii. Când veniau barbarii din spre mal, coloniştii cercau o slabă apărare şi dacă vedeau pericolul, săriau ca broaştele în apă pe corăbii, până trecea vijelia. Dacă ameninţarea perzistă, se duceau într'altă parte, la o subsuoară de mare mai dosită.

Generaţiile se succedau aproape fără continuitate de familie, — aventurierii pribegi se opriau, făceau avere, muriau, pentru ca locul lor să-l ocupe alţii. Vechea Heladă era ca un isvor nesecat de energie şi oameni, cu care umplea lumea.

Cu vecinii aveau numai legături de afacere.

Amorul lor? — Cântecele lui Homer şi dragostea de ei înşişi.

Cu totul altfel vin Românii aici.

Strămoşii noştrii trec pe drumul mare, despică barbaria prin mijloc, înfruntă greul în plin. Fiecare popas al lor e un castru ridicat.

Legionarii bine legaţi, senini şi puternici, nu jignesc cu îngâmfarea lor pe nimeni.

Romanii după primele furii ale luptei, deveniau prietenoşi şi îngăduitori cu învinşii. Se stabiliau legături de stimă şi supunere.

In urma furtunei venia timpul de muncă şi reculegere.

In vremea aceasta, se scormoniau în pământ valuri uriaşe de apărare, se formau municipii, se aduceau colonişti şi geniul rar de asimilare al rasei latine, lucrà pe tăcute şi cu roade de neînchipuit.

Puterea lor? — justiţia şi ordinea.

Şi pe când grecii făceau comerţ şi modelau artă pentru omenire, latinii mai sobri, pregătiau dreptate pentru popoarele cari trebuiau să se nască, statornicind astfel temelia justiţiei care guvernează şi azi lumea.

Romanii s'au înfipt adânc pe unde au trecut.

Malul Dunării erà presărat cu întărituri de ale lor. Castrele romane învingiau barbaria, ca o înlănţuire de platoşe de oţel.

Să urmăm drumul petruit care legà cele mai

Fragment din podoabele trofeului dela Adam-Clissi (Una din metope, aşa după cum trebue să fi fost aşezată pe trofeu).

însemnate cuiburi de vulturi: *Dorostorol* (Silistra); *Sucidava* (Rasova), *Troesmis* (Yglița), *Noviodunum* (Isaccea) şi *Stegyssus* (Tulcea). De aici drumul se întorcea pe malul mărei, pe la Heracleea, apărând porturile pontice până la Callatis.

Brâul acesta de cetăţi, se răzima pe garnizoana întărită de la *Tropaeum Traiani,* care se ridicà puternică în bătaia tuturor drumurilor barbare.

S'ar fi părut un moment că oamenii aceea sunt meniţi de soartă să ocrotiască din toate părţile civilizaţiunea tânără a Europei de sud.

Pe unde treceau romanii, rămânea în urmă tot împărăţie latină, nu numai ca stăpânire, dar şi ca prefacere de neam.

Când a cucerit Traian Dacia, peninsula Balcanică până deasupra Peloponezului erà latinizată.

O sută de ani de stăpânire numai şi Dacia a fost romanizată şi ea.

Ce s'ar fi întâmplat cu rasa aceasta extraordinară, dacă nu erà oprită în loc de invaziunea barbarilor?

Care ar fi fost azi harta etnografică a Europei?

Grecii, popor egoist şi mândru, lacom şi distrugător, de un individualism care răneşte, formaţi aşa de mediul lor dezunit şi de viaţa de aventurieri, s'au strecurat prin lume singurateci şi geniali, strălucind fără să încălziască, pe când Romanii, popor de civilizaţie şi de ordine, oameni deschişi şi îngăduitori, n'au distrus grădinile lumei, ci le-au cultivat şi le-au împărţit cu învinşii.

Grecii au lăsat în vechile lor colonii numai morminte şi sfărămături de marmoră cioplită, pe când romanii au lăsat popoare noui, monumente de rasă proaspătă, care trebue să ducă în viitor numele şi moştenirea lăsată de strămoşi.

TABLA DE MATERII

TABLA DE MATERIJ

	Pag.
O vorbă înainte	5
DIN TRECUTUL CONSTANŢEI. — «TOMIS».	
Timpul Legendelor	9
Timpul istoriei	18
CONSTANŢA DIN ZILELE NOASTRE.	
Oraşul	35
Geamiile	50
Pe bulevard	57
La Cazin	63
Efecte de mare	68
Portul	82
Răsăritul lunei	94
Pe mare	99
Cu vaporul la Constantinopole	106
Iarna la mare	117
Ovidiu	122
I. — Viaţa poetului	122
II. — Caracterul poeziei lui Ovidiu	132
III. — Operile lui Ovidiu	134
IV. — Statuia lui Ovidiu	140
V. — Din «Tristele» lui Ovidiu	142
Monumentul francez	146

Pag.

IMPREJURIMELE CONSTANŢEI.

Plaja Mamaia
I. — Plecarea din Constanţa 157
II. — Insula Ovidiu 161
III. — Plaja 165
IV. — La moară 168
V. — De pe deal 171
VI. — Legenda «Mamaiei» 174
La vii 180
Alergările 184
Lacul Tekir-Ghiol
I. — Pe drumul Tekir-Ghiolului 191
II. — Legenda lacului Tekir-Ghiol 203
Monumentul dela Adam-Clissi
I. — Pe drumul lui Adam-Clissi 215
II. — Tropaeum Traiani 226
III. — Tumulusul 233
IV. — Municipium Tropaeum Traiani 237
V. — Origina monumentului şi cetăţei 240
La Canara 244
Populaţiunea Dobrogei 253
I. — Românii autoctoni 255
II. — Populaţiunea şi pământul Dobrogei 259
III. — Transilvănenii—Mocanii 261
IV. — Cojanii 271
V. — Satele Tătărăşti 277
Insemnări istorice asupra Dobrogei
I. — Ieri şi azi 298
II. — Scyţii şi Grecii 300
III. — Stăpânirea Geţilor, a Macedonenilor şi a Romanilor 304
IV. — Romanii şi Grecii 308